พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์ และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง

พุทธศักราช ๒๕๖๐

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
กับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์
และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง

พุทธศักราช ๒๕๖๐

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
กับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์และ
พระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง.-- นนทบุรี : ตีรณสาร, 2560.
199 หน้า.

1. ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา, 2470-2559. I. จิตรกมล ธนศักดิ์.
II. จักรกฤษณ์ ไชยพิเดช, ผู้วาดภาพประกอบ. III. ชื่อเรื่อง.

923.1593
ISBN 978-616-445-475-0

จัดทำโดย จิตรกมล ธนศักดิ์ และคณะ
ภาพปกโดย จักรกฤษณ์ ไชยพิเดช

สงวนลิขสิทธิ์ © พ.ศ. ๒๕๖๐

พิมพ์เพื่อเผยแพร่ ไม่จัดจำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท ตีรณสาร จำกัด
๓๐/๑๕ หมู่ ๙ ทิมแลนด์ งามวงศ์วาน บางเขน นนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทร ๐ ๒๙๕๑ ๗๖๘๖ แฟกซ์ ๐ ๒๕๘๙ ๔๓๔๕
อีเมล์ tiranasarbox@yahoo.com

ภาพโดย จักรกฤษณ์ ไชยพิเดช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙
และ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร
เมื่อคราวเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม
ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒

คำนำ

การจัดทำหนังสือ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง” นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อพสกนิกรทุกหมู่เหล่านานัปการ หนึ่งในพระอัจฉริยภาพนั้นคือในด้านที่เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ ทั้งปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยบทความจากผู้เขียนที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์สัตวแพทย์จากสถาบันต่าง ๆ นายสัตวแพทย์ประจำองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย และองค์การสวนสัตว์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งนี้มิได้จัดจำหน่าย แต่มีเป้าหมายเพื่อแจกจ่ายให้แก่ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน สถานศึกษา และผู้ที่สนใจ

ถึงแม้ว่า หนังสือเล่มนี้อาจจะไม่ใช่หนังสือที่ดีที่สุด หรือเขียนโดยผู้ที่มีชื่อเสียง แต่ทุกเรื่องเขียนมาจากใจของประชาชนตัวเล็ก ๆ ที่อยากจะถ่ายทอดความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่มีต่อประชาชนในด้านการปศุสัตว์ และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยงและสัตว์อนุรักษ์ ตลอดจนพระมหากรุณาธิคุณต่อชาวสัตวแพทย์และวิชาชีพสัตวแพทย์ ทุกบทต่อไปนี้เป็นเนื้อหาที่รวบรวมและเรียบเรียงมาประกอบความคิดเห็นตามความรู้ประสบการณ์ และความรู้สึกของผู้เขียนแต่ละท่าน

อนึ่ง ภาพประกอบในหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่เป็นภาพจากผู้เขียนที่มอบให้กับคณะผู้จัดทำ แต่ด้วยหนังสือเล่มนี้มิได้เป็นการจัดทำเพื่อจำหน่าย ดังนั้นทางคณะผู้จัดทำจึงใช้ภาพประกอบที่มีการเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตบ้าง เพื่อให้หนังสือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สำหรับพระบรมสาทิสลักษณ์นั้น ทุกภาพเป็นภาพที่ศิลปินเจ้าของผลงานยินดีมอบให้ใช้แสดงในหนังสือเล่มนี้แล้วทั้งสิ้น ในส่วนคำสรรพนามที่ใช้กล่าวถึง “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช”

นั้นอาจมีความหลากหลายกันไปในแต่ละบท แต่คณะผู้จัดทำได้ลงความเห็นแล้วที่จะไม่แก้ไขใด ๆ เพื่อคงบริบทในการเล่าเรื่องของผู้เขียนแต่ละท่านไว้ ภายใต้ความเข้าใจที่ตรงกันว่าพระนามเต็มของพระองค์ คือ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทรสยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง” จะเป็นทั้งคลังความรู้ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และแรงบันดาลใจ ในการดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาทให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

ก้อนดินของพ่อ

ตุลาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
กับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง หน้า

บทนำ ๑

โคนมอาชีพพระราชทาน ๕

“หนองโพ” แดนแห่งโคนมในภาคตะวันตก ๒๑

โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ ๒๗

“วันโคนมแห่งชาติ” และ “เทศกาลโคนมแห่งชาติ” น้อมรำลึก
พระมหากรุณาธิคุณ “พระผู้พระราชทานอาชีพการเลี้ยงโคนม” ๔๓

“แพะพระราชทาน” งานเกษตรกรรมสู่ตลาดโลก ๕๑

พระอัจฉริยภาพในการพัฒนากระบือให้นม เพื่อการอนุรักษ์
และเพิ่มคุณค่าให้กับกระบือไทย ๕๗

ฝึกควายไว้ใช้งาน รักษ์โลก รักษ์สิ่งแวดล้อม เกษตรกรยั่งยืน ๖๑

ทฤษฎีใหม่ (The New Theory) ๖๕

หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ๗๓

โครงการสัตวแพทย์พระราชทาน ๘๓

ปลาบู่นักการทูต สู่ปลานิลพระราชทาน
และชื่อพระราชทาน “ปลาทับทิม” ๘๙

โครงการฟื้นฟูทรัพยากรพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดของไทย ๙๙

โครงการเพาะเลี้ยงกบอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ๑๑๑

สัตว์น้ำพื้นที่สูง ณ ดอยอินทนนท์ ๑๑๕

สัตว์ปีกพระราชทาน ๑๑๙

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับสัตว์ทรงเลี้ยง ๑๓๓

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระผู้ทรงอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า ๑๔๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับภูมิปัญญา
การใช้ภาษาไทยเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ๑๕๓

แม้นแดนใต้วิกฤติ เรายังร่วมพัฒนาสู่ “เศรษฐกิจพอเพียง”
ได้ด้วยความ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ๑๖๓

“ชีวิตเพียงพอ ขอเพียงเดินตามเส้นทางแห่งความยั่งยืนของพ่อ
... มหาราชกษัตริย์เกษตร” ๑๗๓

His Majesty King Bhumibol Adulyadej:
A Buddhist Monarch ๑๗๗

Notre Roi Bien-aimé et les langues ๑๘๓

พระราชดำรัสพระราชทานเพื่อเชิญไปอ่านในงานเฉลิมฉลอง
วันดินโลก ครั้งที่ ๑ และเริ่มการจัดงานเฉลิมฉลองปีดินสากล ๑๘๙

พลังจากก้อนดินของพ่อ ๑๙๗

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
กับพระอัจฉริยภาพด้านการปศุสัตว์และพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยง

ภาพโดย เทพพิทักษ์ โพธิ์นาแค

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ที่โรงพยาบาลเมาต์ออเบิร์น เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา ทรงเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดชฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ (ภายหลังคือสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) กับหม่อมสังวาลย์ ตะละภัฏ (ภายหลังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) และเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระองค์เสด็จสู่พระราชสมบัติ

ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้น ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เฉลิมพระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร โดยได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า *“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”*

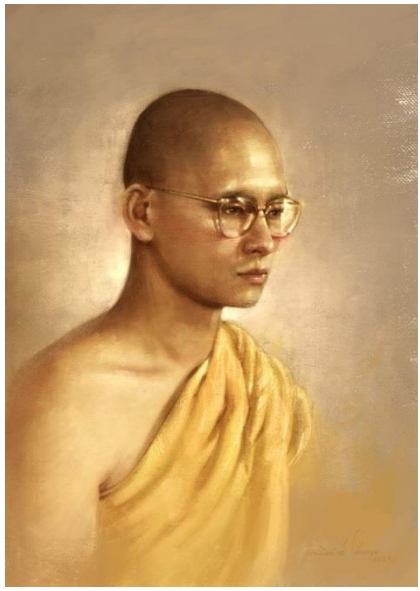

ภาพโดย เทพพิทักษ์ โพธิ์นาแค

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี เป็นที่เคารพของประชาชนชาวไทยจำนวนมากจนเป็นที่ประจักษ์ไปทั่วโลก เป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงครองราชสมบัติยาวนานที่สุด โดยมีระยะเวลาในการครองราชย์ทั้งสิ้น ๗๐ ปี ๔ เดือน โดยมีสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (พระนามเดิม หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร พระราชสมภพวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕) เป็น

สมเด็จพระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯ นับตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ พระองค์เสด็จไปประทับรักษาพระอาการพระโรคไข้หวัดและพระปัปผาสะอักเสบ ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลศิริราช แต่พระอาการประชวรได้ทรุดลงตามลำดับ จนเสด็จสวรรคตเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ สิริพระชนมพรรษาปีที่ ๘๙ ทรงครองราชสมบัติได้ ๗๐ ปี

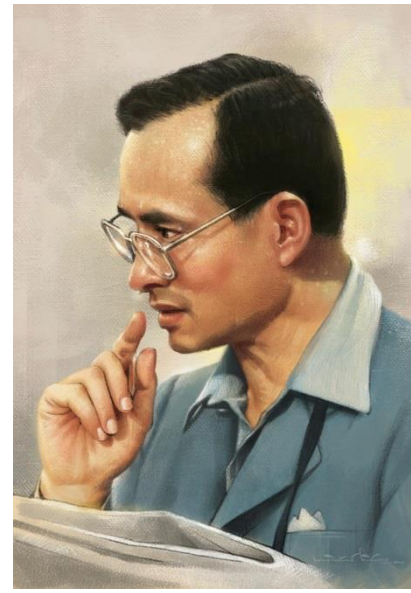

ภาพโดย เทพพิทักษ์ โพธิ์นาแค

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นที่สรรเสริญในประเทศไทยเกี่ยวกับพระราชดำริในเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นายโคฟี แอนนัน เลขาธิการสหประชาชาติ (ในสมัยนั้น) ได้ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่พระองค์ พระองค์ยังทรงเป็นเจ้าของสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ หนังสือพระราชนิพนธ์ งานดนตรีและเพลงพระราชนิพนธ์อีกมากมาย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้

ทรงอุทิศพระองค์เพื่อริเริ่มโครงการพัฒนาประเทศไทยหลายต่อหลายโครงการ ทั้งทางด้านเกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การส่งเสริมอาชีพ ทรัพยากรน้ำ สวัสดิการทางการคมนาคม และสวัสดิการสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านเกษตรกรรม ท่านทรงให้ความสำคัญในเรื่องของการเลี้ยงสัตว์ และสัตว์เศรษฐกิจไว้มากมายไม่แพ้งานเกษตรกรรมอื่น ๆ เพื่อให้ทั้งคนและสัตว์ได้มีที่อยู่อาศัย อยู่ดีกินดี เป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับเกษตรกร เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มั่นคงในการดำรงชีวิตต่อไป ซึ่งในแต่ละบทของหนังสือเล่มนี้ ผู้อ่านทุกท่านจะได้รับรู้และสัมผัสได้ถึงพระอัจฉริยภาพ ทั้งทางด้านการเลี้ยงสัตว์ ด้านการปศุสัตว์ การส่งเสริมอาชีพให้แก่ผู้เลี้ยงสัตว์ งานอนุรักษ์สัตว์เพื่อดำรงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมและสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ ตลอดจนน้ำพระทัยอันเปี่ยมไปด้วยพระเมตตาต่อสัตว์ทรงเลี้ยงนานาชนิดอีกด้วย

ภาพโดย เฉลิมพล จั่นระยับ

โคนมอาชีพพระราชทาน

เทอดไชย ระลึกมูล

"...การเลี้ยงโคนมก็เป็นอาชีพที่ดีสำหรับคนไทยเหมาะกับประเทศและถ้าใช้หลักวิชาที่เหมาะสม ก็จะทำให้มีความเจริญและมีรายได้ดี..."

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานให้ผู้แทนสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง ยุวเกษตรกร และสมาชิกผู้รับนมสด ณ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา ในวันพุธที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จฯเยือนประเทศเดนมาร์ก

การเลี้ยงโคนมเป็นกิจการแขนงหนึ่งที่พระองค์ทรงใฝ่พระราชหฤทัย โดยมีจุดเริ่มเมื่อครั้งเสด็จประพาสนานาประเทศในทวีปยุโรป เพื่อกระชับสัมพันธไมตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จเยือนประเทศเดนมาร์กอย่างเป็นทางการ ในเดือนกันยายน ๒๕๐๓ พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการเลี้ยงโคนม เนื่องด้วยทรงตระหนักว่า นม มีคุณค่าทางอาหารสูงและเป็นประโยชน์ต่อร่างกายมนุษย์ จึงเสด็จทอดพระเนตรกิจการฟาร์มโคนม และการแปรรูปผลิตภัณฑ์นมหลายแห่งในประเทศเดนมาร์ก เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการดำเนินกิจการโคนมและแปรรูปนมในประเทศไทย ในโอกาสนี้รัฐบาลเดนมาร์กและประชาชนชาวเดนมาร์ก ในนามของสมาคมเกษตรกรเดนมาร์กได้ร่วมกันถวายโครงการเลี้ยงโคนมเป็นของขวัญ โดยจัดตั้งเป็น “ฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค” ขึ้นที่อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จฯเยือนประเทศเดนมาร์ก

ฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค

เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๓ ภูมิประเทศอันเป็นป่าทึบ ณ ตำบลมวกเหล็กซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดสระบุรี ได้รับการบุกเบิกพื้นที่ ให้

เป็นสถานที่ตั้งฟาร์ม หลังจากที่มีการสำรวจเพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสม เนื่องจากมีถนนมิตรภาพตัดผ่านและมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ คือ น้ำตกมวกเหล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
และสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอริกที่ ๙ แห่งประเทศเดนมาร์ก

ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๔ ได้มีการลงนามในสัญญาระหว่างรัฐบาลเดนมาร์กกับรัฐบาลไทยว่าด้วยการร่วมมือทางวิชาการในด้านฟาร์มโคนม รัฐบาลไทยรับภาระจัดหาที่ดินประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ สำหรับปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นอาหารสัตว์ ตลอดจนการก่อสร้าง ถนน อ่างเก็บน้ำ และระบบการชลประทาน รวมทั้งตัวอาคารสิ่งก่อสร้าง และอนุมัติงบประมาณสร้างโรงเรือนพักโค ห้องปฏิบัติการ โรงเรือนพ่อพันธุ์ และค่าใช้จ่ายในการถางป่า ส่วนรัฐบาลเดนมาร์กให้การสนับสนุนพันธุ์โคนม และออกเงินทุนให้เป็นเวลา ๑๐ ปี ในการดำเนินกิจการฟาร์มโคนมตัวอย่าง ตลอดจนเปิดศูนย์อบรม รวมทั้งการให้ทุนอบรมและดูงานแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการเกษตร และแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญด้านโคนมมาร่วมดำเนินงาน โครงการฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์คได้เปิดอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๐๕ โดยสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอริกที่ ๙ แห่งประเทศเดนมาร์ก และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงร่วมกันเป็นองค์ประธานในพิธีการ ตอนหนึ่งของพระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอริกได้ทรงเน้นถึง พระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อโครงการมีใจความว่า

“ข้าพเจ้ารู้สึกปีติยินดีเป็นล้นพ้น พิธีเปิดฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค ได้กระทำต่อหน้าพระพักตร์ของพระองค์ท่าน ซึ่งได้ทรงสนพระทัยติดตามเรื่องการจัดตั้งฟาร์มโคนมตลอดมาอย่างใกล้ชิด นับแต่วาระที่พระองค์ท่านได้เสด็จเยือนเดนมาร์กเป็นต้นมา ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่า ความสนพระทัยของพระองค์ท่านจะเป็นกำลังอันยิ่งใหญ่ ไม่เสื่อมคลายแก่ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในโครงการทั้งสองฝ่าย”

กิจการฟาร์มโคนมนี้ เริ่มดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นับว่าเป็นแห่งแรกของประเทศไทย เป็นกิจการที่มีความทันสมัย จึงได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และยังมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ในปีแรกหลังพิธีเปิดอย่างเป็นทางการได้นำโคพันธุ์เรดเดนจากประเทศเดนมาร์กมาทดลองเลี้ยง เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๐๕ เป็นโคเพศผู้พ่อพันธุ์ ๑ ตัว และโคเพศเมีย ๓๙ ตัว ปรากฏว่าสามารถรีดน้ำนมโคได้เป็นที่น่าพอใจ ได้น้ำนมดิบเฉลี่ยสูงถึง ๑๓ - ๑๔ ลิตรต่อวัน ซึ่งน้อยกว่าแม่โคพันธุ์เดียวกันในประเทศเดนมาร์กเพียงเล็กน้อย พิสูจน์ให้เห็นว่าการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพที่ทำได้ในเมืองไทย การนำโคนมพันธุ์แท้เข้ามาเลี้ยงเพื่อได้ปริมาณน้ำนมดิบสูง ต้องมีการปฏิบัติด้านป้องกันโรค และให้อาหารแร่ธาตุต่าง ๆ ให้ถูกต้อง นอกจากนี้ ในปีเดียวกันยังจัดให้เปิดมีการฝึกอบรมนักเรียนฟาร์ม

พิธีเปิดฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค

การฝึกอบรมถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ และกระจายความรู้ออกไปสู่ประชาชน โครงการนี้ ได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อฝึกให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ในการนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงโคนมอย่างได้ผล และทันสมัย โดยได้จัดการอบรมหลักสูตร “นักเรียนฟาร์ม ๑ ปี” ในรุ่นแรกมีจำนวน ๒๖ คน เพื่อปฏิบัติงานฟาร์ม และช่วยฝึกเกษตรกรในอนาคต ซึ่งผู้จบหลักสูตรจะถูกเรียกว่า “นักเรียนฟาร์ม” และส่งเข้าปฏิบัติงานในฟาร์มต่อไป ตั้งแต่ในปี ๒๕๐๕ อบรมเรื่อยมาจนถึงปี ๒๕๒๒ รวมได้ ๑๘ รุ่น มีผู้สนใจมาจากทั่วทุกภาคของประเทศไทย ผู้จบหลักสูตรส่วนหนึ่งได้รับการส่งเสริมให้เป็นเกษตรกรตัวอย่าง โดยได้รับการจัดสรรพื้นที่สำหรับเลี้ยงโคนมคนละ ๒๕ ไร่ เพื่อให้เป็นแหล่งสาธิตการเลี้ยงโคนมที่ถูกต้องตามหลักวิชาการเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรรุ่นหลัง

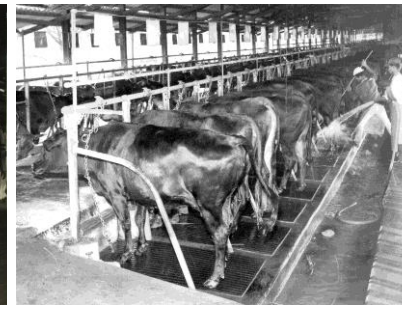

ฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค

ฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค เริ่มผลิตน้ำนมออกจำหน่าย เมื่อปี ๒๕๐๗ โดยผลิตน้ำนมวันละ ๖๐ ลิตร ทำการลดอุณหภูมิลงถึง ๖ องศาเซลเซียส แล้วบรรจุลงถังอะลูมิเนียม ๒ ชั้น ภายในบรรจุด้วยไม้ก๊อกรักษาอุณหภูมิให้คงความเย็นจำนวนประมาณ ๕๐ ลิตร ส่งขายโรงงานนมในกรุงเทพฯ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถึงปี ๒๕๑๑ ได้ผลิตเป็นนมพาสเจอร์ไรส์ชนิดถุงพลาสติกเคลือบดำภายใน ออกจำหน่าย จนกระทั่งในปี ๒๕๑๙ ผลิตภัณฑ์นม

ได้รับการพัฒนาเป็นนมยูเอชที ในช่วงแรกบรรจุกล่องรูปสามเหลี่ยมปิรามิด นำออกจำหน่าย และปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ เป็นกล่องสี่เหลี่ยมในเวลาต่อมา

โรงโคนมที่ทันสมัยที่สุดแห่งแรกของประเทศไทย

โครงการฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์คได้ดำเนินการสิ้นสุด ในปี ๒๕๑๔ จึงได้มอบกิจการฟาร์มทั้งหมด รวมทั้งศูนย์อบรมแก่รัฐบาลไทยเพื่อดำเนินการต่อไป สรุปค่าใช้จ่ายในการดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ ๒๖ ล้านบาท ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์คได้รับจัดตั้งเป็นรัฐวิสาหกิจตามพระราชกฤษฎีกาในปี ๒๕๑๔ โดยสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ใช้ชื่อใหม่ว่า “องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.)” มี นายยอด วัฒนสินธุ์ เป็นผู้อำนวยการคนแรก มีภารกิจหลักคือ การส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงโคนมแก่เกษตรกร เพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จในการผลิตน้ำนมภายในประเทศให้สามารถเพิ่มปริมาณการผลิตน้ำนมดิบได้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ นอกจากการส่งเสริมโดยการฝึกอบรมแก่เกษตรกรทั่วประเทศแล้ว ได้ขยายการส่งเสริมในด้านอื่น ๆ อาทิเช่น การจัดตั้ง

ศูนย์ส่งเสริมกิจการโคนม รับซื้อน้ำนมดิบจากสมาชิกในราคาประกัน และการรับซื้อน้ำนมดิบมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์คุณภาพสูงออกจำหน่าย โครงการจัดตั้งโรงงานนมในภูมิภาคต่าง ๆ ทุกวันนี้ได้สร้างโรงงานนมขึ้นที่มวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี รวมทั้งที่ขอนแก่น เชียงใหม่ สุโขทัย และประจวบคีรีขันธ์ สำหรับโครงการอาหารเสริม (นม) โรงเรียน เพื่อส่งเสริมให้เด็กวัยเรียนได้บริโภคนม เป็นการปรับภาวะทางโภชนาการของเด็กในวัยเติบโต และสนับสนุนการตลาดน้ำนมดิบ

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเห็นประโยชน์จากการดื่มนม และทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการเกี่ยวกับกิจการนมให้อยู่ในรูปครบวงจร โดยใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เป็นที่ตั้งของโครงการส่วนพระองค์ ทรงทดลองหาวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ถูกต้องและ

ตรงจุดด้วยพระองค์เอง มุ่งเน้นการดำเนินงานโดยยึดแนว “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างยั่งยืน เป็นต้นแบบ และสาธิตให้ประชาชนได้เรียนรู้หรือนำไปดำเนินการเองได้ นับตั้งแต่การเลี้ยงโคนม ศูนย์รวมนมจิตรลดาและโครงการผลิตผลิตภัณฑ์นมชนิดต่าง ๆ

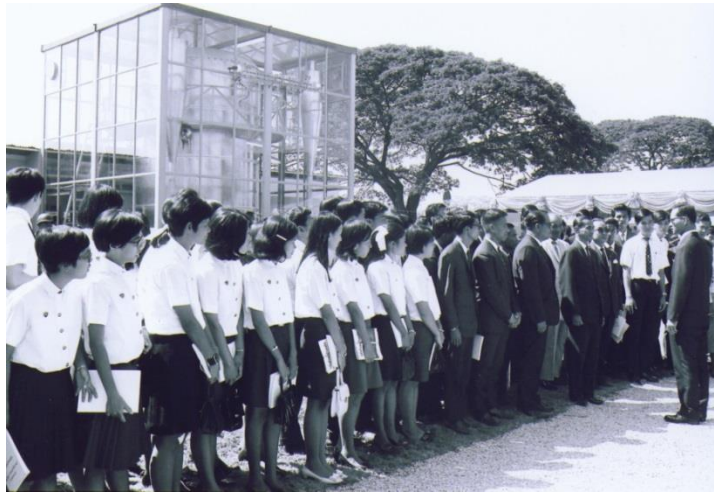

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา (อดีต)

โรงโคนมสวนจิตรลดา

โรงโคนมสวนจิตรลดา เปิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ สร้างขึ้นเพื่อเลี้ยงโคนมเริ่มแรก จำนวน ๖ ตัว เป็นโคนมพันธุ์เรดเดน จำนวน ๔ ตัว เป็นโคเพศผู้ ๑ ตัว ลูกโคเพศเมีย ๑ ตัว และโคสาวท้อง ๒ ตัว รวมโคนมพันธุ์บราวน์สวิสตั้งท้องอีก ๑ ตัว และพันธุ์ลูกผสมเรดซินดิ อีก ๑ ตัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราโชบายสำหรับโรงโคนมสวนจิตรลดาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ส่งเสริมและเผยแพร่การเลี้ยงโคนมโดยสาธิตการดำเนินงานให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกร เพื่อสามารถที่จะนำเอาวิธีการดังกล่าวไปดำเนินการเองได้ภายในครอบครัว

๒. เพื่อค้นคว้า ทดลองหาวิชาการแผนใหม่เกี่ยวกับโคนม และทำการเผยแพร่ความรู้ไปยังเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เพื่อปรับปรุงวิธีการให้ถูกต้องและเหมาะสม

๓. เพื่อทำการคัดเลือก และปรับปรุงพันธุ์โคนมที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ และภูมิประเทศของประเทศไทย

๔. เพื่อส่งเสริมให้มีการบริโภคนมสดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

โรงโคนมสวนจิตรลดา (อดีต)

ระยะแรกของการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม เพื่อเป็นอาชีพใหม่ให้แก่เกษตรกรนั้น มีเกษตรกรที่เดือดร้อนในเรื่องหญ้าสำหรับเลี้ยงโคนม พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สาธิตการปลูกนาหญ้าขึ้นในสวนจิตรลดา โดยใช้

ท่อนพันธุ์หญ้าขนปักดำคล้ายการดำนา ซึ่งเป็นวิธีที่เกษตรกรรู้จักกันเป็นอย่างดี และสามารถนำวิธีการนี้ไปปฏิบัติได้เอง

ผลพลอยได้จากโรงโคนมคือ มูลโคซึ่งเมื่อนำมาหมักจะได้ “ไบโอแก๊ส” หรือ “แก๊สชีวภาพ” สำหรับเป็นเชื้อเพลิง กากจากบ่อหมักแก๊สชีวภาพยังสามารถใช้ทำเป็นปุ๋ย มูลโคที่เป็นสารละลายที่อยู่ในถังหมัก ส่วนหนึ่งนำไปใช้สำหรับเพาะเลี้ยงสาหร่ายเกลียวทอง

โรงโคนมสวนจิตรลดา (ปัจจุบัน)

โรงนมผงสวนดุสิต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา

สืบเนื่องจากความเดือดร้อนจากสภาวะนมล้นตลาดในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ สมาชิกผู้เลี้ยงโคนมทั่วประเทศได้รับความไม่เป็นธรรมทางด้านราคา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบและห่วงใยถึงความเดือดร้อนดังกล่าว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ดำเนินการช่วยเหลือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทั่วประเทศได้เห็นและศึกษาวิธีการผลิตนมผงที่ทันสมัย เพื่อให้เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มสมาชิกร่วมกันลงทุนก่อสร้างขึ้นเองได้ ทำให้สามารถแก้ไขปัญหานมสดล้นตลาดเพราะนมผงสามารถเก็บรักษาได้นานอย่างน้อย ๖ เดือน และเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดโรงนมผง เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ พระราชทานชื่อว่า “โรงนมผงสวนดุสิต” ซึ่งถือได้ว่าเป็นโรงนมผงแห่งแรกของประเทศไทย

โรงนมผงสวนดุสิต

โรงนมเม็ด

โรงนมเม็ด และผลิตภัณฑ์นมอัดเม็ด

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา เคยผลิตนมเม็ดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ แต่ประสบปัญหาทางเทคนิคทำให้ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้จัดทำโรงนมเม็ดขึ้นใหม่เพื่อเป็นการส่งเสริมโภชนาการแก่ผู้บริโภค และเพื่อเป็นการแนะนำการผลิตนมเม็ดขึ้นในประเทศ มีทั้งสิ้น ๓ รส คือรสหวาน รสกาแฟ และรสช็อกโกแลต ซึ่งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง

ศูนย์รวมนมสวนจิตรลดา

ศูนย์รวมนมสวนจิตรลดา

ศูนย์รวมนมสวนจิตรลดา ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ มีการผลิตนมสดมีคุณภาพดีขึ้น ผ่านกรรมวิธีพาสเจอร์ไรซ์ ใช้เครื่องหมาย “นมสดสวนจิตรลดา” จำหน่ายให้แก่สมาชิกและโรงเรียนต่าง ๆ ในราคาถูกเป็นพิเศษเพื่อส่งเสริมสุขภาพและพลานามัยให้แก่เยาวชน

โรงเนยแข็งสวนจิตรลดา

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาได้สร้างโรงเนยแข็งน้อมเกล้าถวายในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๐ มีการผลิตเนยแข็งชนิดเกาด้าชีส (gouda cheese) การผลิตเนยแข็งชนิดเช็ดด้า (cheddar cheese) และการผลิตไอศกรีม

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โรงเนยแข็งสวนจิตรลดา ได้เริ่มทำการศึกษาวิธีการผลิตโยเกิร์ต เพื่อผลิตเป็นนมเปรี้ยวพร้อมดื่ม ต่อมาได้เพิ่มการผลิตนมข้นหวานบรรจุหลอด หลังจากนั้นประมาณ ๑ ปี ได้มีการทดลองผลิตเนยแข็งและขนมปังกรอบ เรียกผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ว่า เนยแข็งมหามงคลและขนมปังกรอบ

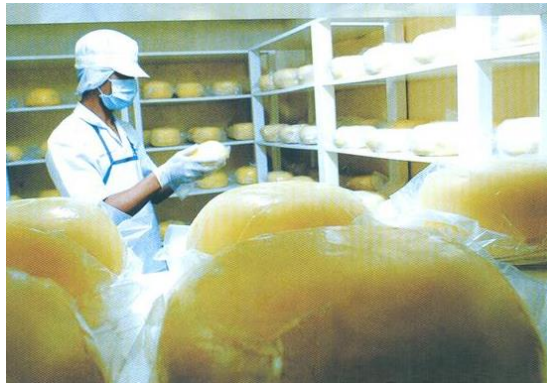

ผลิตภัณฑ์เนยแข็งในโครงการสวนจิตรลดา

โรงนมยูเอชที สวนจิตรลดา

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา (ปัจจุบัน)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้าง โรงนมยูเอชที สวนจิตรลดา โดยถือกำเนิดขึ้นในวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เพื่อรับซื้อนมสดจากเกษตรกร ช่วยลดปริมาณนมสดล้นตลาด และเป็นแหล่งรวบรวมเผยแพร่

ข้อมูลในการผลิตนมยูเอชที แก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้ โรงนมยูเอชที สวนจิตรลดา ใช้นมโคสดแท้ ๑๐๐% ซึ่งผ่านการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานการผลิตแบบ GMP และใบรับรองระบบ GMP สากล จากคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ซึ่งเป็น ๑ ในจำนวน ๕ โรงงานแรกที่ผ่านการประเมิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ขณะเสด็จฯ ทอดพระเนตรโรงนมยูเอชที จิตรลดา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรว่า ประเทศไทยสามารถเลี้ยงโคนมได้ พระองค์ทรงเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และทรงเล็งเห็นประโยชน์ของการดื่มนม ทรงพยายามให้มีการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิชาการ และมีพระราชประสงค์ที่จะถ่ายทอดความรู้สาธิตให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้เห็นและเรียนรู้ รวมทั้งสามารถนำไปดำเนินการเองได้ ทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการเป็นระบบตั้งแต่เริ่มต้น คือ การเลี้ยงโคนม การส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มในรูปของสหกรณ์ และค่อย ๆ

ขยายการดำเนินงานไปสู่การผลิตผลิตภัณฑ์นมชนิดต่าง ๆ ยังผลให้กิจการโคนมเจริญก้าวหน้าโดยลำดับ เป็นการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เราชาวไทยจึงควรสำนึกไว้เสมอว่า การเลี้ยงโคนมและอุตสาหกรรมแปรรูปนมเกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น ก็ด้วยพระบารมีของพระองค์ท่านอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

เทอดไชย ระลึกมูล และวิชยุตม์ มั่นสกุล. ๒๕๕๐. “พระผู้พระราชทานอาชีพการเลี้ยงโคนม” วารสารโคนม ๒๕(๑) ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๐: ๕ – ๑๐.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๙. กษัตราธิราชวิทยาศาสตร์การอาหาร. จัดพิมพ์เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (วิทยาศาสตร์อาหาร) บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง (มหาชน) ๙๕ หน้า.

“หนองโพ” แดนแห่งโคนมในภาคตะวันตก

พิพัฒน์ อรุณวิภาส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ

อาชีพการเลี้ยงโคนม ซึ่งชาวเกษตรกรโคนมภาคภูมิใจ เนื่องด้วยเป็นอาชีพที่ได้รับพระราชทานมาจากในหลวง รัชกาลที่ ๙ ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกล ในการเสด็จประพาสยุโรปในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ พระองค์ท่านทรงสนพระทัยในการเลี้ยงโคนมในต่างประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้รัฐบาลเดนมาร์กส่งมอบโคนมพันธุ์เรดเดนให้กับรัฐบาลไทย โดยถือเป็นของขวัญจากประเทศเดนมาร์ก และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเลี้ยงโคนมเป็นต้นมา

การเลี้ยงโคนมในเขตหนองโพ เริ่มต้นด้วยการเลี้ยงแบบพื้นบ้าน ซึ่งกรมปศุสัตว์ได้มาตั้งสถานีผสมเทียมขึ้น ณ ตำบลหนองโพ เป็นสถานีผสมเทียมแห่งที่ ๓ ของประเทศ โดยเริ่มทำการผสมเทียมโคเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๒ เมื่อสถานีผสมเทียมโคได้ถูกจัดตั้งขึ้น ทางราชการก็เริ่มมีการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม เมื่อมีการสนับสนุนการเลี้ยงโคนมกันมากขึ้น ราษฎรส่วนใหญ่ก็เลิกจากการปลูกอ้อย เพราะเป็นอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้เพียงครั้งเดียวในรอบปี หันมาเลี้ยงโคนมกันมากขึ้น เพราะมีรายได้เข้ามาตลอดเวลา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เมื่อความนิยมจากราษฎรมากขึ้น มีเกษตรกรผู้

เลี้ยงโคนมในเขตจังหวัดราชบุรีและขยายตัวไปยังจังหวัดนครปฐมเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มประสบปัญหาความเดือดร้อนเกี่ยวกับสถานที่จำหน่ายน้ำนมดิบที่รีดได้จากแม่โคนม

สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปภัมภ์)

เบื้องต้น กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมเหล่านี้ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๒ เพื่อขอพระราชทานความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าว เมื่อความได้ทราบถึงพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยพระเมตตาที่เปี่ยมล้นพระองค์ทรงได้พยายามที่จะหาทางช่วยเหลือ ซึ่งในช่วงนั้นพอดีกับที่พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงงานผลิตนมผงขึ้นภายในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต จึงมีการหารือกันในส่วนของผู้ที่เกี่ยวข้องว่า ควรจะมีการสร้างโรงงานผลิตนมผงขึ้นที่ตำบลหนองโพ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ นายทวิช กลิ่นประทุม (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดราชบุรีสมัยนั้น) ได้จัดซื้อที่ดินบริเวณตำบลหนองโพจำนวน ๕๐ ไร่ทูลเกล้าฯ ถวายพร้อมด้วยเงินจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อเตรียมดำเนินการจัดตั้งโรงงานผลิตนมผงและทูลเกล้าฯ ถวายอีกเป็นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งคณะกรรมการสร้างโรงงานขึ้นและโปรดให้ ม.ร.ว.เทพฤทธิ เทวกุล เป็นผู้ออกแบบ โดยได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วน

พระองค์ เพื่อการก่อสร้างเพิ่มจากเงินที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายอีกเป็นเงิน ๑,๐๐๒,๐๐๐ บาท

โรงงานแปรรูปนมหนองโพ

ในระหว่างการก่อสร้างโรงงานผลิตนมผง กลุ่มผู้นำเกษตรกรตำบลหนองโพและเขตใกล้เคียงได้ขอความช่วยเหลือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดราชบุรีในขณะนั้นคือ นายจรูญ วัฒนากร ให้ช่วยติดต่อหาผู้รับซื้อน้ำนมดิบจนกระทั่งได้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตกลงเป็นผู้รับซื้อ โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์รวมนมหนองโพขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการและทุนของกลุ่มเกษตรกรเป็นทุนในการก่อสร้างอาคารศูนย์รวมน้ำนม และต่อมาเกษตรกรสมาชิกของศูนย์รวมนมหนองโพจำนวน ๑๘๕ คนได้เข้าชื่อกันจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยใช้ชื่อ “สหกรณ์โคนมราชบุรี จำกัด” เป็นสหกรณ์ประเภทบริการ ต่อมาเมื่องานของสหกรณ์ฯ เจริญก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ สมาชิกของสหกรณ์ฯ ต่างมีความเข้าใจในหลักสหกรณ์และดำเนินกิจการของสหกรณ์ฯ ได้ดีถูกต้องตามหลักของสหกรณ์และมีหลักฐานมั่นคงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนทรัพย์สินทั้งหมดของบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพจำกัดพร้อมด้วยโรงงานผลิตนมผงให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรีจำกัดตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา และนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่งที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับไว้ให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์เมื่อรวมกิจการเข้าด้วยกันแล้วสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรีจำกัดได้ย้ายสถานที่ทำการมาอยู่ในบริเวณโรงงานนมผงของบริษัทเดิม และจัดตั้งเป็น สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี (ในพระบรมราชูปถัมภ์)

โรงงานผลิตภัณฑ์นมหนองโพ

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับสหกรณ์โคนมหนองโพ จัดตั้งโรงพยาบาลสัตว์หนองโพ โดยมีจุดประสงค์ในการให้บริการดูแลสุขภาพสัตว์ ตลอดจนส่งเสริมการเลี้ยงโคนมอย่างถูกวิธี โดยเบื้องต้นทางสหกรณ์โคนมหนองโพได้บริจาคที่ดิน จำนวน ๕ ไร่เศษ ตั้งอยู่บนถนนเพชรเกษม ฝั่งตรงข้ามกับซอยบ้านหนองรี ให้กับคณะสัตวแพทยศาสตร์สำหรับการจัดตั้งโรงพยาบาลสัตว์ โดยใช้ชื่อว่าโรงพยาบาลสัตว์ใหญ่หนองโพ และได้เปิดให้บริการครั้งแรก เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ในเวลาต่อมา สหกรณ์โคนมหนองโพ ยังให้ความช่วยเหลือในการจัดหาที่ดินเพิ่มให้กับทางโรงพยาบาลสัตว์ เพื่อรองรับการขยายงานมาถึงปัจจุบัน โดยมีเนื้อที่ ๑๗ ไร่เศษ โรงพยาบาลสัตว์ มก. หนองโพ นอกจากเป็นแหล่งฝึกงานให้กับนิสิตสัตวแพทย์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนิสิตสัตวแพทย์ จากสถาบันต่าง ๆ และนักศึกษาจากวิทยาลัยเกษตรกรรมอื่น ๆ

ผู้สนใจศึกษาดูงาน ณ สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี (ในพระราชูปถัมภ์)

หากย้อนกลับไปดูการพัฒนาการเลี้ยงโคนมของหนองโพ ราชบุรี ดินแดนของการเลี้ยงโคนมในภาคตะวันตก ซึ่งเจริญเติบโตควบคู่กับการเลี้ยงโคนมในเขตมวกเหล็ก สระบุรี ในแถบภาคกลาง ทั้งสองที่ต่างมีจุดเริ่มต้นของการพัฒนามาจากสายพระเนตรอันยาวไกล และน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาราชภูมิพลอดุลยเดช แม้ว่าพระองค์จะทรงเสด็จสวรรคตแล้ว แต่พระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านที่มีต่อเกษตรกรโคนม จะยังคงอยู่ในดวงใจของเกษตรกรทุกคนมิรู้ลืม และจะสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งการเลี้ยงโคนม ผลิตน้ำนมที่มีคุณภาพดี เพื่อลดการนำเข้าและเพิ่มการส่งออก เพื่อให้เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่มีผลดีต่อผลผลิตมวลรวมของประเทศชาติ ทำให้บ้านเมืองมีเสถียรภาพทางการค้าในด้านดุลการค้า ดังพระราชดำริของพระองค์ท่าน ซึ่งท้ายที่สุดก็จะทำให้บ้านเมืองเจริญและถือเป็นความมั่นคงทางอาหารของพี่น้องชาวไทยตลอดไป

ภาพโดย จักราวุธ แสวงผล

โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ

สุดสายใจ กรมาทิตย์สุข

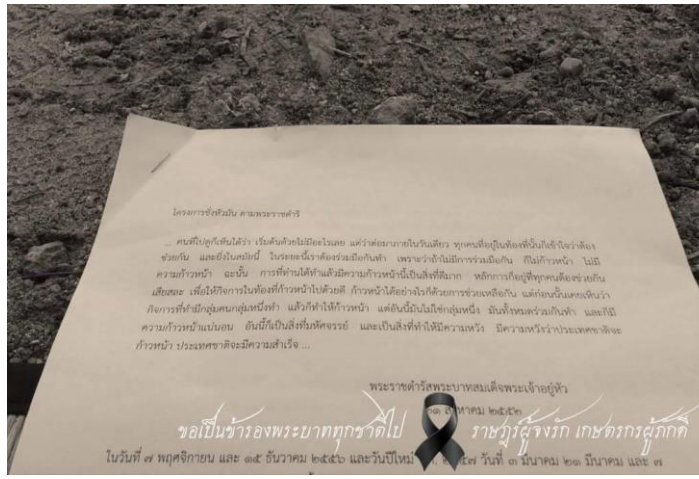

... คนที่ไปดูก็เห็นได้ว่า เริ่มต้นด้วยไม่มีอะไรเลย แต่ว่าต่อมาภายในวันเดียว ทุกคนที่อยู่ในท้องที่นั้นก็เข้าใจว่าต้องช่วยกัน และยิ่งในสมัยนี้ ในระยะนี้เราต้องร่วมมือกันทำ เพราะว่าถ้าไม่มีการร่วมมือกัน ก็ไม่ก้าวหน้า ไม่มีความก้าวหน้า ฉะนั้น การที่ท่านได้ทำแล้วมีความก้าวหน้านี้เป็นสิ่งที่ดีมาก หลักการก็อยู่ที่ทุกคนต้องช่วยกันเสียสละ เพื่อให้กิจการในท้องที่ก้าวหน้าไปด้วยดี ก้าวหน้าได้อย่างไรก็ด้วยการช่วยเหลือกัน แต่ก่อนนั้นเคยเห็นว่ากิจการที่ทำมีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งทำ แล้วก็ทำให้ก้าวหน้า แต่อันนี้มันไม่ใช่กลุ่มหนึ่ง มันทั้งหมดร่วมกันทำ และก็มีความก้าวหน้าแน่นอน อันนี้ก็เป็นสิ่งที่มหัศจรรย์ และเป็นสิ่งที่ทำให้มีความหวัง มีความหวังว่าประเทศชาติจะก้าวหน้า ประเทศชาติจะมีความสำเร็จ ...

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๒

ในวันนั้น วันที่ไม่อาจหวนกลับมาอีกแล้ว ... พร้อม ๆ กับความปลื้มปิติได้เห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระพลานามัยแข็งแรง พระพักตร์สดชื่นแจ่มใส ยามเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ ทอดพระเนตรการดำเนินงานโครงการ “ชั่งหัวมัน” ตามพระราชดำริ นอกจากภาพจำของลูกโคตัวน้อยที่โชคดีที่สุดในโลก ได้ดื่มน้ำนมจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คำถามอีกหลาย ๆ คำถามผุดขึ้นมาหลังจากได้ดูข่าวในพระราชสำนัก ชั่งหัวมันคืออะไร? แล้วชั่งหัวมันไปทำไม? ชั่งแล้วได้อะไร? แล้วชั่งอะไรอีกบ้างนอกจากหัวมัน?

คำตอบของคำถามแรก ... ชั่งหัวมันคืออะไร?

ตอบแบบเป็นทางการ คงต้องตอบว่า “ชั่งหัวมัน” คือโครงการตามพระราชดำริ โครงการสุดท้าย (จากทั้งหมด ๔,๐๐๐ กว่าโครงการ) เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๕๒ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ซื้อที่ดินจากราษฎร จำนวน ๒๕๐ ไร่ บริเวณอ่างเก็บน้ำหนองเสือ บ้านหนองคอไก่ หมู่ที่ ๕ ตำบลเขากระปุก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี จัดเป็นโครงการตัวอย่างด้านการเกษตร และแนวทางการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง และรวบรวมพันธุ์พืชเศรษฐกิจในพื้นที่อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี และพื้นที่ใกล้เคียงมาปลูกไว้ โดยกองงานส่วนพระองค์ สำนักพระราชวัง ได้ร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ มีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ประสานงานหลัก ภาคเอกชน และภาคประชาชน พัฒนาที่ดินจากเกือบทั้งหมดที่มีสภาพเสื่อมโทรมและกันดาร ช่วงแรกได้ปรับปรุงสภาพพื้นดินสำหรับการวางแผนการเพาะปลูก จัดทำถนนทางเข้าและถนนโดยรอบบริเวณของโครงการฯ ขุดสระเก็บน้ำ ก่อสร้างอาคารที่ทำการ อาคารเรือนรับรอง ติดตั้งระบบไฟฟ้าแสงสว่าง ขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล เป็นต้น จนสามารถปรับสภาพพื้นที่เสื่อมโทรมและทุรกันดารให้เป็นแหล่งเพาะปลูกได้ เริ่มทดลองปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ อาทิเช่น พืชผักสวนครัว ไม้ผล เช่น มะพร้าว

ชมพู่เพชรสายรุ้ง มะนาวแป้น กล้วยนานาชนิด พืชไร่ เช่น สับปะรด ข้าวโพด และทำนาข้าว ยางพารา และปลูกยางนาด้วย โดยผลผลิตที่เก็บเกี่ยว ส่งจำหน่ายที่ตลาดกลางการเกษตรหนองบ๊วย อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี และร้านโกลเด้นเพลส ภายใต้การดำเนินงานของบริษัทสุวรรณชาด จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ และในวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเปิดป้ายโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ และต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ทอดพระเนตรกิจกรรมของโครงการฯ อีกหลายครั้ง

แล้วชั่งหัวมันคืออะไร? เหตุที่เรียกชื่อโครงการฯว่า “ชั่งหัวมัน” มาจากครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานมาประทับยังพระราชวังไกลกังวล ได้มีชาวบ้านได้นำมันเทศที่ปลูกมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระองค์ทรงนำมันเทศที่ชาวบ้านนำมาถวายวางไว้บนตาชั่งแบบโบราณ แล้วได้เสด็จนิวัติกรุงเทพมหานคร หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับมายังพระราชวังไกลกังวลอีกครั้ง ทรงพบว่ามันเทศหัวที่วางอยู่บนตาชั่งมีต้นอ่อนงอกออกมา จึงรับสั่งให้นำหัวมันไปปลูกใส่กระถางไว้ และทรงพระราชทานต้นพันธุ์มันเทศจากหัวมันบนตาชั่งแก่ราษฎร สำหรับปลูกในแปลงทดลองของโครงการฯ และทรงพระราชทานชื่อโครงการว่า “โครงการชั่งหัวมันตามพระราชดำริ” โดยพระราชทานพระราโชบายว่า “ถ้าดินที่มีอยู่แล้ว พัฒนาปรับปรุง ก็น่าจะปลูกอะไรขึ้นได้ง่ายกว่า ขนาดมันที่ยังไม่มีดินยังขึ้นได้ เป็นตัวอย่างให้ราษฎรในพื้นที่ได้เห็น เอาวิธีการสร้างความชื้น ปรับปรุงดินสำหรับให้เกษตรกรในพื้นที่มาฝึกทำงานในลักษณะบูรณาการ ร่วมกันเรียนรู้ นำไปปรับใช้ในการทำเกษตรในที่ดินของตนเองได้”

คำตอบของคำถามต่อมา ... ชั่งหัวมันไปทำไม?

มีคนเคยเขียนไว้ว่า หากแปลความหมายตามสำนวนไทย ชั่งหัวมัน (หรือช่างหัวมัน?) อาจตีความได้ว่า “ไม่ต้องไปสนใจ อะไรจะเกิดก็ปล่อยให้มันเกิด ใครจะทำอะไรก็ทำไป เราไม่ต้องไปใส่ใจ” อย่างไรก็ตาม มีผู้รู้อีกท่านแสดงความเห็นส่วนตัวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นยิ่งกว่านักปราชญ์ ชื่อโครงการชั่งหัวมันฯ ย่อมจะมีความหมายแยบยลมากกว่าแค่เอาหัวมันมาชั่ง ท่านกล่าวด้วยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาจทรงกำลังบอกให้กลับมาหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต ใครอยากนำสมัย มุ่งหาแต่ความเจริญทางวัตถุ หรือทรัพย์สินเงินทองก็ปล่อยเขาไป ไม่เป็นไร ตัวเรากลับมาหาสิ่งที่สำคัญ สิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต ชีวิตพอเพียง มีพออยู่พอกิน มีอาหาร ไม่ต้องแก่งแย่งชิงดีกับคนอื่น แต่มีความสุขก็พอแล้ว เช่นเดียวกับหัวมัน พืชใต้ดินที่ไม่มีใครมองเห็น ไม่ได้มีค่าอะไร เป็นพืชที่เติบโตง่ายในทุกสภาพภูมิอากาศ แม้ในที่แห้งแล้งที่สุด หัวมันยังงอกได้ หัวมันจึงเป็นตัวแทนของสิ่งมีค่าในยามแร้นแค้นที่สุด ไม่มีข้าว ไม่มีปลา ยังมีหัวมันที่ใช้ประทังชีวิตได้ โดยเฉพาะในยามสงคราม หรือประสบภัยพิบัติธรรมชาติรุนแรง ผู้คนไม่สามารถทำมาหากินได้ ข้าวปลาอาหาร พืชผักผลไม้ต่าง ๆ จะกลายเป็นของหายาก หรืออาจจะหาไม่ได้เลย หัวมันที่เคยไร้ค่าอยู่ใต้ดินจะกลายเป็นสิ่งมีค่าสำหรับการมีชีวิตอยู่รอดในบัดดล

(ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน) ในอีกแง่มุม หัวมันอาจเป็นสัญญลักษณ์ของความหวัง เป็นตัวแทนของประโยคที่ว่า “ไม่มีอะไรที่เป็นไปไม่ได้” เหมือนกับต้นอ่อนของหัวมันเทศบนตาชั่ง ที่แม้ไม่มีดินสักก้อน ยังงอกออกมาได้ “หัวมัน” จึงเป็นตัวแทนที่ดี ชัดเจน และเหมาะสมที่สุดสำหรับบอกเล่าเรื่องราวของโครงการฯ ที่แต่เดิมสภาพพื้นที่โดยรวมแห้งแล้งกันดารอยู่มาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งให้กรมพัฒนาที่ดินเข้ามาตรวจสอบและปรับปรุงที่ดิน และพบว่าไม่สามารถปลูกอะไรได้เลย แต่ ... ไม่มีอะไรที่เป็นไปไม่ได้ หลังจากวันนั้น กรมชลประทานได้เริ่มเข้ามาพัฒนาแหล่งน้ำ และ

อีก ๑๔ หน่วยงาน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เริ่มด้วยถางป่ายูคาลิปตัส สำรวจวิเคราะห์ดิน และปรับปรุง แม้ว่าจะมีความหวังเพียงน้อยนิด แม้ว่าจะไม่เห็นผลทันที ต้องรอคอย ค่อยเป็นค่อยไป ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ แต่ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกล และน้ำพระทัยที่เอกอุของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ดินที่หลาย ๆ คนมองว่าไม่สามารถปลูกพืชอะไรได้ พื้นที่ ๒๕๐ ไร่ที่เคยแห้งแล้งกันดาร วันเวลาผ่านไป กลับกลายเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยสีเขียวของต้นไม้ใบหญ้า และสมบูรณ์ด้วยพืชเศรษฐกิจหลากหลาย แทบจะทุกชนิดในอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ข้าว อาหารหลักของคนไทย จากที่ต้องปลูกคล้ายข้าวไร่ คือเอาไม้เจาะดินแล้วหยอดเมล็ดข้าวทีละเมล็ด กลับกลายเป็นทุ่งรวงทองสุดลูกหูลูกตา มีผลผลิตมากพอที่จะส่งไปจำหน่ายได้

เครื่องบินทำฝนเทียมที่จอดอยู่ข้างอาคารอำนวยการ

ในโครงการฯ ยังทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน นับเป็นตัวอย่างการทำการเกษตรที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่เขตแล้ง ด้วยความร่วมมือร่วมใจ

ของภาครัฐและเอกชน รวมถึงเกษตรกรในพื้นที่ อาจกล่าวได้ว่า โครงการชั่งหัวมันฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของการบริหารทรัพยากรแบบบูรณาการ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่ว่ามากหรือน้อยอย่างคุ้มค่าที่สุด โดยยึดหลักว่าต้องร่วมมือกันทำงาน เกษตรกร ข้าราชการ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องพูดคุยกัน ใส่ใจต่อการแก้ปัญหา ชาวบ้านเองต้องมีความขยัน ไม่ใช่รอภาครัฐบาลเข้ามาช่วยทุกอย่าง ต้องเรียนรู้ รู้จักนำความรู้ไปปรับใช้ และมีความอุตสาหะ พยายามที่จะทำ ต้องอดทน และไม่ท้อถอยเนื่องจากช่วงแรกอาจมืดมน แต่พอดำเนินการไปสักระยะจะเริ่มมองเห็นแสงสว่างของความสำเร็จที่จะค่อย ๆ ชัดเจนขึ้นตามลำดับ

คำตอบของคำถาม ๓ ... ชั่งแล้วได้อะไร?

ความสำเร็จในการทำเกษตรกรรม เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืนอาจเป็นคำตอบที่ถูกต้อง แต่ย่อมไม่ใช่คำตอบเดียวของคำถามที่ว่าชั่งแล้วได้อะไร? ด้วยหลักการดำเนินงานของโครงการฯ ที่เน้นความเสียสละของทุกคน เน้นความร่วมมือกันของคนในชุมชน ที่ต้องช่วยกันทำงานในหลายส่วนตามความถนัดของตนเอง ย่อมก่อเกิดความรัก ความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่ หรือ “ชาวบ้านเกษตรอาสา” ได้อาสาเข้ามาทำงานถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโครงการชั่งหัวมันฯ ชาวบ้านอาจเป็นเกษตรกรมาทั้งชีวิต อาจปลูกพืชชนิดเดียวกัน แต่องค์ความรู้ของแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน โครงการฯ จึงเปรียบเสมือนแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ในโครงการ ตัวแทนชาวบ้านเกษตรอาสาได้พูดไว้ว่า “ในฐานะที่เป็นเกษตรกรในพื้นที่ที่พระองค์ทรงตั้งโครงการฯ รู้สึกดีใจที่ได้ทำงานถวาย พลังของพวกเราที่ทำงาน และกำลังใจที่พระองค์ทรงมอบมา จะทำให้เกษตรกรมีกำลังกายและใจ ต่อสู้เพื่อชีวิตเกษตรกรรมของพวกเราต่อไปได้อีกยาวนาน”

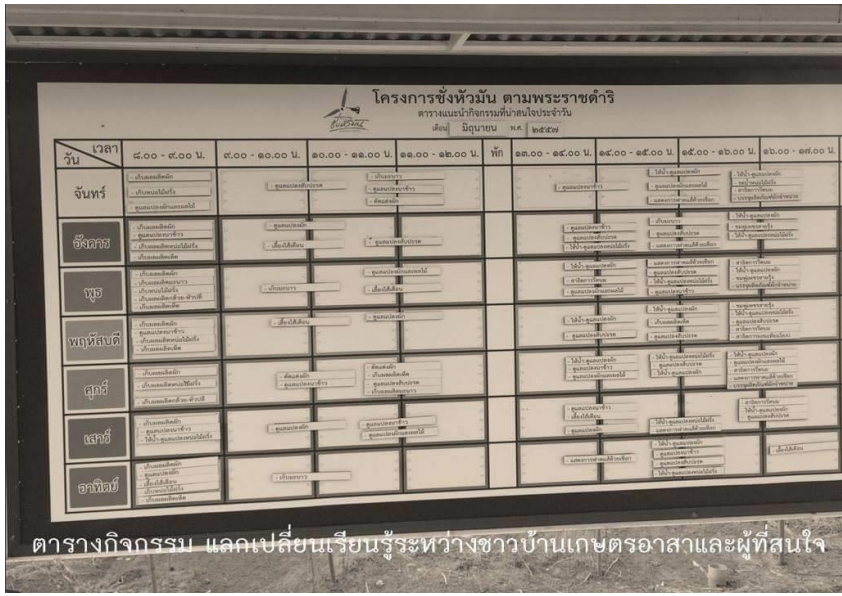

ตารางกิจกรรมของโครงการ

อีกตัวอย่างของการสืบทอดวิถีชุมชนที่สะท้อนความร่วมมือ ร่วมใจ คือ ในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ข้าราชบริพาร ข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ และประชาชน ได้ร่วมกันสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวแบบโบราณ ในฤดูเกี่ยวข้าวของโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ โดยจัดพิธีบวงสรวงเทพยดาฟ้าดิน การบูชาพระแม่โพสพ และกิจกรรมการละเล่นของชาวบ้าน โดยเฉพาะการลงแขกเกี่ยวข้าว ที่ยามฤดูเก็บเกี่ยว เพื่อนบ้านจะมาช่วยกันเกี่ยวข้าวหลังเสร็จสิ้นนาของตนเอง จะหมุนเวียนไปช่วยเกี่ยวข้าวในนาของคนอื่นต่อไป การละเล่นเพลงพื้นบ้าน อาทิ เพลงฉ่อย เพลงอีแซวที่แฝงด้วยเนื้อหาของความรักสามัคคี และร่วมมือร่วมใจของเกษตรกร โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรการถ่ายทอดสดกิจกรรมดังกล่าวผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

คำตอบของคำถามสุดท้าย ... แล้วชั่งอะไรอีกบ้างนอกจากหัวมัน?

สภาพเดิมของโครงการเป็นเขตแห้งแล้งมีปริมาณฝนตกน้อย แม้จะมีเมฆฝนบ้าง แต่มักจะถูกแรงลมพัดไปตกในพื้นที่อื่น เดิมเกษตรกรทำการปลูกพืชไร่ทนแล้ง ได้แก่ สับปะรด อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้แก่ มะนาว มะละกอ กล้วย และยูคาลิปตัส แต่หลังจากได้รับพระราชทานที่ดินมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาศึกษาปรับภูมิทัศน์ และปรับปรุงบำรุงดิน โดยใช้ปุ๋ยพืชสดเป็นหลัก เริ่มจากปลูกพืชตระกูลถั่ว และไถกลบ เสริมด้วยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก รวมถึงปุ๋ยเคมีหากจำเป็น ใช้ระยะเวลาประมาณ ๔ ปี ในการปรับปรุงบำรุงดิน จนปัจจุบันสามารถปลูกพืชได้หลายชนิด และตั้งเป้าหมายไว้ประมาณ ๖ ปี ดินจะสามารถกลับมาอุดมสมบูรณ์ได้ดังเดิม

หลังจากปรับปรุงคุณภาพของดินแล้ว ได้เริ่มมีการทดลองปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยไม่ซ้ำชนิด สลับกับการปลูกพืชตระกูลถั่ว รวมแล้วมีพืชที่ปลูกในโครงการฯ มากกว่า ๔๐ ชนิด และเป็นพืชผักตามฤดูกาลเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับได้รวบรวมพันธุ์พืชเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบุรีและในพื้นที่ใกล้เคียงมาปลูก และยังได้ปลูกผักสวนครัวกว่า ๓๐ ชนิด พืชสำคัญในโครงการฯ ได้แก่ ข้าวสายพันธุ์ต่าง ๆ มันเทศ ๑๐ สายพันธุ์ สับปะรด ๓ สายพันธุ์ หน่อไม้ฝรั่ง ไม้ผล พืชไร่ ประกอบด้วย แก้วมังกร กล้วยน้ำว้า กล้วยหักมุก มะละกอ มะนาว ฟักทอง กล้วย อ้อย มะพร้าวน้ำหอม มะพร้าวห้าว ฯลฯ พืชผักอื่น ๆ ได้แก่ กระเพรา โหระพา พริกพันธุ์ซุปเปอร์ฮอต มะเขือเทศราชินี กระเจี๊ยบเขียว วอเตอร์เครส มะระขี้นก ผักหวานบ้าน ฯลฯ ต้นสบู่ดำ และชมพู่พันธุ์เพชรสายรุ้ง ชมพู่พันธุ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของจังหวัดเพชรบุรี รสชาติหวาน กรอบ อร่อย ราคาขายปลีกสูงมากกว่ากิโลกรัมละ ๒๕๐ บาท

โครงการฯ ยังดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ อันได้แก่ การใช้กังหันลมผลิตไฟฟ้าเพื่อเป็นพลังงานทดแทน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม คือ กำลังลมแรงเฉลี่ยมากกว่า ๒ เมตรต่อวินาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้นำพลังงานลมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อโครงการฯ โดยได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ทำการศึกษาและติดตั้งกังหันลมเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า จำนวน ๑๐ ตัว สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนเข้าสู่ระบบสายตรงของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเฉลี่ยเดือนละ ๑,๕๐๐ หน่วย และทางโครงการฯ ได้ติดตั้งกังหันเพิ่มเป็น ๒๐ ตัว และให้พลังงานเพียงพอที่จะใช้ในพื้นที่โครงการ กังหันลมนับเป็นพลังงานทดแทนอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากเป็นพลังงานที่สะอาด ไม่มีมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

ทุ่งกังหันลมเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า

โรงเลี้ยงโคนม ... ด้วยพระเมตตาของพ่อ ด้วยความจงรักจากลูก

จากพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันพุธที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ “การเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพที่ดีสำหรับคนไทย เหมาะกับประเทศ และถ้าใช้หลักวิชาการที่เหมาะสม ก็จะทำให้มีความเจริญ และมีรายได้ดี” พระองค์ยังทรงสนับสนุนอาชีพการเลี้ยงโคนม ซึ่งเป็นอาชีพพระราชทานด้วยพระเมตตาของพ่อเสมอมา เช่นเดียวกับโครงการชั่วหัวมันตามพระราชดำริ ได้เริ่มกิจการโรงเลี้ยงโคนม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นโคนมปลดระวางจากโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา จำนวน ๑๔ ตัว นับเป็นแหล่งเรียนรู้การเลี้ยงโคนมให้แก่ชาวจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง โคที่เลี้ยงเป็นโคนมพันธุ์โฮลสไตล์ ฟรีเชี่ยน หรือพันธุ์ขาว-ดำเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นโครีดนมและลูกโค นอกนั้นเป็นโครุ่น และโคตั้งท้อง ลูกโคนมแรกคลอดจนอายุ ๓ เดือน จะได้รับน้ำนมโคเป็นอาหารหลักวันละ ๔ ลิตร จำนวน ๒ เวลา ส่วนโคนมอายุครบ ๓ เดือนจะเริ่มกินอาหารหยาบ และอาหารสำเร็จรูป โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับสุขภาพโค โดยเน้นลักษณะและพันธุ์หญ้า เจ้าหน้าที่โรงเลี้ยงโคนม ได้คัดเลือกหญ้าพันธุ์แพงโกล่าเป็นอาหารหยาบหลักสำหรับโค ทั้งรูปแบบตัดให้กิน และปล่อยโคแทะเล็มในแปลงหญ้าของโครงการ

แม่โคนม ๑ ตัว จะรีดน้ำนมสองรอบ เวลา ๗ และ ๑๖ นาฬิกา ด้วยเครื่องรีดระบบถังรีด ได้น้ำนมเฉลี่ยประมาณ ๑๗ กิโลกรัมต่อวัน ส่งเข้าโรงงานนมของโครงการ สำหรับผลิตนมพาสเจอร์ไรส์ และนมสเตอริไรส์ จำหน่ายภายในโครงการฯ และร้านโกลเด้นเพลส ทั้งโรงเลี้ยงโคนมและโรงงานนมนับเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างครบวงจรให้แก่เกษตรกร และผู้ที่สนใจ เช่นเดียวกับที่โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา และยังเป็นสถานที่ฝึกงานของนิสิตนักศึกษาอีกด้วย

จากโคนม ๑๔ ตัวในปี ๒๕๕๓ กลายมาเป็นมากกว่าสองเท่าในปีปัจจุบันได้อย่างไร ดูจากตัวเลข ทั้งหมดย่อมไม่ใช่ลูกโคที่เกิดภายในฟาร์มแน่นอน หากแต่เพิ่มมาด้วยความจงรักของลูก ในวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๕๗ เกษตรกรโคนม อำเภอหนองโพ จังหวัดราชบุรี ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายลูกโคเพศเมีย อายุ ๒ เดือน สำหรับเลี้ยงเป็นโคสาวทดแทนฝูงปัจจุบัน และพสกนิกรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายโคนมเข้าโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ จำนวน ๑๔ ตัว อันเนื่องจากความจงรักภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานอาชีพการเลี้ยงโคนมแก่เกษตรกรไทย อาชีพ ... ที่ยังคงอยู่ในสายพระเนตร อยู่ในพระราชหฤทัยของพระองค์ตลอดเวลา เห็นได้จากทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจัดการเลี้ยงโคนมในพระราชวังสวนจิตรลดา ตลอดจนในโครงการต่าง ๆ ของพระองค์ จนล่าสุด โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ และได้เสด็จเป็นการส่วนพระองค์ติดตามการดำเนินกิจการโรงเลี้ยงโคนมในโครงการชั่งหัวมันฯ เสมอ ๆ

“น้องตุ่ม” ผลผลิตที่น่ารัก (และโชคดีที่สุดในโลก) ของโครงการฯ

ใครดูข่าวในพระราชสำนักในวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ คงอดรู้สึกเอ็นดูและยินดีแทนลูกโคตัวน้อยที่ได้ดื่มน้ำนมจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ และจะไม่เรียกว่าเป็นลูกโคตัวที่โชคดีที่สุดในโลกได้อย่างไร เพราะยังได้รับพระราชทานชื่อจากพระองค์อีกด้วยว่า “น้องตุ่ม”

น้องตุ่มเป็นลูกโคสายเลือดผสม พันธุ์โฮลสไตน์ฟรีเซียน หรือพันธุ์ขาว-ดำ แม่ชื่อใบบัว ได้รับการผสมเทียมด้วยน้ำเชื้อพ่อพันธุ์โฮลสไตน์ฟรีเซียน-มาดาวี เกิดวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ น้องตุ่มได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ในระยะแรกหลังคลอด กินน้ำนมโคเป็นอาหาร อายุครบ ๓ เดือน เปลี่ยนเป็นหญ้าอาหารสำเร็จรูป และข้าวโพด และได้รับวัคซีนป้องกันโรคปากเท้าเปื่อยครั้งแรก

หลังอายุครบหกเดือน ปัจจุบัน น้องตุ่มมีสุขภาพแข็งแรง โตเป็นหนุ่มใหญ่แล้ว :) นอกจากน้องตุ่มแล้วยังมีลูกโคเพศเมียอีกตัวโชคดีมากเช่นกัน ตามข่าวที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงป้อนนมแก่ลูกโคเพศเมีย เกิดวันที่ ๓๑ มีนาคม มีอายุเดือนกว่า โดยได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับชื่อพระราชทานแก่ลูกโคด้วย” และแน่ใจว่าจะต้องมีลูกโคที่โชคดี ... ลูกโคเกิดใหม่ในโรงเลี้ยงโคนมโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ อีกเรื่อย ๆ ตามกิจการที่เจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ

น้องตุ่มกำลังดื่มน้ำนมจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

(ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน) “น้องตุ่ม” อาจเป็นสัญลักษณ์ของความหวัง ไม่ต่างกับหัวมัน หากเป็นความหวังของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมโดยเฉพาะ เพราะไล่เรียงวันเวลาเกิดของน้องตุ่มแล้ว น้องตุ่มคงเป็นลูกของแม่โคปลดระวางที่นำมาจากโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา โคปลดระวางหรือในภาษาชาวบ้านเรียกว่าโคคัดทิ้ง เป็นโคที่เจ็บป่วย หรือมีความผิดปกติ

เช่น เต้านมอักเสบเรื้อรังจนสูญเสียเต้า ขาเจ็บเรื้อรัง หรือมีปัญหาระบบสืบพันธุ์ หรืออายุมาก ไม่คุ้มค่ากับการเลี้ยงต่อ เจ้าของมักพิจารณาคัดทิ้ง (หรือส่งเข้าโรงชำแหละ) โคปลดระวางจากโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา ไม่เพียงได้รับการต่ออายุ แต่หลังจากย้ายมาที่โครงการชั่งหัวมันฯ ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาด้วยอากาศที่บริสุทธิ์ ปราศจากมลพิษ และได้รับการดูแลใกล้ชิด กลับมีผลผลิตน้ำนมมากกว่าเดิมถึงสามเท่า มิหนำซ้ำระบบสืบพันธุ์ยังดูเหมือนจะกลับมาทำงานได้ดี จนได้ผลผลิตที่น่ารัก (และโชคดีที่สุดในโลก – ย้ำอีกครั้ง :) เช่นน้องตุ่ม หากมองลึกลงไป เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมอาจได้แง่คิดอะไรบางอย่าง โคนมที่เจ็บป่วยหรือผิดปกติจนต้องคัดทิ้ง หรือเกษตรกรที่ลงทุนลงแรงไปมาก แต่ผลลัพธ์กลับน้อยจนน่าถอดใจ จนบางรายคิดจะล้มเลิกอาชีพที่พ่อพระราชทานมา ผลผลิตน้ำนมลดฮวบ ไม่มีลูกโคเกิดใหม่ โรคระบาดรุมเร้า แท้จริงแล้วยังมีความหวังที่จะแก้ไขได้ เพียงแต่ต้องถามตัวเองด้วยว่า ... ได้ทำดีที่สุดแล้วหรือยัง

ลูกโควิ่งเล่นอย่างมีความสุขภายในโครงการช่างหัวมัน

คำถามสุดท้าย ... แล้วจะรออะไรอยู่ ไปชั่งหัวมันกันเถอะ?

โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ เปิดให้เกษตรกร และบุคคลทั่วไป เข้ามาเยี่ยมชมทุกวัน ไม่เสียค่าผ่านประตูแต่อย่างใด โดยหน้าโครงการฯ มีเจ้าหน้าที่ทหารรักษาความปลอดภัยตลอดเวลา เวลาเข้าไป ต้องใช้บัตรประชาชน หรือใบขับขี่แลกบัตรเข้าไป ทางโครงการฯ ได้ระบุเวลาที่ไม่อนุญาตให้เข้าเยี่ยมชม คือ สองทุ่มถึงหกโมงเช้า โครงการฯ มีเจ้าหน้าที่คอยแนะนำและนักวิชาการคอยบรรยายในแต่ละกิจกรรมที่น่าสนใจ อาทิเช่น ปั่นจักรยานชมสวนนานา แปลงพืชผักต่าง ๆ ทุ่งกังหันลม ๒๐ ตัวที่เป็นแหล่งผลิตไฟฟ้าใช้ภายในโครงการชั่งหัวมัน หรือแวะยลโฉมน้องตุ่ม ได้ที่โรงเลี้ยงโคนม

บ้านเลขที่ ๑ และรถพระที่นั่ง

อีกหนึ่งจุดที่สำคัญ คือ “บ้านเลขที่ ๑” บ้านของพ่อที่แสนเรียบง่าย อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ บ้านที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือโฉนด และมี

พระนามในทะเบียนบ้าน พร้อมกับทรงลงทะเบียนเป็นเกษตรทำไร่ของโครงการชั่งหัวมันฯ ด้วย ภายในบริเวณบ้านจะเห็นรถพระที่นั่ง เป็นรถกระบะสีขาว ธรรมดา ทะเบียน กท ๙๙๙๙ จอดอยู่

ผลิตภัณฑ์ยอดนิยมจากโครงการช่างหัวมัน

แล้วจะเดินทางไปได้อย่างไร? สะดวกที่สุดคือรถยนต์ส่วนตัว เข้าทางอำเภอท่ายาง ผ่านโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเพชรบุรี ไปทางเส้นทางตำบลท่าไม้รวก ผ่านที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขากระปุก-เขาตอหม้อ ผ่านโรงเรียนบ้านทุ่งโป่ง ถึงโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ ระยะทางประมาณ ๔๗ กิโลเมตร หรือ หากมาจากกรุงเทพฯ ขับมุ่งตรงสู่ จังหวัดเพชรบุรี โดยถนนเพชรเกษม (ทางหลวงหมายเลข ๔) ผ่านนครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี ผ่านตัวเมืองเพชรบุรีไปประมาณ ๒๐ กิโลเมตร จะพบสี่แยกท่ายาง ขับผ่านสี่แยกไฟแดงท่ายางมาประมาณ ๔ กิโลเมตร จะมีทางแยกขวามือ เลี้ยวขวาแล้วขับเลียบคลองชลประทานสาย ๒ (ถ้าจะเข้าคลองชลประทานสาย ๑ ก็ได้ แต่ต้องขับผ่านจากทางแยกคลองชลพระทานสาย ๒ มาอีกประมาณ ๓ กิโลเมตร) ประมาณ ๖

กิโลเมตร จะบรรจบถนนเป็นสามแยก เลี้ยวขวามาประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ขับตรงมาจะพบสามแยก ไปทางเขาลูกช้าง หรือสามแยกบ้านทางยาง สังเกตดี ๆ จะมีป้ายบอกไปโครงการชั่งหัวมันฯ ขับตามป้ายอีกประมาณ ๒๐ กิโลเมตร จะถึงโครงการฯ ... หรือ ... โทรศัพท์สอบถามรายละเอียดได้ที่เบอร์ ๐๓๒-๔๗๒-๗๐๑

ทั้งหมดทั้งมวลด้วยความคาดหวังว่าคนเข้าเยี่ยมชมคงได้อะไรกลับมาบ้าง บางคนมีที่ดินและปลูกพืชบางอย่างอยู่แล้ว เช่น ปาล์ม เข้ามาดูในโครงการฯ อาจได้ความคิดนำกระหล่ำปลี หรือพืชสวนครัวอื่น ปลูกไว้ใต้ต้นปาล์ม สร้างรายได้เพิ่ม หรือบางคนอาจมีที่ดินอยู่ แต่ไม่รู้จะทำอะไรดี อาจได้แนวคิดกลับมาต่อยอดว่าจะปลูกอะไร เลี้ยงอะไร หรือจะเปลี่ยนพื้นที่ว่างเปล่าให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร หรือเกษตรกรที่หมดหวัง (คิดเอาเอง) ว่าตัวเองโชคร้ายที่สุด จะได้รู้ว่าพื้นที่ที่แห้งแล้ง มองไม่เห็นหนทางฟื้นฟู ไม่รู้หนทางทำกิน ถ้าปรับตัวให้เข้ากับสภาพพื้นที่ สภาพภูมิอากาศ ยังมีความเป็นไปได้ที่จะกลับมาทำเกษตรกรรมได้เหมือนเดิม หรืออาจดีกว่าเดิม และจะได้รู้ว่า ... หากความหวังยังเอ่อล้น เฉกเช่นต้นอ่อนของหัวมันเทศบนตาชั่ง ย่อมไม่มีอะไรที่เป็นไปไม่ได้

“อย่าลืมเล่าสู่กันฟัง
ชั่งแล้ว หัวมันของคุณหนักเท่าไหร่
แต่หากรู้สึกว่าหนักจนแบกรับไม่ไหว ...
อย่าเพิ่งหมดหัวใจ ...
ลองวางหัวมันไว้ ...
อาจมีต้นอ่อนความหวังใหม่งอกออกมา”

ที่มา
www.chmrp.com และ www.thayang-phet.go.th

ภาพโดย ด.ช.กันดิศ กรมาทิตย์สุข

“วันโคนมแห่งชาติ” และ “เทศกาลโคนมแห่งชาติ”
น้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณ “พระผู้พระราชทานอาชีพการเลี้ยงโคนม”

จิตรกมล ธนศักดิ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (ราวปี พ.ศ. ๒๕๐๕)

หลาย ๆ ท่านอาจจะเพิ่งทราบจากบทความนี้ แต่หลายท่านก็อาจรู้สึกคุ้นเคยอยู่แล้วว่าวันที่ ๑๗ มกราคม ของทุกปี จะเป็น “วันโคนมแห่งชาติ” และจะมีการจัด “เทศกาลโคนมแห่งชาติ” ขึ้นที่ อ.ส.ค. หรือ องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย ตั้งอยู่ที่ อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ซึ่งจะมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่เป็นการส่งเสริมอาชีพโคนม และเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “พระผู้พระราชอาชีพการเลี้ยงโคนม” เป็นประจำต่อเนื่องทุกปี

หลายคนตั้งคำถามว่าทำไม “เทศกาลโคนมแห่งชาติ” จึงต้องจัดขึ้นในเดือนมกราคม บ้างก็ว่าเพราะเป็นช่วงฤดูหนาวในประเทศไทย โคนมจะให้ผลผลิตดี บรรยากาศดีบวกกับภูมิประเทศของจังหวัดสระบุรีแล้วยิ่งน่าไปเที่ยวในช่วงนั้น ใช่ครับ! ในฐานะที่ผู้เขียนได้ทำงานเกี่ยวกับโคนม และพานักศึกษาไปทัศนศึกษาที่ อ.ส.ค. ในช่วงนั้นแล้วเห็นด้วยเลยว่าบรรยากาศดีจริง ๆ แต่นั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ความจริงแล้วมีที่มาและมีประวัติศาสตร์สำคัญของการพัฒนาการผลิตโคนมในประเทศไทยแฝงอยู่ด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ครั้งเสด็จฯ เยือนประเทศเดนมาร์ก

ย้อนไปเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯทรงเยือนประเทศเดนมาร์ก ทรงสนพระทัยในกิจการฟาร์มโคนม หลังจากเสด็จนิวัติประเทศไทย รัฐบาลและสมาคมเกษตรกรเดนมาร์ก ได้ร่วมกันน้อมเกล้าฯถวายโครงการ และได้ก่อตั้งฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์คขึ้น ที่อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ซึ่งเปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ (ค.ศ. ๑๙๖๒) โดยมีสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอริกที่ ๙ แห่งประเทศเดนมาร์ก และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงร่วมกันเป็นองค์ประธานในพิธี ซึ่งในปีเดียวกันนั้น (พ.ศ. ๒๕๐๕) ก่อนเปิดฟาร์มโคนม

ไทย-เดนมาร์ค ยังโปรดเกล้าฯให้สร้างโรงโคนม ในเขตพระราชฐานบริเวณสวนจิตรลดา โดยพระราชทานพระราชทุนทรัพย์ส่วนพระองค์อีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ (ซ้าย) และสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอริกที่ ๙ (ขวา)

ฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค ในอดีต

โรงโคนมที่ทันสมัยที่สุดแห่งแรกของประเทศไทย

ต่อมาเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ รัฐบาลไทยได้โอนกิจการฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์คจากรัฐบาลเดนมาร์กและได้ตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายใต้ชื่อ องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย หรือ อ.ส.ค. ซึ่งปัจจุบันนอกจากงานฝึกอบรมและส่งเสริมกิจการโคนมแล้ว ยังมีการรับซื้อน้ำนมดิบจากฟาร์มเกษตรกร จากสหกรณ์โคนมหลายแห่งทั่วประเทศ ศูนย์รับน้ำนมตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเก็บรักษาตามมาตรฐาน ก่อนส่งผ่านมายังโรงงานแปรรูป ก่อนเข้ากระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน นอกจาก อ.ส.ค. จะส่งเสริมเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมให้มีอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืนแล้ว ยังสนับสนุนให้คนไทยดื่มนมเพื่อการมีสุขภาพดี เริ่มต้นจากนมยูเอชทีกล่องแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ปัจจุบัน อ.ส.ค. สามารถผลิตผลิตภัณฑ์นมได้หลากหลายทั้งยูเอชทีรสจืด และอีกหลากหลายรสชาติ นมพร่องมันเนย ผลิตภัณฑ์นมเย็น ได้แก่ นมพาสเจอร์ไรส์รสต่าง ๆ รวมทั้ง นมเปรี้ยว โยเกิร์ต และไอศกรีมนมสด โดยทั้งหมดผลิตจากนมโคสดแท้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่ผสมนมผง และได้ริเริ่มดำเนินงานฟาร์มโคนมอินทรีย์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งได้รับใบรับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์ มาตรฐานสินค้าและอาหารแห่งชาติจากกรมปศุสัตว์เป็นรายแรก นมออร์แกนิกภายใต้แบรนด์ “มอร์แกนิค” จึงเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ล่าสุดในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ทั้งหมดอยู่ภายใต้เครื่องหมาย ไทย-เดนมาร์ค ที่มีสัญลักษณ์วัวแดง ซึ่งมีที่มาจากโคพันธุ์เรดเดนจากประเทศเดนมาร์กที่เป็นพันธุ์โคนมพระราชทานในยุคแรก ๆ นั่นเอง

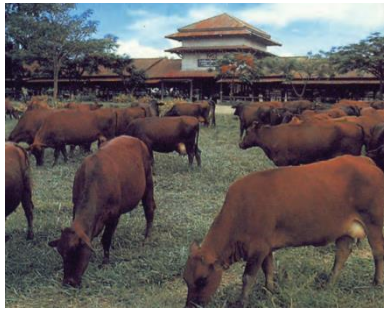

โคพันธุ์เรดเดน ที่เลี้ยงในฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค

ตราสัญลักษณ์ประจำองค์การ (ซ้าย) และผลิตภัณฑ์ (ขวา)

ปัจจุบัน อ.ส.ค. ยังคงน้อมรับการดำเนินงานตามรอยพระราชปณิธานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีต่อการพัฒนาชีวิตตามความเป็นอยู่ของเกษตรกรและกิจการโคนมต่อมา ทั้งจากอดีต ปัจจุบัน จนไปสู่อนาคต จึงไม่เป็นที่แปลกใจว่าทำไมโรงโคนมของ อ.ส.ค. จึงยังคงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นทั้งรูปแบบการก่อสร้าง และตัวเลข “1962” ที่ติดตั้งไว้เหนือจั่วตลอดมา จนกลายเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของการกำเนิดอาชีพการเลี้ยงโคนมเลยก็ว่าได้

โรงโคเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ซ้าย) และ พ.ศ. ๒๕๕๘ (ขวา)

จากประวัติศาสตร์การเลี้ยงโคนมดังกล่าว แรกเริ่มเดิมทีจะถือเอาวันที่ ๑๖ มกราคมของทุกปี เป็นวันโคนมแห่งชาติ แต่เพื่อไม่ให้เป็นการซ้ำซ้อนกับวันครู รัฐบาลได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๓๐ ให้วันที่ ๑๗ มกราคมของทุกปี

เป็น “วันโคนมแห่งชาติ” เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่ได้พระราชทานอาชีพการเลี้ยงโคนมให้แก่ปวงชนชาวไทย ตลอดจนเป็นการพบปะสังสรรค์ของผู้ที่อยู่ในวงการนี้ ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ที่แสดงออกมาในรูปแบบกิจกรรมในงาน “เทศกาลโคนมแห่งชาติ” ที่จัดขึ้นในพื้นที่ของ อ.ส.ค. เป็นประจำในช่วงเดือนมกราคมของทุก ๆ ปี

โครงการฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ค

พิพิธภัณฑ์สองกษัตริย์ (ซ้าย) และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (ขวา)

ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลของสองพระมหากษัตริย์ ผืนป่ากว้างกลางหุบเขาได้กลายมาเป็นฟาร์มโคนมแห่งแรก พร้อมคลังความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมโคนมที่ทรงคุณค่าที่สุดในประเทศ ผ่านมา ๕๕ ปี อาณาบริเวณ

แห่งนี้ได้รับการพัฒนา ด้วยความตั้งใจที่จะดูแล “อาชีพพระราชทานจากพ่อ” อย่างเต็มกำลังความสามารถ และนอกเหนือจากงานเทศกาลโคนมแห่งชาติแล้ว พื้นที่ส่วนหนึ่งยังได้รับการจัดสรรเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ต้อนรับผู้สนใจทั้งบุคคลทั่วไปและหมู่คณะ ทุกท่านจะได้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สองกษัตริย์ ซึ่งจัดแสดงประวัติความเป็นมาของฟาร์ม ตลอดจนอาชีพเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม และขึ้นรถพ่วงชมทัศนียภาพสวยงาม ทำความรู้จักกับแม่วัวตัวโตในอาคารฟาร์ม ๑๙๖๒ ได้ทดลองรีดนมจากเต้า ป้อนนมลูกวัวตัวน้อย และร่วมกิจกรรมในศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ ทำน้ำส้มควันไม้ เรียนรู้การทำปุ๋ยนมสด ทั้งหมดทั้งมวล มุ่งหมายจะให้ผู้ที่มาเยือนได้กลับไปพร้อมกับความประทับใจ และภูมิใจ ทุกครั้งที่คิดถึงฟาร์มโคนมของพ่อ อาชีพที่พ่อทรงพระราชทาน และน้ำพระราชหฤทัยขององค์พระมหากษัตริย์ที่จะซาบซึ้งในใจของคนไทยทุกคนตลอดไป

ที่มา

รูปภาพและเนื้อหาบางส่วนจากหนังสือ The 55th Anniversary of Dairy Farming Promotion Organization of Thailand (DPO) จัดทำโดยองค์การส่งองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย ๑ เมษายน ๒๕๖๐

ภาพโดย จิตรกมล ธนศักดิ์

ภาพโดย สมบูรณ์ มาตรศรี

“แพะพระราชทาน” งานเกษตรกรรมสู่ตลาดโลก

จิตรกมล ธนศักดิ์

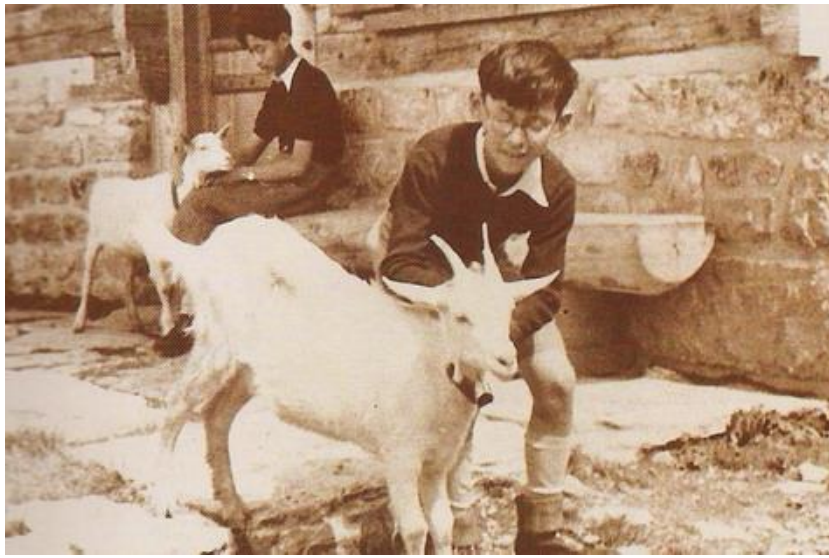

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (สมัยทรงพระเยาว์)

นอกเหนือจากโค กระบือแล้ว “แพะ” ก็เป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงโปรดฯให้มีการส่งเสริมการเลี้ยง เพราะแพะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย กินเก่ง คุณประโยชน์ที่ได้มีทั้งน้ำนมและเนื้อแพะ ซึ่งมีคุณค่าทางโภชนาการสูง และแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลายชนิด เป็นที่ต้องการของตลาด เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร และเพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้บริโภคในประเทศไทย จึงทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องจากพระราชดำริขึ้น เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ทดสอบ ทดลอง เพื่อให้ได้ผลสำเร็จที่เป็นตัวแบบที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมนั้น ๆ เพื่อเป็น

ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพของประชาชนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ที่มีการเลี้ยงแพะ อาทิเช่น

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯห้วยฮ่องไคร้ฯ จังหวัดเชียงใหม่ มีการเลี้ยงแพะนมในสภาพแวดล้อมป่า ผลิตนมแพะไม่มีกลิ่น
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯห้วยทรายฯ จังหวัดเพชรบุรี มีการเลี้ยงแพะเนื้อ เพื่อสาธิตและผลิตลูกแพะส่งเสริมเกษตรกร
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯพิกุลทองฯ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีแพะหลายพันธุ์ เพื่อสาธิตและผลิตลูกแพะส่งเสริมเกษตรกร

ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ต่างมีความสนพระทัยในการเลี้ยงสัตว์ และการเกษตร สมัยทรงพระเยาว์ก็ทรงได้เคยเสวยน้ำนมแพะ จึงทรงโปรดฯ ให้ส่งเสริมการเลี้ยงแพะในพื้นที่โครงการพระราชดำริต่อมาอีกในหลายจังหวัด และเกิดโครงการอื่น ๆ ตามมา เช่น โครงการส่งเสริมการเลี้ยงแพะในพื้นที่ภาคใต้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยให้กรมปศุสัตว์จัดหาแพะพันธุ์ดี เพื่อเลี้ยงขยายพันธุ์ส่งเสริมในพื้นที่ภาคใต้ และโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริซึ่งโปรดฯ ให้จัดตั้งขึ้นตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ กรมปศุสัตว์ได้จัดหาแพะนมพันธุ์ซาเนน จากสาธารณรัฐประชาชนจีนจำนวน ๓๐๐ แม่ นำมาเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์ เพื่อผลิตลูกแพะที่ใช้ประโยชน์ได้หลายวัตถุประสงค์และทนต่อโรค ขยายพันธุ์สู่ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและเกษตรกรในพื้นที่ภาคใต้

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

แพะจัดได้ว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจตัวเล็กที่ให้ผลผลิตที่ดี ต้นทุนต่ำ นำไปแปรรูปใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมดตั้งแต่ ผลิตเนื้อเพื่อการบริโภค หนังใช้ทำเครื่องหนัง เช่น รองเท้า กระเป๋า และเครื่องนุ่งห่ม ผลิตภัณฑ์จากขนแพะ เช่น พรม เสื่อ เชือก กระเป๋า และเครื่องนุ่งห่ม มูลแพะเอาไปทำปุ๋ยหรือเชื้อเพลิงได้ และน้ำนมแพะนอกจากเป็นน้ำนมสดเพื่อการบริโภคแล้ว ยังเหมาะที่จะนำไปแปรรูปเป็นสินค้าอื่น ๆ เช่น เนยแข็ง สบู่ เครื่องสำอางที่มีสรรพคุณต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งในคราวเฉลิมฉลองปีมิ่งมงคล ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ นั้น ร้านภูฟ้าผสมผสานร่วมกับกรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ “สวัสดีปีแพะ ๒๕๕๘” ขึ้น เพื่อแสดงกิจกรรมและเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของแพะกับมนุษย์ คุณประโยชน์ของแพะ และผลิตภัณฑ์จากแพะที่เป็นทั้งอาหาร เครื่องสำอาง และเครื่องนุ่งห่ม รวมทั้งการเลี้ยงแพะในประเทศไทยในฐานะสัตว์เศรษฐกิจ การเลี้ยงแพะในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมการเลี้ยงแพะนมแก่เกษตรกร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพันธุ์แพะที่มีผู้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย แก่กรมปศุสัตว์นำไปเลี้ยงเพื่อศึกษา และขยายพันธุ์แก่เกษตรกร นอกจากนี้ ทางร้านภูฟ้ายังมีชุดสินค้าจากภาพฝีพระหัตถ์ “มะแมแพะน่ารัก” พร้อมลายพระหัตถ์พรพระราชทาน สำหรับปีมะแมว่า “ส.ค.ส. ๒๕๕๘ มะแมแพะน่ารัก ฟาร์มฉันมีแพะอยู่สองชนิด แบล็กเบงกอลดำสนิทตัวไม่ใหญ่ แพะจำนาปารีสูงกว่าใครต้องติดใจงามสง่าน่ารักจัง เหล่าพวกแพะปีมะแมนำแต่สุข ปีนี้ห่างภัยไกลทุกข์กว่าหนหลัง ทั้งแข็งแรงร่างกายมีพลัง ประดุจดังจิตหมายสบายเอย” โดยจัดทำเป็นชุดสินค้าพิเศษ อาทิ เสื้อ การ์ด สมุดบันทึก วางจำหน่ายอีกด้วย

นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
“สวัสดีปีแพะ ๒๕๕๘”

ในทัศนะของผู้เขียนนั้น การส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงแพะให้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะแพะนมนั้น สามารถเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรได้รวดเร็วกว่าการเลี้ยงโคนม นอกจากจะมีค่าใช้จ่ายที่ต่ำกว่า แพะมีขนาดตัวเล็กกว่า จัดการได้ง่ายใช้พื้นที่น้อยกว่าแล้ว วัยเจริญพันธุ์ของแพะใช้เวลาไม่นาน ขยายพันธุ์ได้เร็ว หลายครั้งที่แพะจะคลอดลูกแฝดและมีระยะเวลาอุ้มท้องเฉลี่ยเพียง ๑๕๐ วันเท่านั้น ในขณะที่โคใช้เวลาในการอุ้มท้องที่นานกว่าและให้ลูกทีละตัวเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้สัตว์ทั้งสองชนิดจะเป็นสัตว์กระเพาะรวม แต่แพะนั้นสามารถใช้อาหารได้ดีกว่า ตามชนบทพื้นที่แล้ง ต้นไม้ใบหญ้าพืชอาหารสัตว์คุณภาพต่ำแพะก็กินและสามารถเปลี่ยนอาหารเป็นผลผลิตได้ดี ยิ่งผู้เขียนได้ทราบว่าศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ได้มีการปลูก “หญ้ากินนีสีม่วง” เพื่อเลี้ยงแพะก็ยิ่งทำให้ผลผลิตจากแพะมีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น เนื่องจากหญ้าชนิดนี้มีคุณค่าทางโภชนะสำหรับสัตว์เคี้ยวเอื้องที่ค่อนข้างสูงในระดับต้น ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับหญ้าชนิดอื่น ๆ เลยทีเดียว นอกจากนี้ หากพิจารณาในเรื่องความนิยมของผู้บริโภคน้ำนมแพะปัจจุบันคนไทยให้การยอมรับและบริโภคกันมากขึ้น กรรมวิธีทำให้น้ำนมแพะไม่มีกลิ่นไม่พึงประสงค์เหมือนเช่นเคย ยิ่งไปกว่านั้นคุณค่าทางโภชนะของน้ำนมแพะก็มีการพูดถึงกันมาก เช่น นมแพะมีสารแคโรทีนที่สามารถเปลี่ยนเป็นไวตามินเอ มีกรดไขมันบางชนิดที่ช่วยลดคอเลสเตอรอล มีสารภูมิคุ้มกันที่ช่วยลดอาการภูมิแพ้ได้ ฯลฯ แต่ที่แน่ ๆ น้ำนมแพะมีขนาดไขมันนมที่เล็กและใกล้เคียงน้ำนมมารดามาก เนื่องจากคนและแพะมีกระบวนการกลั่นน้ำนมในเต้านมแบบเดียวกัน จึงพบบ่อยว่าผู้ที่ปฏิเสธน้ำนมโคหรือกระบือ หรือน้ำนมจากสัตว์ชนิดอื่นจะสามารถดื่มน้ำนมแพะได้เนื่องจากย่อยง่ายและดูดซึมได้ดีกว่านั่นเอง จึงไม่แปลกที่หนังสือเล่มนี้จะใช้คำว่า “พระอัฉริยภาพ” เพราะใช่เพียงแค่เลี้ยง แต่ได้สร้างอาชีพ สร้างรายได้ และเสริมสุขภาพแก่ประชาชนชาวไทยไปพร้อมกันด้วย

พระอัจฉริยภาพในการพัฒนากระบือให้นม เพื่อการอนุรักษ์และเพิ่มคุณค่าให้กับกระบือไทย

จิตรกมล ธนศักดิ์

งานอนุรักษ์และพัฒนาสายพันธุ์กระบือ โครงการสัตวแพทย์พระราชทานฯ
จ.บุรีรัมย์ ภาพเมื่อวันที่ ๑๖ - ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๘

เมื่อปี ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ ดร.วี คูเรียน อดีตประธานคณะกรรมการสภาพัฒนานมแห่งชาติอินเดีย (National Dairy Development Board หรือ NDDB) เข้าเฝ้าฯ ด้วยมีความประทับใจและชื่นชมในพระอัจฉริยภาพ ที่ทรงเห็นประโยชน์ของการพัฒนาด้านการบริโภคนมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กในระยะเจริญเติบโต และด้วยความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมนมของประเทศไทย และเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสครบรอบสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จึงได้ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ ถวายกระบือนมพันธุ์เมซานี จำนวน ๕๐ ตัว พร้อมน้ำเชื้อแช่แข็งของกระบือเมซานี และมูร่าห์ ถวายอีกประเภทละ ๕๐๐ หลอด

ลักษณะ รูปร่าง กระบือเมซานี (ก.) กระบือไทย (ข.) กระบือมูร่าห์ (ค.)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จึงได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้สำนักราชเลขาธิการประสานมายังกรมปศุสัตว์ เพื่อให้ดำเนินการในขั้นตอนที่เกี่ยวข้อง กระบือเมซานีได้ถูกจัดส่งมายังประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒ และได้นำไปเลี้ยงขยายพันธุ์และศึกษาความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ ที่หน่วยบำรุงพันธุ์สัตว์พบพระ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก จังหวัดตาก ต่อมาย้ายไปเลี้ยงดูและขยายพันธุ์ที่สถานีวิจัยทดสอบพันธุ์สัตว์บุรีรัมย์ และอีกส่วนหนึ่งที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในความดูแลของมูลนิธิโครงการหลวง ได้มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเจริญเติบโต คุณภาพของน้ำนม ผลิตภัณฑ์นม และความเป็นไปได้ในการผลิตขยายพันธุ์ทั้งกระบือเมซานีพันธุ์แท้ และกระบือลูกผสม จนปัจจุบันมีการเลี้ยงกระบือนมเป็นสัตว์เศรษฐกิจในประเทศไทย มีการต่อยอดการวิจัยเกี่ยวกับปริมาณและองค์ประกอบของน้ำนมกระบือเมซานี และการแปรรูปผลิตภัณฑ์นมกระบือเมซานี เช่น การผลิตชีสชนิดมอซซาเรลลา โยเกิร์ต และนมเปรี้ยว เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากนมกระบือเมซานี

ด้วยพระอัจฉริยภาพนี้ เอื้อต่อการปรับปรุงพันธุ์กระบือให้นมในประเทศ ให้มีสมรรถภาพการให้นมสูงขึ้น มีความสมบูรณ์พันธุ์สูง โตเร็ว ชะลอการลดจำนวนกระบือของประเทศ จำแนกและประเมินคุณค่าความหลากหลายทางพันธุศาสตร์ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมที่ดีให้คงอยู่ภายในประเทศ หากเราพิจารณากันให้ดี จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อการผลิตน้ำนมเพื่อการบริโภคสำหรับคนไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่ครบถ้วน ดังเห็นได้จากที่ทรงริเริ่มอาชีพการเลี้ยงโคนมและการเลี้ยงแพะนม ปัจจุบันการศึกษาวิจัยพบว่าน้ำนมกระบือนั้นมีคุณค่าทางโภชนะสูงกว่าน้ำนมที่ได้จากสัตว์เคี้ยวเอื้องชนิดอื่นอีกด้วย ดังนั้นการศึกษาเทคโนโลยีระบบการผลิตกระบือนมในการเพิ่มปริมาณน้ำนมและคุณภาพเนื้อให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ เป็นการเพิ่มทางเลือกในการบริโภคนมและผลิตภัณฑ์นม ลดการนำเข้าสัตว์และผลิตภัณฑ์นมจากต่างประเทศ และสามารถส่งออกต่างประเทศในอนาคต เป็นอีกทางเลือกแก่เกษตรกรในการเลี้ยงกระบือนมร่วมกับการทำเกษตรแบบผสมผสานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

ฝึกควายไว้ใช้งาน รักษ์โลก รักษ์สิ่งแวดล้อม เกษตรกรยั่งยืน

จิตรกมล ธนศักดิ์

โรงเรียนกาสรกสิวิทย์

อีกหนึ่งโครงการใน “มูลนิธิชัยพัฒนา” มูลนิธิซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนาอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในด้านเศรษฐกิจ และสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองได้ นั่นคือ “โรงเรียนกาสรกสิวิทย์” เป็นโครงการพระราชดำริในมูลนิธิชัยพัฒนา ตั้งอยู่ที่ตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ และได้พระราชทานชื่อว่า “โรงเรียนกาสรกสิวิทย์” โดยมุ่งหมายให้เป็นศูนย์การฝึกกระบือให้สามารถไถนาและทำงานด้านการเกษตรกรรม สอนผู้ที่ต้องการใช้กระบือทำการเกษตรให้สามารถทำงานร่วมกับกระบือได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถดูแลกระบือให้มีสุขภาพแข็งแรง และให้ความรู้แก่

เกษตรกรที่สนใจจะใช้ประโยชน์จากกระบือในการประกอบอาชีพ รวมทั้งจัดทำแปลงสาธิตทางการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดโรงเรียนกาสรกสิวิทย์ อย่างเป็นทางการเมื่อ วันอังคารที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

กระบือทรงเลี้ยง

หลักสูตรการฝึกกระบือของโรงเรียนกาสรกสิวิทย์ เป็นการฝึกกระบือเพศผู้ที่ได้จากธนาคารโค-กระบือเพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ ให้เชื่องและ

สามารถไถนาได้อย่างชำนาญ และฝึกเกษตรกรให้คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตร่วมกับกระบือ สามารถใช้อุปกรณ์ไถนาได้อย่างถูกต้อง ควบคุมกระบือให้อยู่ในคำสั่ง สามารถเลี้ยงและดูแลกระบือ มีความรู้ในการจัดการเรื่องหญ้าและอาหารเสริม นอกจากนี้ จะเสริมความรู้ด้านการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ผสมผสาน และการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ยังมีแนวทางและแผนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนกาสรกสิวิทย์ เช่น การอบรมเกษตรกร การทำแปลงฝึกการไถนา การปลูกข้าว มีการสร้างห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อทำการวิจัยในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบือ และอาหารของกระบือ เป็นต้น

บรรยากาศบางส่วนภายในโรงเรียนกาสรกสิวิทย์

การดำรงไว้ด้วยวิถีการทำนาแบบดังเดิมนั้น ผู้เขียนเองมีความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีต่อการอนุรักษ์กระบือไทย และมีคุณค่ามหาศาล กระบือไทยหรือควายพื้นเมืองไทยเป็นสมบัติของชาติไทย มีเอกลักษณ์ที่ดี คือร่างกายแข็งแรง บึกบึน อดทน มีความฉลาดไม่ได้โง่เหมือนที่เราเคยเข้าใจกัน บรรพบุรุษของเรามีภูมิปัญญาในการฝึกควายเพื่อใช้แรงงานมานานโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพา

เครื่องจักรกลที่ต้องอาศัยเชื้อเพลิงในการขับเคลื่อน ซึ่งก่อให้เกิดก๊าซที่เป็นสาเหตุของภาวะเรือนกระจกที่นำไปสู่ภาวะโลกร้อนได้มากกว่าก๊าซที่ควายจะปล่อยออกมาเสียอีก การที่เกษตรกรส่วนใหญ่หันไปใช้เครื่องจักรกลแทน นอกจากจะสิ้นเปลืองน้ำมันเชื้อเพลิงราคาแพงที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศแล้ว การใช้เครื่องจักรแบบนี้ยังทำให้หน้าดินแน่นแข็ง ต่างจากการใช้แรงงานควายไถพรวน ทำให้ดินร่วนซุย การเหยียบย่ำของควายจะมีแรงกดทับที่เป็นธรรมชาติและน้อยกว่า ดินที่ไม่แน่นแข็งจึงยังคงคุณสมบัติที่ดีในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และเหมาะกับการเตรียมเพาะปลูกมากกว่า และเมื่อสภาพดินมีช่องว่างอากาศถ่ายเทได้ดี ก็จะไม่เกิดกระบวนการหมักที่ไร้ออกซิเจนจนเป็นการเพิ่มก๊าซมีเทนที่ก่อให้เกิดภาวะเรือนกระจกทางอ้อมเข้าไปอีก ควายเพศเมียยังสามารถนำมาใช้แรงงานและให้ลูกได้อีก ทั้งควายเพศผู้และเพศเมียให้มูลเป็นปุ๋ยคุณภาพดีเหมาะสำหรับการเพาะปลูก และเป็นอาหารของจุลชีพและสัตว์เล็ก ๆ ช่วยให้เกิดสมดุลในระบบนิเวศเป็นอย่างดี

ประสบการณ์ของผู้เขียนที่เคยสัมผัสกับวิถีชีวิตภายในโรงเรียนกาสรกสิวิทย์

ดังนั้น จึงพูดได้ว่า “โรงเรียนกาสรกสิวิทย์” แห่งนี้จัดเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้กับประชาชนในเรื่องวิถีชีวิตเกษตรกรรม ความเป็นอยู่แบบพื้นบ้านที่เรียบง่าย และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้อย่างชัดเจนที่สุด

ทฤษฎีใหม่ (The New Theory)

บรรลือ กรมาทิตย์สุข

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

กว่า ๗๐ ปีที่ทรงครองราชย์ ด้วยน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงมีต่อพสกนิกร “โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อการพัฒนาพื้นที่การเกษตรที่มีความยั่งยืนได้ถือกำเนิดขึ้น ในหลวงทรงเรียกการพัฒนาการเกษตรตามแนวทางนี้ว่า “ทฤษฎีใหม่ (The New Theory)” โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” มีใจความตอนหนึ่งว่า

“ทฤษฎีใหม่นี้มิได้เป็นการแจกที่ดิน เป็นที่ดินของประชาชนเอง...หลักมีว่า แบ่งที่ดินเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งเป็นที่สำหรับปลูกข้าว อีกส่วนหนึ่งสำหรับปลูกพืชไร่ พืชสวน และก็มีที่สำหรับขุดสระน้ำ...ฉะนั้นในบริเวณนั้นจะเกิดเป็น

บริเวณที่พัฒนาแบบใหม่ ถึงเรียกว่า ทฤษฎีใหม่...และเมื่อทำแล้ว ก็นึกว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ประชาชนมีกินแบบตามอัตภาพ คืออาจไม่รวยมาก แต่ก็พอกิน ไม่อดอยาก..." (พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗)

เริ่มต้น "ทฤษฎีใหม่"

ที่มาของ "ทฤษฎีใหม่" เริ่มต้นในปี ๒๕๓๑ ในปีเดียวกันที่มีการก่อตั้งมูลนิธิชัยพัฒนา โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่าน่าจะมีพื้นที่สักแห่งหนึ่งที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ในความคิดฝัน ในจินตนาการของพระองค์ และแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพบพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนา คือ พื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา แต่เดิมชื่อวัดมงคล (พระราชทานนามใหม่ของวัดเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๓๕) ตำบลห้วยบง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี พื้นที่นี้โดยรอบเป็นท้องทุ่งกว้าง มักประสบปัญหาจากความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา แต่ได้ผลผลิตข้าวในเกณฑ์ต่ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดหาพื้นที่ โดยพื้นที่แรกที่จัดซื้อและถวาย มีเนื้อที่ ๑๖-๒-๒๓ ไร่ และได้เริ่มดำเนินการพัฒนาในปี ๒๕๓๒ เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เป็นต้นแบบเพื่อสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตร มีการขุดสระเก็บน้ำ และจัดทำแปลงศึกษาทดลองเกษตรแบบผสมผสาน และเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างราษฎรกับรัฐ เผยแพร่อาชีพและจริยธรรมแก่ประชาชน โดยยึดหลัก "บวร" อันประกอบไปด้วยสามสถาบันหลัก บ้าน วัดและโรงเรียน เป็นหนทางการพัฒนา (พระราชดำรัส วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒)

ต่อมาในปี ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดซื้อพื้นที่เพิ่ม รวมทั้งมีผู้ถวาย อีก ๑๕-๒-๒๔ ไร่ ในการจัดทำ

“โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อดำเนินการพัฒนาด้านการเกษตรตามแนว “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งต่อมาในคราวที่พระองค์เสด็จเยี่ยมโครงการฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๖ ได้มีพระราชดำรัสไว้ว่า “บริเวณพื้นที่ใหม่นี้ให้ปลูกข้าวเป็นหลัก ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผลแซมบ้าง เพื่อให้ชาวบ้านมีข้าวกินก่อนไม่ต้องซื้อ ประชาชนมีพื้นที่ประมาณ ๑๕ ไร่ ลองทำให้เหมือนเขา พื้นที่แห้งแล้งขาดน้ำแต่ละแปลงให้มีน้ำของเขา แล้วก็สูบน้ำมาใช้...ตอนแรกก็ปลูกข้าวก่อน ทีหลังก็ปลูกไม้ผล...ให้วัด โรงเรียน ราชการ และมูลนิธิร่วมกัน...ต้องไม่ลงทุนมากนัก ทำเหมือนชาวบ้านทำ ยอมให้เสียไปบ้าง ถ้าลงทุนทำมากไป หลวงจะทำได้ แต่ชาวบ้านทำไม่ได้...”

“ทฤษฎีใหม่” ขั้นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแนวทางหรือความหมายของการพัฒนา “ทฤษฎีใหม่” ว่าหลักการและรูปแบบการพัฒนาด้านการเกษตรกรรมในระดับครัวเรือน เป็นการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ถือครองน้อย (ประมาณ ๑๕ ไร่) โดยการจัดแบ่งที่ดินเพื่อให้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเกิดความพออยู่พอกิน และได้ทรงแบ่งแนวทางการพัฒนา “ทฤษฎีใหม่” ออกเป็น ๓ ขั้น

“ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่หนึ่ง เป็นการจัดสรรพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ ซึ่งหมายถึง

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณร้อยละ ๓๐ ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณร้อยละ ๓๐ ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน สำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณร้อยละ ๓๐ ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณร้อยละ ๑๐ เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์และโรงเรือนอื่น ๆ

หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่หนึ่ง เป็นการผลิตให้พึ่งตนเองได้ด้วยวิธีง่าย ๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ให้พอมี พอกิน ไม่อดอยาก

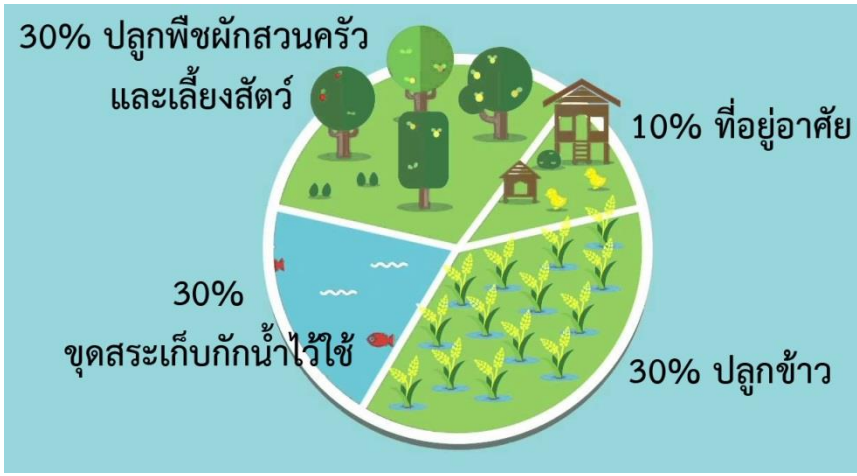

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น
(สุขพอที่พ่อให้ ตอน เกษตรทฤษฎีใหม่ จากสำนักราชเลขาธิการ)

“ทฤษฎีใหม่” ขั้นพัฒนา

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ฉะนั้น เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพออยู่พอกิน เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สอง และขั้นที่สาม ต่อไปตามลำดับ ดังนี้

“ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้าน ๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ) ๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต) ๓) ความเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ) ๔) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้) ๕) การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา) ๖) สังคมและศาสนา กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒
(สุขพอที่พ่อให้ ตอน เกษตรทฤษฎีใหม่ จากสำนักราชเลขาธิการ)

“ทฤษฎีใหม่” ขั้นที่สาม คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓
(สุขพอที่พ่อให้ ตอน เกษตรทฤษฎีใหม่ จากสำนักราชเลขาธิการ)

ประโยชน์ของ “ทฤษฎีใหม่”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสในวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ มีใจความตอนหนึ่งว่า “...โครงการนี้ใช้งานได้ เมื่อใช้งานได้ก็ขยายโครงการ “ทฤษฎีใหม่” นี้ โดยให้ทำที่อื่น นอกจากมีสระน้ำในที่นี้แล้ว จะต้องมีอ่างเก็บน้ำที่ใหญ่กว่าอีกแห่งเพื่อเสริมสระน้ำ...ฉะนั้น “ทฤษฎีใหม่” นี้จะขยายขึ้นไปได้ อาจจะทั่วประเทศแต่ต้องช้า เพราะว่าต้องสิ้นเปลือง เมื่อทำเสร็จแล้วก็นึกว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินตามอัตภาพ คืออาจไม่รวย

มาก แต่ก็พอกินไม่อดยาก ฉะนั้น ก็นึกว่า “ทฤษฎีใหม่” นี้คงมีประโยชน์ได้แต่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานสรุปถึงประโยชน์ของการดำเนินการตามแนวทางพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” ว่าจะทำให้ประชาชนมีกินแบบตามอัตภาพ คือไม่รวยมาก แต่พอกินไม่อดอยาก สามารถทำการเกษตรได้ในหน้าแล้งน้ำมีน้อย โดยอาศัยน้ำที่กักเอาไว้ในสระเก็บน้ำของแต่ละแปลงมาใช้ ไม่ต้องเบียดเบียนชลประทานระบบใหญ่ “ทฤษฎีใหม่” มีไว้สำหรับป้องกันการขาดแคลนน้ำ และถ้าในภาวะปกติก็สามารถทำให้มีรายได้มากขึ้น (รวยขึ้น) และในภาวะที่มีอุทกภัยก็สามารถจะฟื้นตัวได้ โดยไม่ต้องให้ราชการช่วยมากเกินไป ทำให้ประชาชนพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี

“ทฤษฎีใหม่” ที่สมบูรณ์

จาก “ทฤษฎีใหม่” สู่แนวคิด “อ่างเล็ก เติมอ่างใหญ่” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาแล้วว่า ลำพังการพึ่งพาน้ำในพื้นที่ของเกษตรกรเองนั้นไม่พอเพียงต่อการเกษตรในหน้าแล้ง เกษตรกรจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำหรืออ่างใหญ่คอยนำน้ำมาเพิ่มเติมให้ โดยต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร หน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน เช่นเดียวกับในพื้นที่ของ “โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา ในพระราชดำริ” บริเวณห้วยหินขาวแต่เดิมนั้นแล้งน้ำ แต่ยังมีสภาพพื้นที่เป็นห้วยตามธรรมชาติอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระราชดำริให้จัดสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวขึ้น เพื่อประโยชน์ในการใช้อ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวนั้นเป็นอ่างใหญ่เพื่อเติมน้ำไปยังบ่อน้ำของเกษตรกรในพื้นที่ตอนล่าง ซึ่งในปีแรก ๆ หลังจากที่สร้างเสร็จการกักเก็บน้ำยังไม่ดีนัก มีการซึมของน้ำไปบ้าง แต่พระองค์ก็ทรงตรัสว่าน้ำที่ซึมไปก็จะไปเพิ่มน้ำในพื้นที่ตอนล่างเอง ซึ่งก็เป็นจริงเช่นนั้น

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมถึงโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก ว่าเมื่อดำเนินการแล้วเสร็จสมบูรณ์ จะเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ที่สามารถนำน้ำมาเติมให้อ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวโดยการสูบเป็นทอด ๆ ตามแหล่งเก็บน้ำตามเส้นทาง และเมื่อสามารถเติมน้ำให้อ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวแล้ว ก็จะสามารถทำให้พื้นที่ทั้งหมดของโครงการมีน้ำเพียงพอต่อการเกษตรในหน้าแล้ง และจะทำให้การดำเนินการตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ก็จะสมบูรณ์ และบริเวณที่ไม่ใช่บริเวณของโครงการฯ ตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นของชาวบ้านและปฏิบัติแบบเดียวกับที่ของทฤษฎีใหม่ ก็จะอยู่ดีมีกินมากขึ้น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสถึงการพัฒนาตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” โดยเริ่มจากพื้นที่ของ “โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ที่เป็นต้นแบบ และจากแนวคิด “อ่างใหญ่ เติมอ่างเล็ก” ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่การเกษตรตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ที่สมบูรณ์ เกษตรกรสามารถอยู่ได้ ไม่ลำบาก ทั้งนี้ได้ทรงเน้นย้ำว่าการดำเนินการตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” นั้นว่าปัจจัยสำคัญคือน้ำ มีค่าใช้จ่ายสูง ต้องลงทุน แต่ทำด้วยความระมัดระวัง ให้ร่วมมือกัน แต่ต้องทำด้วยความเพียร แล้วต้องอดทน ไม่ใจร้อน ต้องไม่พูดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำโดยเข้าใจกัน เชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้ การดำเนินงานตามรอยพระบาทในแนวทางนี้ก็จะสามารถสร้างความเจริญแผ่ไปทั่วประเทศได้

หญ้าแฝกเฟื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ

บรรลือ กรมาทิตย์สุข

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

จวบจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า ๒๕ ปี ที่มีโครงการการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเลือกใช้วิธีทางธรรมชาติรักษาธรรมชาติอย่างชาญฉลาด เป็นตัวอย่างเทคโนโลยีที่เรียบง่ายในการพัฒนาประเทศได้อย่างสมบูรณ์ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริครั้งแรกเกี่ยวกับการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๔ อันมี

ใจความสรุปว่า

“...ให้ทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตลอดจนพื้นที่อื่น ๆ โดยให้พิจารณาการปลูกตามความเหมาะสมของภูมิประเทศ และควรเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลการศึกษา ทดลอง ให้ครอบคลุมทุกด้าน...”

นับจากนั้นมา การศึกษา ค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกได้ถูกดำเนินการ และได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย

หญ้าแฝก

หญ้าแฝก หรือ Vetiver grass เป็นพืชตระกูลหญ้าที่พบได้ทั่วไปในพื้นที่เขตร้อนชื้น สามารถเจริญเติบโตได้ดีในดินเกือบทุกชนิด ทนต่อสภาพความแห้งแล้ง ความเปียกแฉะและสภาพน้ำท่วมขังได้ดี มีระบบรากลึกเจริญเติบโตในแนวดิ่งมากกว่าออกทางด้านข้าง มีรากฝอยเป็นจำนวนมากและเป็นกระจุกเหมือนใยฟองน้ำ สามารถดูดซับน้ำได้ดี การปลูกหญ้าแฝกอย่างเป็นระบบสามารถใช้ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยถ้านำมาปลูกเป็นแถวจะช่วยในการดักตะกอนดิน และป้องกันการพังทลายของดินได้ดี นอกจากนี้ใบอ่อนของหญ้าแฝก สามารถใช้เป็นพืชอาหารสัตว์ได้

หญ้าแฝก

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์หญ้าแฝกในพระราชดำริ พบว่าในประเทศไทยมีหญ้าแฝกกระจายอยู่ทั่วไปในหลากหลายพื้นที่ตามธรรมชาติ ทั้งในเขตที่เป็นที่ลุ่มและพื้นที่สูง สามารถจำแนกหญ้าแฝกในประเทศไทยออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ๑. กลุ่มพันธุ์หญ้าแฝกลุ่ม (*Vetiveria zizanioides* Nash) มีระบบรากหยั่งลึกได้ ๑.๐ - ๓.๐ เมตร ได้แก่ พันธุ์สุราษฎร์ธานี กำแพงเพชร ๒ ศรีลังกา สงขลา ๓ และพระราชทาน (พันธุ์อินเดีย) เป็นต้น โดยหญ้าแฝกหอม หรือหญ้าแฝกที่รากมีน้ำมันหอมระเหย มีความหอมเย็น จัดอยู่ในกลุ่มนี้ และ ๒. กลุ่มพันธุ์หญ้าแฝกดอน (*Vetiveria nemoralis* A. Camus) มีระบบรากหยั่งลึกประมาณ ๐.๘ - ๑.๐ เมตร ได้แก่ พันธุ์ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ร้อยเอ็ด กำแพงเพชร ๑ นครสวรรค์ และเลย เป็นต้น โดยหญ้าแฝกแต่ละพันธุ์นั้นก็มีคุณลักษณะประจำพันธุ์ การเจริญเติบโต และการขยายพันธุ์ที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามหญ้าแฝกที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับในการนำไปใช้เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ต้องมีลักษณะเป็นกอ เบียดกันแน่น รากหยั่งลึกและยึดเกาะดินได้ดี ไม่ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด ส่วนที่เจริญต่ำกว่าระดับผิวดินทำให้ทนทานต่อไฟป่า เหยียบย่ำ หรือแทะเล็มของสัตว์ ปลูกแล้วมีความคงทนอยู่ได้นาน ทนทานต่อสภาวะแวดล้อม เจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ที่มีความสูงและสภาพพื้นที่ที่หลากหลาย และมีความคงทนต่อแมลงและโรค

ป้องกันการพังทลายของดิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสว่าหญ้าแฝกเป็นพืชที่มีระบบรากลึกแผ่กระจายลงไปในดินตรง ๆ เป็นแผงเหมือนกำแพงช่วยกรองตะกอนดินและรักษาหน้าดินได้ดี แต่ทั้งนี้พระองค์ย้ำว่าการปลูกหญ้าแฝกเป็นแนวความคิดใหม่ ควรปลูกโดยไม่ต้องหวังผลอะไรมากนัก แต่ผลที่ได้จะดีมาก และทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการศึกษาทดลองการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยให้พิจารณาลักษณะของภูมิประเทศ ซึ่งแบ่งได้ ๒ ลักษณะของพื้นที่ ดังนี้ ๑. การปลูกหญ้าแฝกบนพื้นที่ภูเขาให้ปลูกหญ้าแฝกตาม

แนวขวางของความลาดชัน และในร่องน้ำของภูเขาเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินและช่วยเก็บความชื้นในดินไว้ด้วย และ ๒. การปลูกหญ้าแฝกบนพื้นที่ราบให้ดำเนินการในลักษณะ ดังนี้ ปลูกโดยรอบแปลง ปลูกในแปลง ๆ ละ ๑ หรือ ๒ แนว สำหรับแปลงพืชไร่ให้ปลูกตามร่องสลับกับพืชไร่ และเนื่องจากคุณลักษณะพิเศษของหญ้าแฝกที่มีรากหยั่งลึกนั้นช่วยรักษาหรือป้องกันการพังทลายของตลิ่งหรือคันดิน การปลูกหญ้าแฝกบริเวณตลิ่งหรือขอบนั้นช่วยรักษาคลองส่งน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระน้ำ และริมถนนที่เป็นดินเปลือย ลดการสะสมของตะกอนดินลงในคลองส่งน้ำ ลดค่าใช้จ่ายในการขุดลอกในภายหลัง รวมถึงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อแก้ไขการเกิดร่องน้ำแบบลึก ที่เกิดจากการกัดเซาะของน้ำ (Gully Erosion) โดยหญ้าแฝกที่ปลูกขวางร่องน้ำในรูปตัววีคว่ำ (/\ ) ที่มีปลายแหลมของตัววีอยู่ทางเหนือน้ำ ช่วยชะลอความเร็วของน้ำ ทำให้น้ำไหลช้าลงและแผ่กระจายออกไปจากร่องน้ำ สามารถควบคุมร่องน้ำไม่ให้ถูกกัดเซาะได้

การปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน

รักษาความชุ่มชื้นของแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

หญ้าแฝกมีระบบรากแผ่ขยายและลึกมาก ช่วยยึดเกาะดิน และช่วยเก็บรักษาตะกอนดินไว้ให้อยู่ในพื้นที่ ทำให้หญ้าแฝกสามารถเก็บรักษาความชุ่มชื้นไว้ในดินได้เป็นอย่างดี หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ยิ่งปลูกหญ้าแฝกมากเท่าไหร่ ความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินยิ่งทวีคูณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เร่งดำเนินการปลูกหญ้าแฝกให้ครอบคลุมทั่วประเทศไทยภายใน ๒ ปี (เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๓๕) ถึงแม้ว่าการดำเนินงานอาจจะสิ้นเปลืองงบประมาณบ้างก็ควรได้ดำเนินการ โดยพระองค์ได้เล็งเห็นแล้วว่าการปลูกหญ้าแฝกจะทำให้ดินมีความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตร และจะให้ผลผลิตที่ดี สำหรับการปลูกหญ้าแฝกเป็นแนวล้อมไม้ผลและพืชเศรษฐกิจชนิดต่าง ๆ เพื่อช่วยรักษาความชุ่มชื้นของดิน พระองค์ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริให้ปลูกหญ้าแฝกล้อมเพียงครึ่งเดียว โดยปลูกหญ้าแฝกทางด้านล่างของทางน้ำไหล

ด้วยวิธีนี้หญ้าแฝกจะทำหน้าที่ปกป้องความชื้นในดินให้กับต้นไม้ และเพื่อป้องกันไม่ให้รากของหญ้าแฝกแย่งสารอาหาร ทำให้ไม้ผลและไม้เศรษฐกิจสามารถเติบโตเต็มที่ โดยเฉพาะกับแปลงไม้ผลที่ปลูกใหม่ที่ยังไม่อุดมสมบูรณ์ การตัดใบหญ้าแฝกเพื่อใช้การคลุมแปลงผักหรือไม้ยืนต้นนั้นช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดิน เพิ่มอินทรียวัตถุและธาตุอาหารแก่ดิน และมีสัตว์ในดินเพิ่มขึ้น ทำให้เป็นดินมีชีวิต เช่นเดียวกับการปลูกหญ้าแฝกเพื่อใช้เป็นแนวกันไฟป่า เพราะหญ้าแฝกนั้นต่างกับหญ้าคาซึ่งหน้าแล้งจะแห้งติดไฟง่าย แต่หญ้าแฝกหน้าแล้งจะเขียวเพราะมีรากลึกดูดความชื้น ทำให้หญ้าแฝกสามารถเป็นแนวกันไฟโดยธรรมชาติ และช่วยป้องกันไฟป่าในฤดูแล้งได้อย่างมีประสิทธิภาพที่ดี

แก้ปัญหาดินดานและที่ดินเสื่อมโทรม

ปัญหาดินดานหรือชั้นดินที่มีความแข็ง ยึดเกาะกันแน่น นับเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญสำหรับพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากดินดานจะเป็นอุปสรรคต่อการชอนไชของรากพืช การไหลซึมของน้ำ และการถ่ายเทอากาศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสถึงการใช้หญ้าแฝกเพื่อแก้ไขปัญหาดินดาน โดยทรงยกตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ว่า

“...หญ้าแฝกนี้จะกักน้ำและปุ๋ยที่มาจากภูเขา ภูเขาเป็นเครื่องปฏิกรณ์น้ำและปุ๋ยไม่ต้องเอาปุ๋ยที่ไหน พัฒนาดินก็สบาย ก็อาศัยชลประทานแล้วก็ป่าไม้...” “...เราจำเป็นต้องสร้างของดีซ้อนบนของเลว อย่าไปนึกไปใช้ดานอันนี้ เพราะดานอันนี้ไม่มีอาหารและแข็งเหลือเกิน ต้องสร้างผิวดินใหม่ขึ้นมา...”

อย่างไรก็ตาม การปลูกแฝกเพื่อแก้ปัญหาดินดานโดยธรรมชาติต้องใช้เวลาอยู่บ้าง

และ “...ให้ใช้วิธีการเจาะลงไปในชั้นดินดานด้วยสว่านเจาะดินแบบมือหมุน แล้วนำดินที่มีความร่วนซุยใส่ลงไปในหลุมสำหรับปลูกหญ้าแฝกเพื่อให้รากหญ้าแฝกสามารถทะลุดินดานไปได้ โดยหญ้าแฝกจะนำความชื้นไประเบิดดินให้ร่วนซุยมากขึ้น และเมื่อน้ำฝนชะมาจากภูเขาจะชะใบไม้มาติดหญ้าแฝก ก็จะเป็นดินที่ใช้ได้ ดินนี้จะเพิ่มขึ้นไป แล้วก็ดินนี้นานไปจะเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ ที่จะทำให้คนมีที่ทำกินมากขึ้น...”

นอกจากนี้ การปลูกหญ้าแฝกอย่างเป็นระบบในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม แห้งแล้ง และที่ดินเหมืองร้าง สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่เหล่านั้น ให้กลายมาเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าที่กินได้

หญ้าแฝกที่มีขายกันในปัจจุบัน

กักเก็บและบำบัดสารพิษ

สารพิษที่เกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการเจริญเติบโตและเพื่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น สารไนเตรต และไนไตรทที่เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำและสิ่งแวดล้อม รวมถึงโลหะหนักและสารเคมีที่เป็นพิษอันเนื่องมาจากการฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดวัชพืช และศัตรูพืชในพื้นที่เกษตรต่าง ๆ สารพิษต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อถูกชะล้างลงในแหล่งน้ำ ย่อมส่งผลทำให้หรือก่อเกิดมลพิษ จึงเป็น

ที่มาของการศึกษาวิจัยในพระราชดำริถึงการใช้หญ้าแฝกเพื่อการบำบัดสารพิษในพื้นที่ต่าง ๆ โดยพบว่าหญ้าแฝกมีคุณสมบัติทนต่อไนเตรตและฟอสเฟตในปริมาณสูง รวมทั้งโลหะหนักและสารเคมีบางชนิดที่ใช้ในการเกษตร ซึ่งด้วยระบบรากของหญ้าแฝกที่แผ่ขยายอย่างหนาแน่นและหยั่งลึกได้มากกว่าหญ้าชนิดอื่น จึงได้เปรียบในการกักเก็บและบำบัดสารพิษเหล่านี้ได้มาก

สร้างเศรษฐกิจชุมชน

ที่ผ่านมาในประเทศไทยมีการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกในการมุงหลังคา ด้วยว่าหญ้าแฝกนั้นมีคุณสมบัติที่ดีกว่าใบจากที่หายากขึ้นหรือหญ้าคา โดยหญ้าแฝกนั้นมีความเหนียวและคงทน ใบของหญ้าแฝกมีไขเคลือบ มีกลิ่นหอมเฉพาะตัวและมักไม่ถูกแมลงทำลาย หลายหน่วยงานได้พยายามศึกษาและพัฒนางานวิจัยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากหญ้าและรากหญ้าแฝก หญ้าแฝกสามารถนำไปใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมที่มีคุณค่าสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยหญ้าแฝกหอมหลายพันธุ์ ซึ่งมีใบยาวเป็นมัน เมื่อเปียกน้ำจะนุ่มและยืดหยุ่น เมื่อนำใบไปตากแห้งก็จะสามารถใช้ทำเสื่อ หมวก หรือตะกร้า พวงหรีด ดอกไม้ประดิษฐ์ หรือสานเป็นเชือกได้ ส่วนรากยังทำฉากกั้น มู่ลี่ พัด และกระเป๋าถือ นอกจากนั้นหญ้าแฝกหอม หรือหญ้าแฝกที่รากมีกลิ่นหอม สามารถนำมาสกัดเพื่อผลิตเป็นน้ำหอมจากหญ้าแฝก และใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ประทินผิวต่าง ๆ อาทิเช่น น้ำหอมหญ้าแฝก สบู่ แชมพู รวมถึงการเพาะขยายหญ้าแฝกพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อจัดจำหน่ายให้กับผู้ที่ต้องการนำไปใช้ประโยชน์ หรือแม้กระทั่งการประดับและตกแต่งสวน จากหญ้าแฝกซึ่งแต่เดิมได้ถูกนำไปใช้เพื่อมุงหลังคาที่พักอาศัยเท่านั้น ปัจจุบันนอกจากหญ้าแฝกได้กลายเป็นหญ้าที่ให้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ หญ้าแฝกยังได้เป็นพืชเศรษฐกิจชุมชนอีกชนิดหนึ่ง

ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก

แบบอย่างของนักพัฒนา

นับตั้งแต่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการทูลเกล้าถวายเอกสารการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยนายริชาร์ด กริมเชอร์ (Richard Grimshaw) ฝ่ายวิชาการภูมิภาคเอเชีย ธนาคารโลก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาข้อมูล ค้นคว้าวิจัย และทดลองปฏิบัติเพิ่มเติมด้วยพระองค์เอง และเมื่อได้ผลดีก็ได้ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานให้หน่วยงานต่าง ๆ ขยายงานและถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการพัฒนาและส่งผลลัพธ์เป็นที่ประจักษ์ในวงกว้าง และด้วยพระองค์ทรงดำรงตนเป็นแบบอย่างของนักพัฒนาที่สมบูรณ์ หน่วยงานในระดับนานาชาติ International Erosion Control Association (IECA) จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายรางวัล The International Erosion Control Association’s International

Merit Award เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ ในฐานะที่ทรงมุ่งมั่นในการพัฒนาและส่งเสริมการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำอันเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมโลก และนายริชาร์ด กริมเชอร์ หัวหน้าสาขาวิชาเกษตร ฝ่ายวิชาการภูมิภาคเอเชียของธนาคารโลก ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลหญ้าแฝกชุบสำริด ซึ่งเป็นรางวัลสดุดีพระเกียรติคุณ (Award Of Recognition) เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยะภาพของพระองค์ที่ทรงเห็นเล็งเห็นประโยชน์สุขของพสกนิกร จึงนับได้ว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชหฤทัยเต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตา อย่างหาที่สุดมิได้

โครงการสัตวแพทย์พระราชทาน

เชาวลิต นาคทอง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของราษฎรเป็นอย่างมาก ทุกครั้งที่ทรงแปรพระราชฐานที่ประทับแรมในทุกภาคของประเทศ จะทรงดูแลความเป็นอยู่ของราษฎร โดยมิได้ทรงเหน็ดเหนื่อย และพระราชทานความช่วยเหลือให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพของราษฎรเพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งในพื้นที่ห่างไกลมักประสบปัญหาด้านสุขภาพสัตว์และขาด

ความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงสัตว์ ทำให้เกิดความสูญเสียและไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพ “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช” จึงทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินงานโครงการสัตวแพทย์พระราชทาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการตรวจรักษาพยาบาลสัตว์ให้แก่สัตว์เลี้ยงของเกษตรกรที่มีฐานะยากจนและอยู่ห่างไกลสถานบริการของภาครัฐ เพื่อป้องกันโรคระบาดทั้งจากสัตว์สู่สัตว์และโรคสัตว์สู่คน มิให้เกิดการแพร่ระบาดไปในพื้นที่ใกล้เคียง ช่วยพัฒนาสุขภาพสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์มากขึ้น และเป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านปศุสัตว์ เพื่อพัฒนาการให้บริการด้านสุขภาพสัตว์แก่เกษตรกรในพื้นที่

สัญลักษณ์ประจำโครงการ

กรมปศุสัตว์ จึงจัดทำโครงการสัตวแพทย์พระราชทานในพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยร่วมกับสถาบันการศึกษาด้านการสัตวแพทย์และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติงานถวายเพื่อสนองพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

๑. เพื่อให้บริการตรวจรักษาพยาบาลแก่สัตว์เลี้ยงและปศุสัตว์ของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลจากการให้บริการของภาครัฐ

๒. เพื่อเป็นการป้องกันโรคระบาดสัตว์ โรคติดต่อระหว่างสัตว์และคน และช่วยพัฒนาสุขภาพของสัตว์เลี้ยงของเกษตรให้มีความสมบูรณ์แข็งแรง

๓. เพื่อถ่ายทอดความรู้ในด้านสุขภาพสัตว์และการเลี้ยงสัตว์ให้แก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไป

๔. เพื่อเป็นการบูรณาการความร่วมมือของบุคลากรด้านสัตวแพทย์และสัตวบาลระหว่างหน่วยงาน ด้านปศุสัตว์ทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาการให้บริการสู่เกษตรกร

กิจกรรมโครงการ ได้แก่ การบริการตรวจรักษาพยาบาลสัตว์ บริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคสัตว์ เช่น โรคปากและเท้าเปื่อย โรคพิษสุนัขบ้า เป็นต้น บริการถ่ายพยาธิภายใน การกำจัดพยาธิภายนอก บริการตรวจวินิจฉัยโรคสัตว์ทางห้องปฏิบัติการเคลื่อนที่ ณ จุดให้บริการ เช่น ตรวจโรคแท้งติดต่อ ตรวจโรคพยาธิในเลือด ตรวจหาไข่พยาธิในอุจจาระ บริการตรวจและการแก้ปัญหาการผสมไม่ติดของโค-กระบือ บริการผสมเทียม บริการผ่าตัดทำหมันสุนัข-แมว บริการด้านศัลยกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อาทิเช่น ไส้เลื่อน ลูกโคไม่มีรูทวารหนัก บริการตรวจสอบคุณภาพอาหารสัตว์ จัดนิทรรศการให้ความรู้ด้านปศุสัตว์ เช่น โรคสัตว์ อาหารสัตว์ การจัดนิทรรศการของหน่วยงานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในพื้นที่ บริการให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพสัตว์ การจัดการด้านอาหารสัตว์ เสวนาปัญหาปศุสัตว์ และกิจกรรมอื่น ๆ ตามความต้องการของเกษตรกร

บรรยากาศการทำงานของโครงการสัตวแพทย์พระราชทาน

จากประสบการณ์ของผู้เขียนที่ได้เข้าร่วมโครงการฯนี้ตั้งแต่เริ่มแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นจังหวัดนำร่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลากว่า ๑๐ ปีแล้ว ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชดำริให้สัตวแพทย์ออกดูแลทุกข์สุขของประชาชนโดยเฉพาะในถิ่น

ทุรกันดารทั้งหลายที่ไม่มีหมอที่จะเข้าไปดูแลเรื่องสุขภาพสัตว์ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าสุขภาพสัตว์เกี่ยวข้องกับสุขภาพประชาชน สุขภาพสัตว์ดี คนก็จะมีรายได้ที่ดีขึ้นด้วย ในถิ่นทุรกันดารที่รอบข้างมีแต่ป่านั้น การที่จะนำสัตว์ป่วยมาหาหมอนี้ยากลำบาก โครงการนี้จึงเป็นการนำหมอเข้าไปหาชาวบ้าน การเคลื่อนย้ายปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยงที่เจ็บป่วยออกมาหาหมอ หลายครั้งเป็นเรื่องยากและค่าใช้จ่ายสูง หากสัตวแพทย์เข้าไปหาจะง่ายกว่า ยกตัวอย่างครั้งหนึ่งที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่สูง โครงการนี้เข้าไปหา ชาวบ้านดีใจมาก เขาไม่เคยรู้จักเลยด้วยซ้ำว่าสัตวแพทย์ หรือหมอรักษาสัตว์เป็นอย่างไร เขาดีใจมาก ปรบมือให้เพราะทราบว่าในหลวงและพระราชินีทรงส่งมา สัตวแพทย์ก็ได้เข้าไปช่วยให้สัตว์มีสุขภาพดี ช่วยลดการระบาดของโรค ทั้งระหว่างตัวสัตว์และจากสัตว์สู่คน คนก็มีสุขภาพดีไปด้วย ในส่วนของการให้ความรู้นั้น เกษตรกรก็สามารถนำไปปรับใช้เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องและเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป อย่างที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ว่า ...

... เราต้องให้ความรู้ ความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุด เพราะเราไม่สามารถมาได้ทุกครั้ง แต่ความรู้นี้จะคงอยู่ตลอดไป ...

ภาพโดย ธีรภัทร์ แอ๊ดสกุล

ปลาบู่นักการทูต สู่ปลานิลพระราชทาน และชื่อพระราชทาน "ปลาทับทิม"

วรรณา ศิริมานะพงษ์
พอฤทัย ช้างบุญมี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
และสมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ

การเป็นนักการทูตของปลาบู่ได้เริ่มต้นมาเมื่อประมาณ ๕๓ ปีที่แล้ว ในวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงทูลเชิญ สมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ แห่งประเทศญี่ปุ่น (ในเวลา

นั้นทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร) เสด็จพระราชดำเนินชมพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้น มกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่นทรงมีความสนพระราชหฤทัย และเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องปลา ทรงพระสำราญเมื่อได้ชมปลาประเภทต่าง ๆ จนกระทั่งมาถึงขวดปลาบู่ที่มกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่นทรงหยิบขึ้นมาทอดพระเนตรนั้น มีชื่อว่า “ปลาบู่มหิดล (*Mahidolia mystacina*)” ซึ่งเป็นสัตว์น้ำที่พบเป็นครั้งแรก ณ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ของประเทศไทย และถูกค้นพบโดย ดร.ฮิว แมกคอร์มิค สมิธ (Dr. Hugh McCormick Smith; H.M. Smith) ในปีพ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากนั้นได้มีการตีพิมพ์ในหนังสือ “The fresh-water fishes of Siam, or Thailand” ซึ่งเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับอนุกรมวิธานปลาน้ำจืดของไทย ในการตั้งชื่อวิทยาศาสตร์ตามพระนามของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก (ขณะนั้นทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์) เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงพระราชทานทุนการศึกษาทางด้านการประมงสำหรับนักเรียนไทย เพื่อไปเรียนต่อต่างประเทศ ดร. ฮิว แมคคอร์มิค สมิธ นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในวงการสัตว์น้ำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ราวปี พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยได้เข้ามาปฏิบัติงานด้านการเพาะเลี้ยง และการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในประเทศไทย ในตำแหน่งเจ้ากรมรักษาสัตว์น้ำคนแรก ผลงานในหน้าที่ความรับผิดชอบของ ดร. ฮิว แมคคอร์มิค สมิธ ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำของไทย มีมากกว่า ๖๐ เรื่อง และยังมีชื่อวิทยาศาสตร์สำหรับปลาที่ค้นพบใหม่ ๖๗ ชนิด และเป็นสกุลใหม่ ๒๑ สกุล

ปลาบู่มหิดลจัดเป็นปลาที่อยู่ในกลุ่มปลากินเนื้อ (carnivorous) ได้แก่ อาหารมีชีวิต เช่นสัตว์น้ำขนาดเล็กต่าง ๆ กุ้งเคย ลูกกุ้ง ลูกปลา ไรน้ำ แพลงก์ตอนสัตว์ อาหารเม็ดสำเร็จรูปคืออาหารเม็ดจม ถิ่นที่อยู่อาศัยของปลาบู่มหิดล

คือบริเวณปากแม่น้ำ และป่าชายเลนที่บริเวณพื้นทะเลเป็นโคลนปนทราย พบมากบริเวณน้ำกร่อยเขตอ่าวไทย ซึ่งในปัจจุบันการเสื่อมโทรมของป่าชายเลนจากการปล่อยน้ำเสียและของเสียจากแหล่งชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม รวมถึงการทำเกษตรกรรมที่ผิดวิธี ส่งผลให้จำนวนปลาบู่มหิดลลดลง ทำให้ปลาบู่มหิดลจัดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองในลำดับที่ ๔๙ ลักษณะเด่นของปลาบู่มหิดล คือลำตัวสั้น ไม่มีเกล็ดบนหัว หัวค่อนข้างโต และแบน บริเวณแผ่นปิดเหงือกมีเกล็ดค่อนข้างใหญ่ ปากกว้างมีกระดูกขากรรไกรยื่นไปทางข้างขอบหลังตา ฟันมีขนาดเล็ก ขากรรไกรบนจะมีฟันแถวเดียว ส่วนขากรรไกรล่างมีฟันหลายแถว มีจุดสีน้ำเงิน ๒ จุดบนครีบด้านบน ถือว่าปลาบู่มหิดลเป็นปลาที่มีจุดเด่นและมีลักษณะเฉพาะตัว พฤติกรรมที่น่าสนใจของปลาบู่มหิดลคือ มักพบปลาบู่มหิดลอาศัยอยู่กับกุ้งดีดขัน หรือกุ้งกระเตาะ (snapping shrimp) โดยกุ้งดีดขันจะเป็นผู้สร้างรูและปลาบู่มหิดลเป็นผู้ทำความสะอาดภายในรู

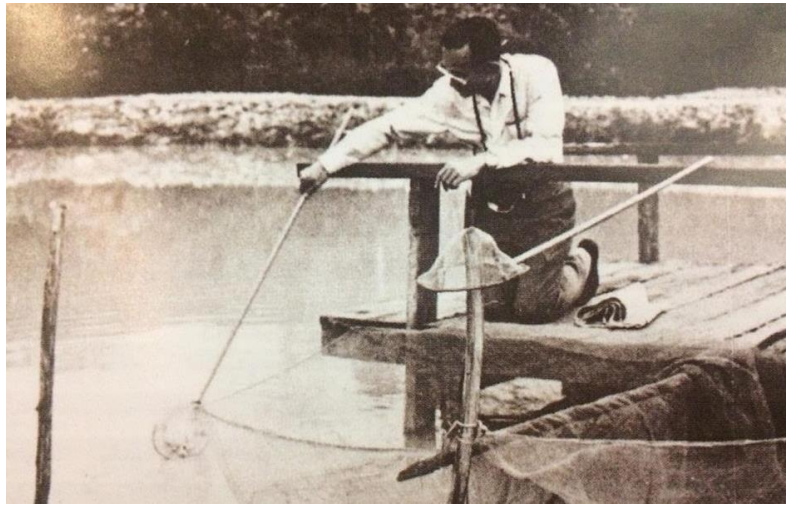

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

เมื่อมกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่นทรงทราบที่มาของชื่อปลาบู่ ทรงเกิดความประทับใจที่ได้พบปลาที่ ดร.สมิธ ปรมาจารย์ด้านอนุกรมวิธานทางสัตว์น้ำจากอเมริกาเป็นผู้ค้นพบ และยิ่งทำให้ความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและญี่ปุ่นแนบแน่นมากยิ่งขึ้น ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระราชหฤทัยที่ละเอียดอ่อนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงสนพระทัยในความถนัดและความชื่นชอบของบุคคลที่ใกล้ชิดพระองค์ แม้กระทั่งองค์มกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่น พระองค์ยังทรงทราบถึงความชื่นชอบทางด้านสัตว์น้ำ จนเกิดเป็นสัมพันธ์ทางการทูตอันดีจากสัตว์น้ำตัวเล็ก ๆ ที่มีชื่อว่า “ปลาบู่มหิดล”

ปลาบู่มหิดล

ณ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ สมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ ซึ่งทรงดำรงพระราชอิสริยยศมกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้น ได้น้อมเกล้าฯ ถวายลูกปลาน้ำจืดในตระกูลทิลาเปีย (tilapia) เป็นตระกูลเดียวกับปลาหมอเทศ มีการเจริญเติบโตเร็ว มีความทนทาน แพร่พันธุ์ง่าย จำนวน ๕๐ ตัว แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ระยะแรกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำปลาดังกล่าวไปเลี้ยงในบ่อซีเมนต์ภายในพระตำหนักสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต หลังจากนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายปลามาลงเลี้ยงลงบ่อดิน ใช้เวลาประมาณ ๕ เดือนเศษ ปรากฏว่าในบ่อที่เลี้ยงมีลูก

ปลาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก พระองค์จึงทรงมีกระแสรับสั่งให้ขุดบ่อดินเพิ่มขึ้นจำนวน ๖ บ่อ และในวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงย้ายและปล่อยลูกปลาลงบ่อด้วยพระองค์เองทุกบ่อ และทรงโปรดเกล้าให้เจ้าหน้าที่กรมประมงตรวจวัดและบันทึกผลอัตราเจริญเติบโตของปลาทุกเดือน พบว่าลูกปลาเจริญเติบโตได้รวดเร็วมากในระยะเวลา ๖ เดือน และเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานลูกปลาดังกล่าว ขนาดความยาว ๓ - ๕ เซนติเมตร จำนวน ๑๐,๐๐๐ ตัว จากบ่อดินในบริเวณพระตำหนักสวนจิตรลดา แก่กรมประมงเพื่อนำไปขยายพันธุ์ที่สถานีประมงของจังหวัดต่าง ๆ และพระองค์ทรงพระราชทานชื่อว่า “ปลานิล” มีความหมายว่า มีสีดำ ซึ่งพ้องกับการออกเสียงพยางค์ต้นของชื่อปลาชนิดนี้ คือ คำว่า “Nil” มาจาก Nilotica หรืออีกนัยหนึ่งปลานิลมีชื่อมาจากชื่อแม่น้ำไนล์ (Nile) ที่เป็นถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ในทวีปแอฟริกา สามารถพบได้ทั่วไปตาม คลอง หนอง บึง และทะเลสาบของประเทศซูดาน ยูกันดา อียิปต์และปาเลสไตน์ ส่วนในสื่อของประเทศญี่ปุ่น ชื่อของปลานิลมาจากตัวอักษรคันจิในพระนามของมงกุฎราชกุมารอากิโตะ คือ ตัวอักษร 仁 ซึ่งในภาษาญี่ปุ่นอ่านได้สองแบบคือ ฮิโตะหรือนิน ปลานิลเป็นปลาในวงศ์ Cichlidae และมีชื่อวิทยาศาสตร์ *Orechromis niloticus* (Linn.) รูปร่างลำตัวแบนข้างสีเทาอมน้ำตาล มีแถบดำจำนวน ๙ - ๑๐ แถบตามแนวขวางของลำตัว ครีบหลังเป็นตอนเดียวยาว ก้านครีบแข็ง (spiny dorsal fin) ที่ตอนหน้าจำนวน ๑๕ - ๑๘ ก้าน และมีก้านครีบอ่อน (soft dorsal fin) จำนวน ๑๒ - ๑๔ ก้าน ครีบก้น (anal fin) มีก้านครีบแข็งจำนวน ๓ ก้าน และก้านครีบอ่อน ๙ - ๑๐ ก้าน ครีบหาง (caudal or tail fin) และครีบก้นมีจุดขาวและเส้นสีดำเป็นลายตามขวาง

การพัฒนาสายพันธุ์ปลานิลจิตรลดา ในระยะแรกโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพันธุกรรมสัตว์น้ำ กรมประมงในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ มีการคัดเลือกพันธุ์

ภายในครอบครัว (with-in family selection) จำนวนทั้งสิ้น ๕ รุ่น และได้มีการแจกจ่ายไปตามศูนย์พัฒนาประมงน้ำจืด ฟาร์มเกษตรกร ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เชียงราย พิษณุโลก พิจิตร เพชรบุรี อุดรธานี และขอนแก่น เพื่อเพาะขยายพันธุ์ ภายใต้ชื่อว่า “ปลานิลจิตรลดา ๑” พบว่ามีลักษณะประจำพันธุ์ที่เด่นคือให้ผลผลิตและอัตราการรอดสูงกว่าปลานิลสายพันธุ์ดั้งเดิม ต่อมากรมประมงได้พัฒนาสายพันธุ์ “ปลานิลจิตรลดา ๒” ซึ่งพัฒนามาจากปลานิลสายอียิปต์ มีการคัดเลือกพันธุกรรมของพ่อพันธุ์ที่มีโครโมโซมเพศปกติจาก “XY” ให้กลายเป็น “YY” เรียกว่า “YY–male” หรือ “ซูเปอร์เมล (supermale)” หลังจากนั้นนำแม่พันธุ์ปกติมาผสมจะได้ลูกปลานิลเพศผู้ทั้งหมดที่มีโครโมโซมเพศเป็น “XY” ที่เรียกว่า “Genetically Male Tilapia (GMT)” โดยความสำเร็จนี้มาจากความร่วมมือระหว่างสถาบันวิจัยและพัฒนาพันธุกรรมสัตว์น้ำ มหาวิทยาลัยเวลส์ (University of Wales) สหราชอาณาจักร และมหาวิทยาลัยเซนทรัล ลูซอน สเตท (Central Luzon State University) สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ส่วน “ปลานิลจิตรลดา ๓” ลักษณะเด่นประจำพันธุ์คือ หัวเล็ก เนื้อเยอะ โตเร็ว มีการพัฒนามาจากการรวบรวมพันธุ์ปลานิลชนิดต่าง ๆ จำนวน ๘ สายพันธุ์จาก ๘ ประเทศ (ไทย [ปลานิลจิตรลดา]) สิงคโปร์ ไต้หวัน อิสราเอล อียิปต์ กานา เซเนกัล และเคนยา) โดยวิธีการผสมข้ามพันธุ์ และคัดเลือกปลาที่มีลักษณะที่ต้องการเป็นพ่อแม่พันธุ์รุ่นต่อไป ปลานิลสายพันธุ์ที่พัฒนานี้จะเรียกชื่อว่า “ปลานิล GIFT” (Genetic Improvement of Farmed Tilapia) สถาบันวิจัยและพัฒนาพันธุกรรมสัตว์น้ำ กรมประมง ได้นำปลานิล GIFT รุ่นที่ ๕ ๗ และ ๙ มาทำการปรับปรุงคัดเลือกพันธุ์แบบหมู่ (mass selection) จำนวน ๓ รุ่น และเรียกว่า “ปลานิลจิตรลดา ๓” การพัฒนาสายพันธุ์ “ปลานิลจิตรลดา ๔” มาจากปลานิล GIFT รุ่นที่ ๙ (World Fish Center ประเทศมาเลเซีย) นำมาปรับปรุงพันธุ์โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาพันธุกรรมสัตว์น้ำปทุมธานี ในสังกัดกองวิจัยและพัฒนาพันธุกรรมสัตว์น้ำ

ด้วยวิธีการการประเมินจากค่าการผสมพันธุ์ (Estimated Breeding Value; EBV) ของน้ำหนัก ลักษณะเด่นประจำพันธุ์คือ หัวเล็ก ลำตัวกว้างและหนา

ปลานิลจิตรลดา

ปลานิลจิตรลดา ๔

กรมประมงกำหนดให้ วันที่ ๑๗ สิงหาคมของทุกปีเป็น “วันแจกปลานิลพระราชทาน ” เนื่องจากวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นวันครบกำหนดระยะเวลา ๑ ปี ๕ เดือน นับแต่วันที่กรมประมงได้รับพระราชทานปลานิลมาจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นำมาพัฒนาและเพาะขยายพันธุ์ปลานิลเพื่อนำไปแจกจ่ายให้แก่เกษตรกรเพาะเลี้ยงตามความต้องการ หลังจากที่ได้พระราชทานปลานิลให้แก่กรมประมงเพื่อนำไปเพาะขยายพันธุ์แล้ว

ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมประมงนำพันธุ์ปลานิลที่ทรงเพาะขยายพันธุ์ไว้ในบ่อดินสวนจิตรลดาไปแจกจ่ายแก่ราษฎรเป็นประจำทุกเดือนอีกด้วย ซึ่งปลานิลที่ทดลองเลี้ยงและแพร่ขยายพันธุ์ในบ่อดินสวนจิตรลดา หรือ “ปลานิลจิตรลดา” เป็นปลานิลสายพันธุ์แท้ของประเทศไทยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้รับทูลเกล้าฯ ถวาย จากสมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จึงไม่ทรงโปรดที่จะเสวยปลานิล เพราะลูกหลานปลานิลที่อยู่ในประเทศไทยก็ถือกำเนิดจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ที่มาจากสวนจิตรลดาที่ท่านทรงเลี้ยงไว้เมื่อ ๔๘ ปีที่ผ่านมา

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริให้แก่ นายธนินท์ เจียรวนนท์ ประธานกรรมการและประธานคณะผู้บริหารบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ จำกัด ให้พัฒนาปรับปรุงสายพันธุ์ปลานิลจิตรลดา กลุ่มเพาะสัตว์น้ำซีพีเอฟ เริ่มวางโครงการพัฒนาสายพันธุ์ตามแนวพระราชดำริ โดยคัดเลือกสายพันธุ์ปลานิลทั่วโลก ๔ สายพันธุ์ ได้แก่ ปลานิลสายพันธุ์จากอเมริกา มีลักษณะเด่นคือ สีสวย เนื้อสวย ทนต่อความเค็มได้ดี ปลานิลสายพันธุ์จากอิสราเอล มีลักษณะเด่นคือ มีหัวเล็ก สันหนา เลี้ยงได้ในความหนาแน่นสูง ปลานิลสายพันธุ์จากไต้หวัน มีลักษณะเด่นคือ โตเร็ว และปลานิลสายพันธุ์จากจิตรลดา ของประเทศไทย มีลักษณะที่โดดเด่นคือ มีความอดทน แข็งแรง โดยนำปลาเหล่านี้มาผสมข้ามสายพันธุ์กันและปรับปรุงสายพันธุ์ด้วยวิธีธรรมชาติ ไม่ใช้วิธีการตัดต่อพันธุกรรม (Non-GMOs) ปลาที่ได้มีลักษณะเด่นคือ สีเกล็ดและตัวปลามีสีแดงอมชมพูคล้ายทับทิม และมีความอดทนสามารถเลี้ยงได้ทั้งในน้ำจืดและน้ำกร่อย เนื้อแน่น เนื้อปลามีรสชาติอร่อยกว่าปลานิลธรรมดา

ปลาทับทิม

วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๑ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานนามปลานิลดังกล่าวว่า “ปลาทับทิม” และทรงให้ทางซีพีเอฟ กระจายพันธุ์ปลาทับทิมให้เกษตรกรทั่วไปได้เพาะเลี้ยงปลาที่เพาะพันธุ์ได้นี้ในกระชัง เพื่อให้เกษตรกรไทยมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง อีกทั้งราษฎรมีอาหารที่มีโปรตีนสูงและมีกรดไขมันอิ่มตัวโอเมก้า ๓ สูง นี่คือพระมหากรุณาธิคุณที่หาที่สุดมิได้ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงนึกถึงและมีพระเมตตาต่อพสกนิกรชาวไทยตลอดมา

ที่มา :

เฟสบุ๊ก Thon Thamrongnawasawat ของ ดร.ธรณ์ ธำรงนาวาสวัสดิ์
วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี เรื่องปลาบู่มหิดล https://th.wikipedia.org/wiki/ปลาบู่มหิดล
ปลาบู่มหิดล http://med.mahidol.ac.th/nursing/th/Healty/Goby
ไทยรัฐออนไลน์ http://www.thairath.co.th/content/461075
ปศุสัตว์.คอม http://pasusat.com/
กรมประมง http://www.fisheries.go.th/genetic/index.php/2013

ภาพโดย สมบูรณ์ มาตรศรี

โครงการฟื้นฟูทรัพยากรพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดของไทย

วรรณา ศิริมานะพงษ์
พอฤทัย ช้างบุญมี

โครงการฟื้นฟูทรัพยากรพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดของไทยเกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดไม่ให้กลายพันธุ์ และสูญพันธุ์ในสายพันธุ์ที่หายากให้คงอยู่กับคนไทยตลอดไป และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่ทรงห่วงว่าพันธุ์ปลาไทยในแม่น้ำเริ่มลดน้อยลงทุกที เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงได้รับการถวายรายการพันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นปลาต่างประเทศ ขณะเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรวัดไชยวัฒนาราม และโบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพบว่าแทบจะไม่มีพันธุ์ปลาของไทยอยู่เลย จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กรมประมงรับสนองพระราชดำริของทั้งสองพระองค์ จึงเกิดโครงการฟื้นฟูทรัพยากรพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดของไทยขึ้น กรมประมงได้เพาะพันธุ์ปลาตามกาพย์เห่เรือชมปลาของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร รวมทั้งสิ้น ๑๗ ชนิด และแจกจ่ายให้ตามจังหวัดต่าง ๆ ปล่อยลงสู่ห้วย หนอง คลอง บึงและแม่น้ำ เพื่อเพาะขยายพันธุ์ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังนั้นโครงการฟื้นฟูทรัพยากรพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดของไทย นอกจากอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดแล้ว ยังเป็นการเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ประชาชนสามารถจับสัตว์น้ำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้ และเป็นการเพิ่มแหล่งโปรตีนให้กับผู้ยากไร้ตามชนบทอีกด้วย แต่อย่างไรก็ดีในปัจจุบันสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ไม่เอื้ออำนวยต่อการขยายพันธุ์ของปลา และสัตว์น้ำจืดตามธรรมชาติ อีกทั้งยังมีการจับสัตว์น้ำที่ในปริมาณที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้ปลาและสัตว์น้ำจืดบางสายพันธุ์ได้สูญหายไป

บทเห่ชมปลา

โคลง

พิศพรรณปลาว่ายเคล้า คลึงกัน
ถวิลสุดาดวงจันทร์ แจ่มหน้า
มัตสยาย่อมพัวพัน พิศวาส
ควรฤพรากน้องช้า ชวดเคล้าคลึงชม

กาพย์

พิศพรรณปลาว่ายเคล้า คิดถึงเจ้าเศร้าอารมณ์
มัตสยายังรู้ชม สาสมใจไม่พามา
นวลจันทร์เป็นนวลจริง เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา
คางเบือนเบือนหน้ามา ไม่งามเท่าเจ้าเบือนชาย
เพียนทองงามดั่งทอง ไม่เหมือนน้องห่มตาดพราย
กระแหแหห่างชาย ดั่งสายสวาทคลาดจากสมร
แก้มช้ำช้ำใครต้อง อันแก้มน้องช้ำเพราะชม
ปลาทุกทุกข์อกกรม เหมือนทุกข์พี่ที่จากนาง
น้ำเงินคือเงินยวง ขาวพรายช่วงสีสำอาง
ไม่เทียบเปรียบโฉมนาง งามเรืองเรื่อเนื้อสองสี
ปลากรายว่ายเคียงคู่ เคล้ากันอยู่ดูงามดี
แต่นางห่างเหินพี่ เห็นปลาเคล้าเศร้าใจจร
หางไก่ว่ายแหวกว่าย หางไก่คล้ายไม่มีหงอน
คิดอนงค์องค์เอวอร ผมประบ่าอ่าเอี่ยมไร
ปลาสร้อยลอยล่องชล ว่ายเวียนวนปนกันไป
เหมือนสร้อยทรงทรามวัย ไม่เห็นเจ้าเศร้าบ่วาย

เนื้ออ่อนอ่อนแต่ชื่อ เนื้อน้องฤาอ่อนทั้งกาย
ใครต้องข้องจิตชาย ไม่วายนึกตรึกตรึงทรวง
ปลาเสือเหลือที่ตา เลื่อนแหลมกว่าปลาทั้งปวง
เหมือนตาสุดาดวง ดูแหลมล้ำขำเพราคม
แมลงภู่คู่เคียงว่าย เห็นคล้ายคล้ายน่าเชยชม
คิดความยามเมื่อสม สนิทเคล้าเจ้าเอวบาง
หวีเกศเพศชื่อปลา คิดสุดาอ่าองค์นาง
หวีเกล้าเจ้าสระสาง เส้นเกศสลวยรวยกลิ่นหอม
ชะแวงแฝงฝั่งแนบ ชะวาดแอบแปบปนปลอม
เหมือนพี่แอบแนบถนอม จอมสวาทนาฏบังอร
พิศดูหมู่มัจฉา ว่ายแหวกมาในสาคร
คะนึงนุชสุดสายสมร มาด้วยพี่จะดีใจ

ที่มา กาพย์เห่เรือ บทเห่ชมปลา ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

๑. ปลานวลจันทร์

ปลานวลจันทร์ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Cirrhina microlepis* เป็นปลาน้ำจืดตระกูลเดียวกับปลาตะเพียน ลำตัวกลมเรียวยาวทรงกระบอก ปลานวลจันทร์กินแพลงก์ตอน และแมลงตัวเล็ก ๆ พบได้ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง แม่น้ำแม่กลอง ในปัจจุบันพบว่าปลานวลจันทร์พบยากหรือแทบจะไม่พบเลยในแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ยังพบในแม่น้ำโขงและแม่น้ำแม่กลองอยู่บ้าง ปลานวลจันทร์ไม่เป็นที่นิยมสำหรับคนทั่วไป ทำให้การเพาะพันธุ์มีจำนวนน้อย คนเลี้ยงปลาประเภทนี้ก็ลดน้อยลง แต่เมื่อมีการส่งเสริมให้นำปลานวลจันทร์มาทำเป็นปลาส้ม ทำให้ความนิยมกลับมาอีกครั้ง เป็นแรงกระตุ้นในการอนุรักษ์ปลานวลจันทร์ให้คงอยู่คู่ประเทศต่อไป นอกจากนี้ปลานวลจันทร์ยังเป็นปลาประจำจังหวัดสุรินทร์อีกด้วย

๒. ปลาคางเบือน

ปลาคางเบือน มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Belodontichthys dinema* เป็นปลาน้ำจืดตระกูลปลาเนื้ออ่อน ลักษณะลำตัวแบน รูปร่างเพรียวยาว ไม่มีเกร็ด ปากและคางเชิดขึ้นด้านบน จึงเรียกปลาชนิดนี้ว่า “คางเบือน” ปลาคางเบือนพบได้ทั่วไปแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ของประเทศไทย ปลาคางเบือนมักจะว่ายทวนน้ำดักจับลูกปลาเล็ก ๆ กิน คนนิยมนำไปประกอบอาหารประเภททอด กระเทียม หรือต้มยำ หรือจับมาเลี้ยงเพื่อความสวยงาม โดยส่วนใหญ่จับได้ในแหล่งธรรมชาติแล้วนำมาเลี้ยงต่อ

๓. ปลาตะเพียน

ปลาตะเพียนเป็นปลาประจำจังหวัดอ่างทอง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Barbonymus gonionotus* เป็นปลาน้ำจืดตระกูลปลาตะเพียน ลำตัวมีสีเงินวาว สีครีบเหลืองอ่อน ชอบอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบบริเวณน้ำไหล เป็นปลากินพืช แมลงเล็ก ๆ และสัตว์หน้าดิน พบได้ทั่วไปตามแหล่งน้ำต่าง ๆ ในประเทศไทย เพาะพันธุ์ง่าย คนนิยมนำไปประกอบอาหารหลายชนิด เช่น ปลาตะเพียนต้มเค็ม ปลาตะเพียนทอดกระเทียม และปลาส้ม ปลาตะเพียนยังได้ชื่อว่าเป็นปลาที่ไว้ตรวจคุณภาพน้ำในบริเวณแหล่งน้ำที่อาศัยอยู่ เนื่องจากปลาตะเพียนมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพ เช่น ค่าความเป็นกรดด่าง (pH) ปริมาณคลอรีน หรือคุณภาพน้ำเริ่มไม่ดี ปลาตะเพียนจะขึ้นมาลอยหัวเหนือน้ำ

๔. ปลากระแห

ปลากระแหเป็นปลาประจำจังหวัดพัทลุง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Barbonymus schwanenfeldii* อยู่ในตระกูลปลาตะเพียน รูปร่างคล้ายปลาตะเพียน แต่ป้อมสั้นกว่า มีหนวดที่ปาก ๒ คู่ และหางสีแดง จึงมีอีกชื่อว่า “ตะเพียนหางแดง” พบในแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไป มักอยู่รวมกันกับปลา

ตะเพียน ปลากระแหกินไม้น้ำ ตัวอ่อนแมลง ซากสัตว์ และพืชที่เน่าเปื่อย คนนิยมนำไปบริโภคโดยการปรุงสด ตากแห้ง รมควัน ปลาร้า และปลาส้ม

๕. ปลาแก้มช้ำ

ปลาแก้มช้ำ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Systomus rubripinnis* อยู่ในตระกูลปลาตะเพียน รูปร่างป้อมกลม ด้านข้างแบน หัวเล็ก ปากค่อนข้างเล็ก มีหนวดสั้น ๆ และเล็กจำนวน ๔ เส้น มีเกล็ดค่อนข้างใหญ่ สีตามบริเวณลำตัวและหัวจะเป็นสีขาวเงิน หลังสีน้ำตาลอ่อน ฝาปิดเหงือกมีสีแดงหรือสีส้มเหมือนรอยช้ำ จึงได้ชื่อว่า ปลาแก้มช้ำ พบได้ตามแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไปของประเทศไทย อยู่รวมกันเป็นฝูง บางครั้งอยู่รวมกับปลาตะเพียนและปลากระแห ปลาแก้มช้ำกินแพลงก์ตอนพืชและสัตว์ กุ้ง แมลงและแมลงตัวอ่อนเป็นอาหาร คนนิยมบริโภคคล้าย ๆ ปลาตะเพียน และยังนิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม ปลาแก้มช้ำที่เลี้ยงในตู้กระจกจะมีสีสันสวยกว่าปลาในธรรมชาติ ปลาแก้มช้ำยังเป็นปลาประจำจังหวัดนครสวรรค์อีกด้วย

๖. ปลาทุก

ปลาทุก มีอีกชื่อว่า ปลาเค้าดำ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Wallago micropogon* อยู่ในตระกูลปลาเนื้ออ่อน ลำตัวยาวแต่ค่อนข้างป้อม ลำตัวที่อยู่ค่อนไปทางหางมีลักษณะแบนข้างมาก พื้นลำตัวสีเทาถึงดำสนิท ส่วนหัวมีขนาดใหญ่และแบน ปากกว้าง ปลาทุกชอบอยู่นิ่ง ๆ ใต้น้ำ ใช้หนวดในการนำทางและหาอาหาร พบตามแม่น้ำสายใหญ่ทั่วไป ปลาทุกนิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม แต่มีนิสัยก้าวร้าวต้องเลี้ยงเดี่ยว ๆ ชอบกินลูกปลาหรือปลาตัวเล็กเป็นอาหาร และยังสามารถฮุบเหยื่อใหญ่ ๆ ได้เช่นกัน ในอดีตปลาทุกเกือบจะสูญพันธุ์ แต่สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถเพาะขยายพันธุ์และปล่อยลูกปลากลับคืนถิ่นได้ ในปีพ.ศ. ๒๕๓๔

๗. ปลาน้ำเงิน

ปลาน้ำเงิน มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Phalacronotus apogon* อยู่ในตระกูลปลาเนื้ออ่อน ลำตัวเรียวยาวและแบนข้าง ไม่มีเกล็ด พื้นลำตัวสีขาวเงิน ส่วนหลังมีสีดำอมเขียว พบได้ทั่วไปตามแหล่งน้ำธรรมชาติ มักอยู่รวมกันเป็นฝูง ชอบกินอาหารที่มีกลิ่นสาบ แมลงต่าง ๆ และสัตว์น้ำขนาดเล็ก ปลาน้ำเงินมีรสชาติอร่อยมาก นำมาปรุงเป็นอาหารได้หลากหลาย เช่น ทอดพริก ทอดกระเทียม เป็นต้น และยังสามารถเลี้ยงเป็นปลาสวยงามได้อีกด้วย เนื่องจากเวลาอยู่ในตู้มีความแวววาวสวยงามมาก ปลาน้ำเงินเคยเกือบสูญพันธุ์ไปจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เนื่องจากมีการจับกันเป็นจำนวนมาก สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดชัยนาทสามารถเพาะขยายพันธุ์เพิ่มได้ด้วยวิธีการผสมเทียม และเพิ่มปริมาณในธรรมชาติได้ในปัจจุบัน

๘. ปลากราย

ปลากราย มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Notopterus Chitala* อยู่ในตระกูลปลากราย เป็นปลาน้ำจืดประเภทหนึ่ง มีลักษณะปากกว้างมาก มุมปากอยู่เลยขอบหลังลูกตา ในตัวเต็มวัยส่วนหน้าผากจะหักโค้ง ส่วนหลังโก่งสูง สีเทาเงินและมีจุดกลมใหญ่สีดำขอบขาวที่ฐานครีบก้น อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีกิ่งไม้ใต้น้ำหรือพืชน้ำค่อนข้างหนาแน่น อยู่รวมกันเป็นฝูงเล็ก ชอบกินปลาและสัตว์น้ำขนาดเล็ก พบได้ในแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งน้ำนิ่งและแม่น้ำทั่วไป ในปัจจุบันพบน้อยลงมาก เนื้อปลากรายนิยมนำไปทำทอดมันและลูกชิ้น และเชิงกรานปลากรายนิยมมาทอดกระเทียม ราคาปลากรายในท้องตลาดมีราคาสูง นอกจากใช้เป็นอาหารแล้ว ยังนิยมเลี้ยงเป็นปลาเศรษฐกิจ เช่น เลี้ยงในท้องร่องสวน และนิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงามด้วย จะมีราคาแพงยิ่งขึ้นในตัวที่จำนวนจุดบนลำตัวมาก

๙. ปลาหางไก่

ปลาหางไก่ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Coilia lindmani* เป็นปลาทะเลขนาดเล็ก ที่เข้ามาอาศัยในน้ำจืด ลำตัวยาวเรียว หัวค่อนข้างโต ปากกว้างเฉียงขึ้นเล็กน้อย อาศัยบริเวณปากแม่น้ำที่ตื้น พบได้ตามชลบุรี สมุทรสาคร และแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่เป็นกลุ่ม ชอบกินแพลงก์ตอนและอินทรียวัตถุที่เน่าเปื่อยเป็นอาหาร คนนิยมนำปลาหางไก่ไปทำน้ำปลา และปลาร้า

๑๐. ปลาสร้อย

ปลาสร้อย มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Henicorhynchus siamensis* อยู่ในตระกูลปลาตะเพียน ลักษณะลำตัวเพรียวยาว หัวโต ปากเล็ก มีเกล็ดขนาดใหญ่ ลำตัวสีเงินอมเทา ปลาสร้อยชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ อาหารของปลาสร้อยได้แก่ พืชน้ำ แมลงน้ำ สามารถพบปลาสร้อยได้ในแหล่งน้ำที่หลากหลาย ปลาสร้อยเป็นปลาเศรษฐกิจที่สำคัญในภาคอีสาน นิยมนำไปทำปลาร้าและน้ำปลา

๑๑. ปลาเนื้ออ่อน

ปลาเนื้ออ่อน มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Micronema bleekri* อยู่ในตระกูลปลาเนื้ออ่อน ลักษณะรูปร่างเพรียวยาว ลำตัวแบน ไม่มีเกล็ด มีหนวด ๒ - ๓ คู่ เป็นปลากินเนื้อ ได้แก่ แมลงขนาดเล็ก ปลาขนาดเล็ก กุ้งฝอย และสัตว์หน้าดินต่าง ๆ วางไข่แบบจมติดกับวัสดุใต้น้ำ ปลาเนื้ออ่อนพบได้ทั่วไปในแหล่งน้ำประเทศไทย เป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากปลาเนื้ออ่อนมีราคาแพง คนนิยมซื้อนำไปประกอบอาหารหลายประเภท ที่นิยมมากคือปลาเนื้ออ่อนแห้งรมควัน สามารถนำไปเป็นวัตถุดิบประกอบอาหารมีรสชาติหอมอร่อย

๑๒. ปลาเสือ

ปลาเสือ ในประเทศไทยพบหลายสายพันธุ์ เช่น ปลาเสือตอลายใหญ่ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Datnioides pulcher* พบได้ในแหล่งน้ำสายใหญ่ ๆ ของประเทศไทย มีรูปร่างแบนข้าง พื้นลำตัวสีเหลืองน้ำตาลจนถึงสีส้มอมดำ มีแถบสีดำคาดขวางลำตัวในแนวเฉียงรวมทั้งสิ้นประมาณ ๕ - ๖ แถบ อยู่เป็นฝูงเล็ก ๆ ใต้น้ำ โดยมักจะอาศัยบริเวณใกล้ตอไม้หรือโพรงหินด้วยการลอยตัวอยู่นิ่ง ๆ กินอาหารแบบฉกงับ อาหารได้แก่ สัตว์น้ำขนาดเล็กและแมลงต่าง ๆ ปลาเสือตอเป็นสัตว์น้ำจืดคุ้มครองตามกฎหมายของกรมประมง ถ้าผู้ใดจะเพาะพันธุ์หรือขายต้องได้รับอนุญาต อีกสายพันธุ์ที่พบคือ ปลาเสือพ่นน้ำ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Toxotes chatareus* มีรูปร่างเป็นสามเหลี่ยม ปากกว้างมีขนาดใหญ่เฉียงลง ด้านล่างพื้นลำตัวสีขาวอมเหลือง มีจุดวงกลมสีดำขนาดใหญ่ประมาณ ๓ - ๔ จุด ลักษณะการหาอาหารว่ายหากินอยู่ตามผิวน้ำเป็นฝูงเล็ก ๆ พบได้ตามแหล่งน้ำทั่วไปจนถึงน้ำกร่อยบริเวณปลายเลน คนนิยมชอบเลี้ยงปลาเสือพ่นน้ำเป็นสัตว์สวยงาม

๑๓. ปลาแมลงภู่

ปลาแมลงภู่ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Channa micropeltes* คนไทยรู้จักในนามปลาชะโด ลักษณะของปลาแมลงภู่ เป็นปลาน้ำจืดที่ค่อนข้างดุ ลำตัวเรียวยาวเป็นรูปทรงกระบอก ลักษณะครีบต่าง ๆ คล้ายกับปลาช่อน ตอนยังเล็กลำตัวจะมีแถบสีเหลืองอมส้มสดใส อายุมากขึ้นลายสีเหลืองเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลปนดำพร้อมทั้งมีแถบสีดำ ๒ แถบ พบปลาแมลงภู่ในแม่น้ำ และอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ชอบกินสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ เป็นอาหาร ปลาแมลงภู่ไม่เป็นที่นิยมในคนทั่วไป คือไม่นิยมบริโภคและเลี้ยงสวยงาม

๑๔. ปลาหวีเกศ

ปลาหวีเกศ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Platytropius siamensis* เป็นปลาไม่มีเกล็ด คล้ายปลาเนื้ออ่อน มีลักษณะเด่นคือ มีหนวดยาว ๔ คู่ แต่หนวดจะแบนไม่เป็นเส้น คล้ายกับเส้นผมของผู้หญิง จึงได้ชื่อว่าปลาหวีเกศ พบได้ในแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ชอบกินแมลงเป็นอาหาร ปัจจุบันมีรายงานว่าไม่พบปลาหวีเกศในธรรมชาติแล้ว จึงนับได้ว่าสูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย แต่ยังคงมีซากที่ถูกดองเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา คณะประมงของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑๕. ปลาชะแวง

ปลาชะแวง มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Pangasius polyuranodon* มีอีกชื่อหนึ่งว่าปลาสังกะวัง อยู่ในตระกูลปลาสวาย มีรูปร่างคล้ายปลาในตระกูลเดียวกันแต่มีลักษณะเด่นคือ หนวดยาวถึงหรือเลยครีบอก และครีบหางเป็นแผ่นหนาอย่างเห็นได้ชัด สีครีบทุกครีบออกเหลือง คล้ายปลาบึก พบในลุ่มแม่น้ำโขงและปากแม่น้ำที่ติดกับทะเลที่เป็นน้ำกร่อย กินแมลงเป็นอาหาร

๑๖. ปลาชะวาด

ปลาชะวาด มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Siamensis pangasius* มีอีกชื่อหนึ่งว่าปลาสังกะวาด อยู่ในตระกูลปลาสวาย ลำตัวลื่นไม่มีเกล็ด หัวโต ตามีขนาดเล็ก ปากกว้าง รูปร่างอ้วนป้อม เป็นปลาที่กินทั้งเนื้อและพืชเป็นอาหาร รวมถึงซากสัตว์ที่เน่าเปื่อยด้วย มีพฤติกรรมชอบอยู่เป็นฝูง พบได้ในแม่น้ำทั่วไป แต่ในปัจจุบันพบน้อยมากในธรรมชาติ

๑๗. ปลาแปบ

ปลาแปบ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Paralaubuca riveroi* ลักษณะลำตัวยาวแบนข้างมาก ท้องเป็นเส้นคม เกล็ดเล็กบางและหลุดง่าย ว่ายน้ำได้ปราดเปรียวว่องไว ชอบอยู่กันเป็นกลุ่มบริเวณผิวน้ำ พบในแหล่งน้ำไหล ในแม่น้ำลำคลองทั่วไป ปลาแปบชอบกินแมลงและตัวอ่อนแมลงตามผิวน้ำ ไม่เป็นที่นิยมของคนทั่วไป

นอกจากนั้นยังมีปลาอีกชนิดหนึ่งที่เป็นปลาที่มีการอนุรักษ์ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช คือ **"ปลากระโห้"** ซึ่งมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Catlocarpio siamensis* ลักษณะโดยทั่วไป มีหัวใหญ่มาก ปากกว้าง ส่วนหัวที่ใหญ่นั้นมีขนาด ๑ ใน ๓ ของความยาวลำตัว มีริมฝีปากหนา แก้มใหญ่ ครีบต่าง ๆ จะมีสีแดงเรื่อหรือสีส้ม ลำตัวด้านหลังมีสีเข้มกว่าด้านท้อง ไม่มีหนวด พบเฉพาะในแม่น้ำสายใหญ่ ตั้งแต่แม่น้ำแม่กลองถึงแม่น้ำโขง โดยเฉพาะในแม่น้ำเจ้าพระยาในแถบที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยในหลายจังหวัด และยังพบได้บ้างในแม่น้ำป่าสัก ในต่างประเทศพบได้ที่ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ปลากระโห้ตอนเล็กจะชอบกินไรน้ำ แพลงก์ตอนพืชและสัตว์ แต่พอโตเต็มวัยจะกินพืชเป็นหลัก ปลากระโห้ชอบอยู่รวมกันในวังน้ำลึกตอนเล็ก พอเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์จะแยกกันเป็นคู่เพื่อจับคู่ผสมพันธุ์วางไข่ ในธรรมชาติปลากระโห้เป็นปลาชอบน้ำสะอาด มีการไหลเวียนตลอดเวลา น้ำสกปรกก็อยู่ได้แต่อาจป่วยและไม่สามารถแพร่พันธุ์ได้ ทำให้ผสมพันธุ์กันเองตามวิธีทางธรรมชาติได้ลดน้อยลง กรมประมงได้รับพระราชดำริจึงได้ริเริ่มเพาะพันธุ์ปลากระโห้โดยใช้วิธีการผสมเทียมบริเวณเขื่อนชัยนาท แต่ยังขาดแคลนพ่อแม่พันธุ์ที่ดี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กรมประมงนำพ่อแม่พันธุ์ปลากระโห้ที่ทรงเลี้ยงไว้ในบ่อบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน นำมาใช้ขยายเพาะพันธุ์ และประสบความสำเร็จในการเพาะพันธุ์ปลากระโห้แบบผสม

เทียมครั้งแรกของโลก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ และในเวลาต่อมา ลูกปลาส่วนหนึ่งได้นำไปปล่อยในแหล่งน้ำต่าง ๆ ก่อเกิดประโยชน์มหาศาลในการอนุรักษ์พันธุ์ปลากระโห้ให้ยั่งยืน

ปลากระโห้

ผู้อำนวยการกองพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการประมง กรมประมง ได้ให้นโยบายแก่ผู้ว่าประจำจังหวัดต่าง ๆ ให้สืบค้นประวัติสัตว์น้ำในพื้นที่เพื่อให้เป็นสัตว์น้ำประจำจังหวัดเหล่านั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดกรุงเทพมหานครสมัยนั้นได้เลือกปลากระโห้เป็นสัตว์น้ำประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยมีหลักพิจารณาคือ ประการแรก ปลากระโห้เป็นปลาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริในการอนุรักษ์ฟื้นฟู ประการที่สอง เป็นพันธุ์ปลาดั้งเดิมที่มีอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยามาเป็นเวลาช้านาน ประการที่สาม ปลากระโห้เป็นปลาตระกูลเดียวกับปลาตะเพียนที่จัดเป็นปลาน้ำจืดที่มีเกล็ดขนาดใหญ่ที่สุดในโลกชนิดหนึ่ง กรมประมงจึงประกาศและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบทั่วกันว่า “ปลากระโห้ ปลาที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระกรุณาให้อนุรักษ์ฟื้นฟูนั้น เป็นสัตว์น้ำประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” ที่มาของสัตว์น้ำประจำกรุงเทพมหานครนี้ไม่ธรรมดาเลยจริง ๆ

ภาพโดย พีรพัฒน์ มังคละ

โครงการเพาะเลี้ยงกบอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

วรรณา ศิริมานะพงษ์
พอฤทัย ช้างบุญมี

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการเพาะเลี้ยงกบ เป็นโครงการที่อยู่ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ส่งเสริมการศึกษาพัฒนาแหล่งต้นน้ำ และพัฒนาการเกษตรทางภาคเหนือเพื่อให้ประชาชนสามารถนำไปเพาะเลี้ยงเองได้ การเพาะเลี้ยงกบในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้มีการพัฒนาสายพันธุ์และปรับปรุงวิธีการเลี้ยงให้เป็นรูปแบบเกษตรผสมผสาน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โครงการเพาะเลี้ยงกบจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย ถ้าไม่มีน้ำพระทัยจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงห่วงใยแก้ไขปัญหาการเสื่อมถอยของธรรมชาติทางภาคเหนือที่ทำให้ประชากรกบในธรรมชาติลดน้อยลง

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๓ ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า ในประเทศอินเดียมีคนจับกบไปเป็นอาหารจำนวนมาก และเกิดการระบาดของแมลง ทำให้ธรรมชาติถูกทำลาย ประชากรกบในธรรมชาติที่เหลือจึงลดลงอย่างรวดเร็ว ทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้จึงน้อมรับพระราชกระแสรับสั่งนั้นมาพัฒนาและขยายสายพันธุ์กบเพื่อให้เกษตรกรนำไปขยายเพาะพันธุ์ต่อไป

สายพันธุ์กบในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ได้แก่ กบนา (*Hoplobatrachus rugulosus*) พบทั่วไปในประเทศไทย หรือเรียกว่า กบพื้นเมือง ลักษณะผิวด้านหลังมีสีน้ำตาลจุดดำ ผิวหนังขรุขระมีรอยย่น ที่ริมฝีปากมีแถบดำ ใต้คางมีจุดดำ หรือแถบลายดำ กบนาตัวเมีย มีขนาดโตกว่าตัวผู้ สีลำตัวของกบจะเปลี่ยนตามลักษณะของน้ำ และสภาพแวดล้อมที่อาศัย ส่วนผิวหนังใต้คาง หน้าท้อง และขาด้านหน้า รวมถึงฝ่าเท้าจะมีสีขาวตลอด กบนาสามารถพบได้ทุกภาคในประเทศ ในหน้าฝนจะอาศัยตามแหล่งน้ำขังตื้น ๆ เช่น ทุ่งนา บ่อเก็บน้ำ โดยกลางวันมักหลบอาศัยอยู่ใต้น้ำหรือใต้กอหญ้า ส่วนเวลากลางคืนจะออกหากินตามธรรมชาติ กบนาจะเริ่มผสมพันธุ์ในช่วงต้นฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม หรืออาจเลยไปถึงเดือนสิงหาคม การผสมพันธุ์ของกบมักเริ่มหลังจากฝนตกแล้ว ๑ - ๒ ครั้ง เพราะช่วงนี้จะเริ่มมีแหล่งน้ำขังตามทุ่งนา โดยเมื่อฝนตก และมีแหล่งน้ำขัง กบจะออกจากรูหรือที่หลบอาศัย และกระโดดเข้าหาแหล่งน้ำใหม่ เพราะกบจะไม่เลือกแหล่งน้ำเก่า เช่น บ่อน้ำ สระน้ำ อาจเนื่องจากกบอาจรู้ว่าแหล่งน้ำเหล่านี้จะมีผู้ล่าที่เป็นปลากินเนื้ออยู่

อีกชนิดที่เลี้ยงคือ กบจากต่างประเทศ เช่นกบบลูฟร็อก (*Rana catesbeiana chaw*) มีถิ่นกำเนิดในทวีปอเมริกาเหนือ นำเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณ ๑๕ ปีที่ผ่านมา ลักณะลำตัวด้านหลังมีสีเขียวปนน้ำตาล และ

มีจุดประทั่วลำตัว ขามีลวดลายคาด ผิวเรียบลื่นกว่ากบนา แยกเพศได้จากลักษณะภายนอกคือ ตัวเมียมีวงหูเล็กกว่าตา กบบลูฟร็อกเป็นกบที่เลี้ยงได้ดี แต่ใช้เวลาเลี้ยงนานกว่ากบนา โดยลูกอ๊อดใช้เวลากว่า ๓ เดือน ในการพัฒนาเป็นลูกกบ และใช้เวลาเลี้ยงนาน ๔ - ๕ เดือนจึงจับจำหน่ายได้

การเพาะเลี้ยงกบสามารถเลี้ยงได้หลายรูปแบบ เช่น บ่อซีเมนต์ กระชังบ่อดิน ช่วงฤดูผสมพันธุ์ของกบนาปลายเดือนมีนาคม - กันยายน ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ กบบลูฟร็อกช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ - กันยายน สามารถผสมพันธุ์ได้ทั้งวิธีธรรมชาติและการใช้ฮอร์โมนกระตุ้น โดยทั่วไปพ่อแม่พันธุ์ควรมีอายุครบ ๑ ปี ปล่อยในอัตรา ๑ คู่ต่อ ๑ ตารางเมตร ในการวางไข่แต่ละครั้งอยู่ในช่วง ๑,๕๐๐ - ๓,๐๐๐ ฟองต่อครั้ง ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์พ่อแม่พันธุ์ ระยะจากไข่เป็นลูกอ๊อดใช้เวลา ๒๔ - ๓๖ วัน และพัฒนาเป็นลูกกบอีก ๒๘ - ๔๕ วัน

ลักษณะการเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์

โรคที่พบได้ทั่วไปในกบคือ โรคบวมน้ำหรือขาแดง เกิดจากแบคทีเรียที่มากับน้ำ แผลที่เกิดจากเชื้อรา และโรคหางขาวในลูกอ๊อด การดูแลคุณภาพน้ำและสถานที่เลี้ยงกบนั้นต้องมีคุณภาพ น้ำที่ใช้เลี้ยงต้องไม่สกปรก หมั่นคอยทำความสะอาด อาหารที่ให้ควรให้แต่พอดี และเลี้ยงกบในสภาพที่เหมาะสมไม่แออัด จะทำให้ได้กบที่มีคุณภาพและสุขภาพดี

ทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ สามารถพัฒนาเพาะขยายพันธุ์กบเพื่อให้เกษตรกรนำไปเพาะพันธุ์ขายเพื่อเพิ่มรายได้และเป็นการอนุรักษ์กบเพื่อให้ธรรมชาติกลับเข้าสู่ภาวะสมดุล และลดการใช้ยากำจัดศัตรูพืช เป็นการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี

ที่มา :

กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาอาชีพเพาะเลี้ยงกบ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
http://www.hongkhrai.com/Advance%20party%20plane.php

สัตว์น้ำพื้นที่สูง ณ ดอยอินทนนท์

วรรณา ศิริมานะพงษ์
พอฤทัย ช้างบุญมี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จฯดอยอินทนนท์

สัตว์น้ำพื้นที่สูง คือ สัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงอยู่ภายในสถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์ ตั้งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ สัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงได้นั้นมีอยู่ ๓ ชนิดคือ ปลาเรนโบว์เทร้าต์ (Rainbow trout; *Oncorhynchus mykiss*) ปลาสเตอร์เจี้ยน (Sturgeon) และปูขน (Chinese mitten crab; *Eriocheirsinensis*) สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ดำเนินการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำเหล่านี้ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ให้จัดหาพันธุ์ปลาที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศน้ำเย็นและพื้นที่สูง ในปี พ.ศ.

๒๕๑๖ หัวหน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ ร่วมมือกับกรมประมง ในการพัฒนาพันธุ์ปลาที่ทนน้ำเย็น ในระยะแรกทดลองเลี้ยงปลาเรนโบว์เทร้าต์ นำเข้าสายพันธุ์จากประเทศเยอรมัน จนปี พ.ศ. ๒๕๔๑ สามารถเพาะขยายพันธุ์ปลาเรนโบว์เทร้าต์ และได้ลูกปลารุ่นแรกที่เลี้ยงได้ในประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จากปลาเรนโบว์เทร้าต์ นำไปสู่การนำปลาสเตอร์เจี้ยนและปูขนมาเพาะขยายพันธุ์ในประเทศไทย

สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์
royal-inthanon.com

สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์

ปลาเรนโบว์เทร้าต์เป็นปลาที่ดั้งเดิมอาศัยอยู่ในลำธารหรือทะเลสาบที่น้ำมีอุณหภูมิที่เย็น (ไม่เกิน ๒๐ องศาเซลเซียส) เป็นปลาชนิดหนึ่งในตระกูลปลาแซลมอน ชอบกินปลาและแมลงน้ำ มีลักษณะลำตัวตรงทรงกระสวย ชอบอยู่ในที่น้ำไหล ชอบว่ายทวนน้ำ ตามลำตัวมีสีสันสวยงาม เนื้อมีรสชาติดี มีก้างน้อย และยังมีกรดไขมันไม่อิ่มตัวชนิดโอเมกา ๓ อยู่ในปริมาณที่มากด้วย จึงเป็นที่นิยมในการบริโภค แต่มีราคาสูง ปลาเรนโบว์เร้าต์นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหารและไว้เป็นเกมกีฬา ถูกนำไปเลี้ยงในประเทศต่าง ๆ จากแหล่งกำเนิด อาทิเช่น ประเทศออสเตรเลีย เยอรมัน นิวซีแลนด์ ปลาเรนโบว์เทร้าต์เป็นปลาต่างถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในเมืองไทย ถ้าปลาหลุดลอดออกจากบ่อเลี้ยงลงสู่ธรรมชาติจะส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อสัตว์น้ำประจำถิ่นไทย ดังนั้นจึงมีการเพาะเลี้ยงปลาเรนโบว์เทร้าต์ในทางภาคเหนืออยู่ในวงจำกัด

ปลาสเตอร์เจี้ยนเป็นปลากระดูกแข็งขนาดใหญ่ อาศัยได้อยู่ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และทะเล ปลาสเตอร์เจี้ยนยังเล็กจะอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำจืด ทะเลสาบ หรือตามปากแม่น้ำ เมื่อโตขึ้นจะว่ายอพยพลงสู่ทะเลใหญ่ และเมื่อถึงฤดูวางไข่ก็จะว่ายกลับมาวางไข่ในแหล่งน้ำจืด ลักษณะรูปร่างคล้ายปลาฉลามมีหนามแหลมสั้น ๆ บริเวณหลัง หัว และเส้นข้างลำตัวไว้เพื่อป้องกันตัว มีหนวดทั้งหมด ๒ คู่อยู่บริเวณปลายจมูก ปลายหัวแหลม ลำตัวไม่มีเกล็ด ซึ่งหนวดของปลาสเตอร์เจี้ยนนี้มีหน้าที่สัมผัสและรับคลื่นกระแสไฟฟ้าขณะที่ว่ายน้ำ เนื่องจากไม่สามารถมองเห็นวัตถุที่อยู่ด้านใต้ของลำตัว หนวดเหล่านี้มีหน้าที่เหมือนมือที่คอยสัมผัสกับสิ่งของที่อยู่ข้างใต้ของตัวเอง หากินตามพื้นน้ำ อาหารของปลาสเตอร์เจี้ยนได้แก่ สัตว์น้ำขนาดเล็กต่าง ๆ ปลาสเตอร์เจี้ยนจะพบแต่เฉพาะซีกโลกทางเหนือซึ่งเป็นเขตหนาวเท่านั้น ปลาสเตอร์เจี้ยนในประเทศไทยเป็นปลาสเตอร์เจี้ยนไซบีเรีย เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ นำไข่ปลามาจากประเทศรัสเซีย สามารถเพาะปลาสเตอร์เจี้ยนไซบีเรียได้อัตรารอดร้อยละ ๙๐ ซึ่งปลาสเตอร์เจี้ยนจะให้ไข่ได้จะต้องที่มีความสมบูรณ์และโตเต็มที่โดยประมาณ ๑๐ ปี ปลาสเตอร์เจี้ยนไซบีเรียนับเป็นปลาสเตอร์เจี้ยนชนิดหนึ่งที่เป็นที่นิยมจับเพื่อการพาณิชย์ การบริโภคมาก โดยนิยมรับประทานไข่ปลาคาเวียร์ซึ่งได้มาจากปลาสเตอร์เจี้ยน ในปัจจุบันสามารถจัดจำหน่ายไข่ปลาคาเวียร์จากปลาสเตอร์เจี้ยนที่เลี้ยงในประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จ

ปูขนมีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน พบอาศัยอยู่ตามทะเลสาบในประเทศจีน เจริญเติบโตอยู่ในสภาพอากาศหนาว และน้ำที่เย็นจัด อุณหภูมิของน้ำต่ำกว่า ๑๐ องศาเซลเซียส บริเวณที่พบมากและเป็นที่รู้จักกันดีคือ ทะเลสาบหยางเถิง ในมณฑลเจียงซู ปูขนมีกระดองรูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง ๗ - ๘ เซนติเมตร สีน้ำตาลปนเหลืองจนถึงน้ำตาลเข้ม ลักษณะเด่นคือมีขนเป็นกระจุกบนขาทุกขาและขอบด้านข้างของกระดองมีหนามแหลม ๔ อัน ปูขนอาศัยในทะเลสาบที่น้ำสะอาดและเย็นจัด แต่ถึงฤดูผสมพันธุ์จะวางไข่ในทะเลหรือดิน ปูขนที่สมบูรณ์จะมีขนเป็นสีประกายสีเหลืองทอง จะวางไข่เฉพาะในช่วงฤดูหนาว

ราว ๆ เดือนตุลาคม - ธันวาคม โดยลูกพันธุ์ปูขนในโครงการหลวงได้มาจากฟาร์มปู ในเมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน นำมาทดลองเลี้ยงในบ่อน้ำเย็นบนดอยอินทนนท์ เลี้ยงด้วยอาหารเม็ดสำเร็จรูปสูตรพิเศษร่วมกับผักโครงการหลวง ปราศจากยาปฏิชีวนะและสารเร่งการเจริญเติบโต นับได้ว่าปูขนที่เลี้ยงในสถานีเกษตรโครงการหลวงถือเป็นปูออร์แกนิกคือ ไม่ใช้ยาปฏิชีวนะ สารเคมี และสารเร่งการเจริญเติบโตใด ๆ มีรสกลมกล่อมและเนื้อนุ่ม ปูขนมีจำหน่ายระหว่างเดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์ ของทุกปี

สัตว์น้ำทั้ง ๓ ชนิดนี้ มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและมีราคาแพง แต่คนไทยหาซื้อได้ในราคาที่ถูกและมีคุณภาพ ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงเล็งเห็นถึงความเหมาะสมของภูมิอากาศ และสภาพแวดล้อมของประเทศไทยโดยเฉพาะทางภาคเหนือที่มีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี จากพระราชดำริ “เปลี่ยนทรัพยากรน้ำเย็นให้มีมูลค่า” ก่อเกิดเป็นอาชีพเลี้ยงปลาที่มีราคา ชาวเขามีอาชีพที่มีรายได้สูง และยังเป็นการลดการนำเข้าจากต่างประเทศ อีกทั้งมีแหล่งอาหารโปรตีนที่มีคุณภาพดีราคาถูก แสดงถึงความห่วงใยของพระองค์ที่มีต่อพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ซึ่งเป็นพระมหากรุณาที่พระองค์ทรงเมตตาแก่ประชาชน ผลผลิตจากโครงการหลวงนี้อุดมไปด้วยคุณค่าและมีคุณภาพ ใต้พระบารมีแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทั่วโลกยกย่องว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก

ที่มา:

สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ http://www.royal-inthanon.com/Product/Fish

MRG online http://www.manager.co.th/Food/ViewNews.aspx?NewsID=9590000104038

สัตว์ปีกพระราชทาน

พัชราภรณ์ ขำพิมพ์

บ่อยครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในชนบท และได้ทรงรับรู้ทุกข์สุขของราษฎรซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจำนวนมากประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ ต้องอพยพไปขายแรงงานในพื้นที่ต่างถิ่น ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย พระองค์จึงทรงศึกษาหาแนวทางให้ความช่วยเหลือแก้ไข ไม่ให้เกษตรกรต้องละทิ้งแผ่นดินและอาชีพเกษตรกรรม

ด้วยพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยจึงทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตการเกษตรและปศุสัตว์ เพื่อให้เกษตรกรมีโอกาสมากขึ้นในการเข้าถึงแหล่งความรู้ด้านวิชาการเกษตรสมัยใหม่ มีโอกาสเรียนรู้

และเห็นตัวอย่างของความสำเร็จของการผลิตในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมของตนเองอย่างได้ผล ที่สำคัญ คือ ทรงเน้นเรื่องการค้นคว้า ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งสัตว์ปีก เพื่อแนะนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ ใช้เทคโนโลยีที่ง่าย ไม่ซับซ้อน ราคาถูก หรือเทคนิควิธีการดูแลต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยมีพระราชประสงค์เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้โดยเฉพาะด้านอาหารเป็นอันดับแรก และทำการเกษตรผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงและมีรายได้ตลอดปี นอกจากนั้น ยังทรงมีพระราชดำริในการส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารได้รับสารอาหารที่จำเป็น เพื่อการเจริญเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพและมีสุขภาพดี รวมทั้งเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติอีกด้วย โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการปศุสัตว์ จึงเกิดขึ้นในทุกภาคของประเทศ ซึ่งมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละสภาพพื้นที่ โดยยึดหลักช่วยเหลือเกษตรกรให้พึ่งพาตนเองได้ไม่เดือดร้อน อาศัยความสามัคคีของคนในชุมชน ประหยัด ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า พัฒนาต่อเนื่อง สร้างความยั่งยืน เป็นหลักในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามพระราชดำริ โดยในบทความนี้จะยกตัวอย่างโครงการตามแนวพระราชดำริที่มีการสนับสนุนส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปีกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาถ่ายทอดให้ทราบโดยสังเขป

สืบสานพระราชดำริเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้าน...สู่การบริโภคเพื่อสุขภาพ

"...ศึกษาทดลองเลี้ยงไก่ตามสภาพธรรมชาติโดยใช้เศษอาหาร ข้าวเปลือก เมล็ดยาง เมล็ดปาล์มน้ำมัน เศษวัชพืชเป็นอาหารไก่ ไม่จำเป็นต้องทำกรงทำแต่เพิง..."

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานไว้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอัน

เนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๓๓ จากนั้นเป็นต้นมา งานปศุสัตว์ของศูนย์ฯ ก็ได้ทำการสาธิตการเลี้ยงสัตว์ปีก ทั้งไก่ เป็ด ขึ้นภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ เพื่อแสดงกระบวนการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่จริง พร้อมทั้งให้ความรู้แก่ประชาชนคณะต่าง ๆ ที่ไปศึกษาดูงาน โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีความสนใจในการเลี้ยงสัตว์เพื่อการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์คอยถ่ายทอดความรู้พร้อมทั้งสาธิตวิธีการเลี้ยง และการดูแลสุขภาพสัตว์ และที่สำคัญได้ส่งเสริมเกษตรกร ให้มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เป็นอาชีพเสริมสร้างความพอเพียงในครอบครัว

การเลี้ยงไก่ตามสภาพธรรมชาติ

ทุกวันนี้... เราต้องยอมรับว่าการน้อมนำแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของพ่อหลวงแห่งปวงชนชาวไทยนั้น ถือว่าเป็นการยึดหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ไม่ต้องเดือดร้อน และที่สำคัญในยุคนี้ เกษตรกรรู้จักการเลี้ยงสัตว์

หลากหลายชนิด เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงไก่เป็นอาชีพหลัก ไก่เป็นสัตว์ปีกที่มีความสำคัญมากโดยเฉพาะไก่ไข่ เนื่องจากปัจจุบันประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นและมีความจำเป็นในการบริโภคไข่ไก่อย่างน้อยคนละ ๑ ฟองต่อวัน เพราะไข่เป็นอาหารที่มีคุณประโยชน์มากรองลงมาจากการดื่มนม เกษตรกรหลายพื้นที่จึงนิยมเลี้ยงไก่และเป็ดมากขึ้น

เกษตรกรในพื้นที่ศูนย์การศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ณ วันนี้มีเกษตรกรเป้าหมายจำนวน ๒๐ ราย ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในพื้นที่หมู่บ้านรอบศูนย์ ได้แก่บ้านบ้านพิกุลทอง บ้านค่าย บ้านคีรี และบ้านใหม่ และพื้นที่ที่มีพระราชดำริให้ดำเนินการในพื้นที่อำเภอตากใบ ก่อนที่เกษตรกรจะรับพันธุ์ไก่ไข่ จะต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเลี้ยงไก่ไข่จากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ จากนั้นจึงให้การสนับสนุนพันธุ์ไก่ไข่รายละ ๑๐ ตัว ซึ่งเป็นไก่รุ่นอายุ ๑๘ สัปดาห์ (พร้อมที่จะให้ไข่) พร้อมอาหารไก่ไข่เบื้องต้นรายละ ๓ กระสอบ เมื่อเกษตรกรรับไก่ไปแล้วควรใช้พื้นที่บริเวณหลังบ้านหรือ

ข้างบ้านที่ดูแลได้สะดวก ซึ่งในแต่ละวันใช้อาหารสำเร็จรูปในการเลี้ยงไก่ปริมาณ ๑.๒ กิโลกรัม จำนวน ๒ ครั้งต่อวัน สามารถเก็บไข่ไก่ได้วันละประมาณ ๘ - ๑๐ ฟอง

โครงการเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้านนี้จะมีข้อตกลงระหว่างหน่วยงานกับเกษตรกรที่ร่วมโครงการ คือ เมื่อเกษตรกรได้รับไก่ไข่ไปเลี้ยงแล้ว จะต้องใช้คืนด้วยเงินจำนวน ๒๐๐ บาทต่อเดือน เป็นเวลา ๑๑ เดือน ไก่ไข่ที่เกษตรกรรับไปเลี้ยง จะมีอายุการเลี้ยงได้นาน ๑๘ เดือน จากนั้นไก่จะไข่น้อยลงและหยุดไข่ จำต้องปลดระวาง แล้วเลี้ยงรุ่นใหม่ต่อไป

หลังจากที่เกษตรกรได้ร่วมโครงการเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้านแล้วทำให้มีรายได้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้นประมาณเดือนละ ๘๐๐ - ๑,๐๐๐ บาท หรือ ๙,๖๐๐ - ๑๒,๐๐๐ บาทต่อปี (หักค่าอาหารและใช้เงินคืนต่อเดือนแล้ว) และสมาชิกในครัวเรือนได้บริโภคไข่ไก่มากขึ้น เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่รู้สึกพอใจและมีความสุขในการเลี้ยงไก่และได้กินไข่ในแต่ละวัน ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้บริโภค ทำให้เด็กเล็กและลูกหลานไม่ขาดสารอาหาร

ส่วนไข่ที่เหลือสามารถจำหน่ายให้กับเกษตรกรบ้านใกล้เรือนเคียง เป็นไปตามพระราชปณิธานเดินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รวมทั้งเป็นการสนองพระราชหฤทัยห่วงใยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ที่พระราชทานพระราชดำรัสให้เดินตามรอยพระยุคลบาทของพระราชบิดาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันส่งผลให้เกษตรกรพื้นที่ใกล้เคียงมีความสนใจและต้องการเลี้ยงไก่ไข่อีกด้วย

สำหรับเกษตรกร มีความต้องการเลี้ยงไก่ไข่ต่อไป สามารถขอรับการสนับสนุนพันธุ์ไก่ไข่จากงานปศุสัตว์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ และปฏิบัติตามกติกาเดิม ซึ่งในปีงบประมาณ ๒๕๖๐ นี้ จัดทำโครงการเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้าน

ต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มเป้าหมายเพิ่มจำนวน ๒๐ ราย ซึ่งเป็นเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่พรุแฆแฆ ที่บ้านบาเลาะ และบ้านป่าทุ่ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

การเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้าน

ผลผลิตจากโครงการเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้าน

คนแต่ละวัย สามารถบริโภคไข่ดังนี้ เด็กอายุ ๑ ปีจนถึงวัยเรียนสามารถบริโภคไข่ได้วันละ ๑ ฟอง ผู้ใหญ่ที่มีภาวะร่างกายปกติสามารถบริโภคไข่ได้ ๓ - ๔ ฟอง ต่อสัปดาห์ คนวัยทำงานสุขภาพดี สามารถบริโภคไข่ได้วันละ ๑ ฟองทุกวัน ไม่เพิ่มคอเลสเตอรอลและไม่ทำให้เกิดโรคหลอดเลือดหัวใจ ส่วนกลุ่มผู้ป่วยที่เป็นโรคหัวใจหรือโรคที่ต้องหลีกเลี่ยงอาหารที่มีคอเลสเตอรอลสูง สามารถบริโภคไข่เพียง ๑ ฟองต่อสัปดาห์ หรือตามคำแนะนำของแพทย์ การบริโภคไข่ที่เหมาะสมควรควบคู่กับการออกกำลังกาย

โครงการเลี้ยงไก่ไข่หลังบ้านนี้ ส่วนหนึ่งได้สนับสนุนการลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร โดยแนะนำให้ใช้เศษอาหารและเศษวัชพืชที่มีในครัวเรือนมาเลี้ยงสัตว์ได้ ที่สำคัญสามารถทำให้มีรายได้ในครัวเรือน เพิ่มขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้ งานปศุสัตว์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังมีการส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงไก่พื้นเมือง เป็ด แพะ แกะ และกวาง ให้แก่เกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งได้ออกเยี่ยมเยียน ส่งเสริมและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการเลี้ยงและดูแลรักษาสุขภาพสัตว์อย่างถูกหลักวิชาการ รู้จักใช้พื้นที่ว่างบริเวณบ้าน และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นำสู่ความพอเพียง และการรู้จักบริโภคไข่ไก่อย่างถูกวิธีนำสู่สุขภาพที่ดีต่อไป

ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

การเลี้ยงสัตว์ปีก...เพื่อควบคุมศัตรูพืชในสวนผลไม้

ไก่พื้นบ้านและห่านเป็นสัตว์ปีกที่เหมาะสำหรับการควบคุมศัตรูพืชในสวนไม้ผล สัตว์ทั้งสองชนิดมีความสัมพันธ์อยู่ร่วมกันได้ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ควบคุมศัตรู ไม้ผลที่แตกต่างกัน แต่มีความเกี่ยวเนื่องและมาสอดคล้องกัน โดยการเลี้ยงไก่พื้นบ้าน ในจำนวน ๑๐๐ ตัว/ไร่ ก็จะสามารถควบคุมหนอนและแมลงศัตรูไม้ผลได้ ขณะเดียวกัน การเลี้ยงห่านเพื่อกำจัดวัชพืชในจำนวน ๒๑ -

๒๕ ตัว/ไร่ ก็จะกำจัดวัชพืชในสวนไม้ผลได้เช่นกัน ประโยชน์ที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ทั้งสองชนิด คือ ด้านสิ่งแวดล้อม สามารถลดค่าใช้จ่ายด้านสารเคมี ผลผลิตปลอดภัยจากสารพิษ ได้ปุ๋ยให้กับพืช และเป็นแหล่งอาหารโปรตีนจากสัตว์ปีกให้กับผู้ทำสวนไม้ผล การเลี้ยงสัตว์ปีกเพื่อควบคุมศัตรูพืชในสวนไม้ผล ดำเนินการโดยกิจกรรม เกษตรผสมผสาน งานศึกษาและพัฒนาเกษตรกรรม ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ได้ศึกษาทดสอบในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้ได้จำนวนสัตว์ที่เหมาะสมต่อพื้นที่ ข้อมูล ด้านหนอนแมลงศัตรู ชนิดวัชพืช ระยะเวลาควบคุมที่เหมาะสม และเป็นการแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นในสวนไม้ผลได้

การเลี้ยงไก่พื้นบ้านและห่านในสวนส้มโอ

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๒ งานศึกษาและพัฒนาเกษตรกรรม โดยกิจกรรมเกษตรผสมผสาน ได้ทำการศึกษาการเลี้ยงสัตว์ปีก เพื่อควบคุมศัตรูพืชในสวนไม้ผล พบว่า การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน จำนวน ๑๐๐ ตัว/ไร่ สามารถควบคุมหนอนและศัตรูไม้ผลได้ และได้มูลไก่เป็นปุ๋ยให้พืชจำนวน ๘๐๐ กิโลกรัม/ไร่/ปี

ขณะเดียวกัน การเลี้ยงห่านควบคู่กัน จำนวน ๒๑ - ๒๕ ตัว/ไร่ สามารถควบคุมวัชพืชที่มีความสูง ๒๐ - ๓๐ เซนติเมตรได้และได้มูลห่านเป็นปุ๋ย ให้กับพืช จำนวน ๘๐๐ กิโลกรัม/ไร่/ปี เช่นกัน

วิธีการกำจัดหญ้าของห่าน ห่านจะเดินเหยียบย่ำ และจิกเล็มหญ้าไปทั่ว กินใบและกินเหง้าพร้อมกับการเหยียบย่ำไปบนหญ้า ซึ่งจะทำให้หญ้าเกิดการบอบช้ำจากพังผืดระหว่างนิ้วที่ได้จากน้ำหนักตัวของห่านกดทับ ห่านสามารถที่จะกินหญ้าและเหยียบย่ำหญ้าที่กินไม่ได้ให้บอบช้ำและตายได้ในที่สุด อย่างไรก็ตาม ไม่ควรปล่อยให้ห่านกินหญ้าในสวนไม้ผลจนหมด เพราะจะทำให้โล่งเตียน จะเป็นสาเหตุของฝนชะล้างหน้าดิน และการขาดแร่ธาตุในดิน ควรให้เหลือตอหญ้าสูงประมาณ ๕ เซนติเมตร จึงนำห่านไปปล่อยไว้ในสวนไม้ผลแปลงใหม่ เป็นการหมุนเวียนแปลง เมื่อหญ้าฟื้นตัวสูงประมาณ ๒๐ - ๓๐ เซนติเมตร ซึ่งใช้เวลาประมาณ ๓๐ - ๓๕ วัน จึงนำห่านเข้ากำจัดหญ้าต่อไป ฤดูกาลที่เหมาะกับการปล่อยห่านในสวนไม้ผล คือฤดูฝน หรือสวนไม้ผลที่มีการให้น้ำอย่างสม่ำเสมอจะเกิดวัชพืชขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาของการทำลายสวนไม้ผล ควรปล่อยห่านลงเลี้ยงในอัตราที่กำหนด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสูงของวัชพืช สำหรับฤดูแล้ง ควรปล่อยห่านลงไปประมาณ ๑๐ ตัว/ไร่

การเลี้ยงห่านเพื่อกำจัดหญ้าในสวนผลไม้

วิธีการกำจัดหนอนและแมลงของไก่ เนื่องจากไก่เป็นศัตรูธรรมชาติของหนอน และแมลง ไก่พื้นเมืองหรือไก่พื้นบ้าน เป็นสัตว์ที่หากินเก่ง ชอบคุ้ยเขี่ย ชอบบินขึ้นต้นไม้ มีสายตาที่เฉียบคมสามารถมองเห็นหนอนและการเคลื่อนไหวของแมลงตัวเล็ก ๆ ได้ดี บางตัวที่บินขึ้นต้นไม้ก็จะกินหนอนหรือแมลงที่อยู่ตามกิ่งไม้ ส่วนไก่ที่อยู่ตามบริเวณพื้นผิวดินก็จะเดินหากินแมลงและตัวเต็มวัยของผีเสื้อที่หลบซ่อนอยู่ตามต้นวัชพืช ส่วนไข่ของแมลงและดักแด้ของหนอนที่ฝังตัวอยู่ในดิน จะถูกไก่ใช้กรงเล็บคุ้ยเขี่ยดินเพื่อกำจัดได้อีกทางหนึ่ง

ประโยชน์ของการเลี้ยงสัตว์ปีกในสวนไม้ผล การเลี้ยงห่านและไก่พื้นเมืองในสวนไม้ผลเป็นการดำเนินการแบบผสมผสาน ที่มีการดำเนินการ ๓ กิจกรรมในพื้นที่เดียวกันคือ การปลูกไม้ผล การเลี้ยงห่าน และเลี้ยงไก่พื้นเมือง ทั้ง ๓ กิจกรรม จะเชื่อมโยงและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานอย่างคุ้มค่า โดยประโยชน์ที่ได้รับมีดังนี้

๑. เกษตรกรได้อาหารจากการเลี้ยงห่านและไก่ที่จะให้เนื้อและไข่ตลอดปี
๒. มีรายได้เสริมจากการขายห่าน ไก่ และไข่ของสัตว์ปีกทั้ง ๒ ชนิด
๓. ได้ผลผลิตผลไม้ที่มีคุณภาพปราศจากสารพิษ โรค และแมลง
๔. สามารถกำจัดวัชพืชและแมลงได้โดยไม่ใช้สารเคมี
๕. ได้ปุ๋ยคอกที่มีคุณภาพสูงจากการเลี้ยงห่านและไก่โดยเฉลี่ย ๘๐๐ กิโลกรัม/ไร่/ปี
๖. สามารถลดต้นทุนการผลิตจากการใช้ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ทำอยู่
๗. เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยใช้ปัจจัยในพื้นที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
๘. สามารถรักษาสภาพแวดล้อมได้ดีจากการเกษตรผสมผสานที่ไม่มีการใช้สารเคมี

การเลี้ยงไก่ในสวนผลไม้

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร

ไก่ดำภูพาน...สัตว์ปีกเศรษฐกิจอีกตัวที่น่าจับตามอง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ได้จัดตั้งโครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปีกที่มีราคาสูงและเป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ไก่ดำสายพันธุ์ภูพาน ไก่เนื้อสายพันธุ์ภูพาน ไก่ตำหวง ไก่งวงพันธุ์เบลท์สมอลไวท์ เป็ดเทศสายพันธุ์กบินทร์บุรี โดยสร้างโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ปีกระบบปิด สาธิตให้เกษตรกรนำไปเป็นแบบอย่างเพื่อป้องกันการติดต่อของไข้หวัดนก

ไก่ดำ จัดเป็นอาหารบำรุงสุขภาพ เหมาะสำหรับผู้ป่วย คนชรา คนท้องและหลังคลอด หรือผู้ต้องการบำรุงสุขภาพ โดยเชื่อว่าไก่ดำ ถ้าบริโภคสม่ำเสมอจะช่วยสร้างความแข็งแรงให้แก่ร่างกาย ทำให้สมองแจ่มใส กระชุ่มกระชวย เสริมสร้างสมรรถภาพการทำงานของร่างกาย จากความเชื่อนี้จึงทำให้ไก่ดำเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ทั้งการบริโภคเป็นตัวหรือการทำเป็นซุปไก่สกัดที่มีจำหน่ายโดยทั่วไป ด้วยความนิยมในการบริโภคทำให้ไก่ดำมีราคาที่สูง

กว่าไก่พื้นเมืองหรือไก่เนื้อทั่วไป โดยไก่ดำราคาตัวละ ๒๐๐ - ๒๕๐ บาท เมื่อเทียบกับไก่พื้นเมืองที่มีน้ำหนักเท่ากันซึ่งจะมีราคาเพียงตัวละ ๕๐ - ๘๐ บาท ภายใต้ระบบการจัดการเลี้ยงแบบเดียวกัน

ไก่ดำภูพาน เป็นไก่ดำสายพันธุ์ใหม่ที่งานศึกษาและพัฒนาด้านปศุสัตว์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ได้ศึกษาและพัฒนาปรับปรุงสายพันธุ์ ให้ได้ไก่ดำพันธุ์ดี ทนโรค ทนต่อสภาพแวดล้อม เลี้ยงง่าย กินเก่งโตเร็ว สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและลดต้นทุนการผลิต

งานศึกษาและพัฒนาด้านปศุสัตว์ได้เริ่มต้นการพัฒนาไก่ดำตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ เป็นต้นมา โดยการนำไก่ดำ ๕ ตัวเป็นไก่ลูกผสมมาผสมพันธุ์แบบเลือดชิดมาเริ่มเลี้ยง การศึกษาและพัฒนาใช้ระยะเวลาทั้งหมด ๓ ชั่วรุ่น จึงได้ไก่ดำที่ตรงตามลักษณะที่ต้องการ คือ ขนดำ หนังดำ แข้งดำ เนื้อเทาดำ และกระดูกเทาดำ น้ำหนักเมื่อโตเต็มที่เพศผู้มีน้ำหนักตัวอยู่ที่ ๓.๐๐ กิโลกรัม เพศเมีย ๑.๕๐ กิโลกรัม ให้ไข่ ๓ - ๔ ชุด/ปี ชุดละ ๑๐ - ๑๕ ฟอง/ตัว สามารถฟักไข่และเลี้ยงลูกด้วยตัวเองได้ มีความทนทานต่อโรคและสภาพแวดล้อมได้ดี

ไก่ดำภูพาน

รูปแบบการเลี้ยงไก่ดำภูพานสามารถเลี้ยงได้หลายแบบ คือ

๑. การเลี้ยงแบบปล่อย เป็นวิธีที่นิยมเลี้ยงกันมาก ตามชนบท ซึ่งผู้เลี้ยงจะสร้างเล้าขนาดเล็กไว้ ให้ไก่ได้หลับนอนเฉพาะกลางคืน และปล่อยไก่ออกหากินอย่างอิสระในตอนเช้า โดยเกษตรกรอาจให้ข้าวเปลือก ปลายข้าว หรือเมล็ดธัญพืชต่าง ๆ ช่วยให้ไก่เจริญเติบโตได้ดีขึ้น การเลี้ยงแบบปล่อยนี้จะช่วยให้ไก่ได้ออกกำลังกาย มีสุขภาพที่แข็งแรง แต่ต้องมั่นใจว่าพื้นที่ที่ปล่อยจะไม่มีไก่พื้นเมืองอยู่บริเวณใกล้เคียง เพราะอาจมีปัญหาในการผสมพันธุ์ ถ้าไก่ดำภูพานผสมกับไก่พื้นเมือง อาจทำให้ลูกที่ได้มีลักษณะไม่ตรงตามความต้องการ

๒. การเลี้ยงแบบกึ่งขังกึ่งปล่อย เป็นการเลี้ยงที่พัฒนามาจากการเลี้ยงไก่แบบปล่อยมากักขังบ้างในบางช่วง โดยการสร้างเล้าไก่ให้มีขนาดกว้างขึ้น มีรั้วล้อมกั้นกันไม่ให้ไก่ออกไปหากินไกล ๆ จัดหาน้ำและรางอาหารไว้ให้ไก่ รูปแบบการเลี้ยงนี้ถือได้ว่าเป็นวิธีการเลี้ยงที่ดีและเหมาะสมที่สุด

๓. การเลี้ยงแบบขังเล้า โดยเกษตรกรต้องสร้างเล้าไก่ที่สามารถกันแดดกันลมและฝนได้ ควรมีรังไข่วางเป็นจุด ตามมุมหรือฝาเล้า พร้อมจัดหาอาหารและน้ำให้ไก่ได้กินตลอดเวลา การเลี้ยงแบบขังเล้าสามารถป้องกันโรคระบาดได้ดี

สำหรับต้นทุนและค่าตอบแทนในการผลิตไก่ดำภูพานนั้น ไก่ดำภูพานสามารถจำหน่ายเป็นรายได้ให้กับเกษตรกรได้มากถึง ๓ เท่าตัว เมื่อเปรียบเทียบกับราคาไก่พื้นเมืองทั่วไป โดยใช้ระยะเวลาการเลี้ยงประมาณ ๔ เดือน ไก่ดำภูพาน ๑ ตัว จะได้น้ำหนักประมาณ ๐.๗ - ๑ กิโลกรัม ซึ่งเลี้ยงภายใต้ระบบการเลี้ยงปล่อยหากินอิสระเหมือนการเลี้ยงไก่พื้นเมือง โดยสามารถจำหน่ายได้ตัวละ ๒๐๐ - ๒๕๐ บาท ในขณะที่ไก่พื้นเมืองจำหน่ายได้ประมาณตัวละ ๖๐ - ๘๐ บาทเท่านั้น และหากเกษตรกรมีไก่ดำภูพานแม่พันธุ์ ๑ ตัว จะสามารถผลิตลูกไก่ได้เฉลี่ย ๔๐ ตัวต่อปี หากจำหน่ายตัวละ ๒๐๐ บาท จะสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้สูงถึง ๘,๐๐๐ บาทต่อปี และหากเกษตรกรเลี้ยงแม่ไก่รายละ ๓ แม่ จะมีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงถึงประมาณ ๒๔,๐๐๐ บาท

แนวพระราชดำริในการสนับสนุนส่งเสริมเกษตรกรให้เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช และทำการเกษตรแบบผสมผสานดังกล่าวนั้น แสดงถึงพระวิริยะอุตสาหะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทพระสติปัญญา ตรากตรำพระวรกายเพื่อค้นคว้าหาแนวทางการพัฒนาให้พสกนิกรทั้งหลายได้มีความร่มเย็นเป็นสุขสถาพรยั่งยืนนาน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงที่ได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยตลอดเวลา ๗๐ ปี จึงกล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นสมควรอย่างยิ่งที่ทวยราษฎร์จักได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทตามที่ทรงแนะนำสั่งสอน อบรมและวางแนวทางไว้เพื่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขโดยถ้วนเช่นกัน

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับสัตว์ทรงเลี้ยง

สุดสรร ศิริไวทยพงศ์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับสุนัขทรงเลี้ยง “ลูก ๆ คุณทองแดง” และ “คุณทองแดง” หมอบอยู่ด้านขวาของภาพ ณ วังไกลกังวล

เมื่อกล่าวถึงสัตว์เลี้ยงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ “ในหลวง” ของปวงชนชาวไทยเรา เรามักจะนึกถึงคุณทองแดง สุนัขทรงเลี้ยงที่ใกล้ชิดพระองค์มาตั้งแต่ปีพุทธศักราชสองพันห้าร้อยสี่สิบกว่าเป็นต้นมา แต่นอกจากคุณทองแดงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เคยทรงเลี้ยงสัตว์หลายชนิดด้วยกัน สุนัขทรงเลี้ยงสุนัขแรกสมัยทรงพระเยาว์ขณะประทับในเมืองไทยเป็นสุนัขไทย ชื่อ “บ๊อบบี้” ที่มีหน้าตาคล้ายสุนัขแจ็กรัสเซล เทอร์เรีย

“คุณบ๊อบบี้” สุนัขทรงเลี้ยงตัวแรก

ที่เราอาจคุ้นเคยจากพระบรมฉายาลักษณ์ครั้งยังทรงประทับอยู่ ณ ตำหนักเมืองโลซาน ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ คือภาพคุณติโต้ หรือ ติโต แมวเพศผู้ พันธุ์วิเชียรมาศ ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเลี้ยงคู่กับ ติต้า แมวเพศเมีย เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ติโต มีลักษณะเป็นแมวสีน้ำตาลดวงตาสีฟ้า ใบหู ปลายจมูก ปลายเท้าจะเป็นน้ำตาลสีเข้มกว่าบริเวณลำตัว ติโตเป็นแมวที่ซุกซน และน่ารัก ทำให้ทุกพระองค์ทรงพระเกษมสำราญ พระบรมฉายาลักษณ์ขณะทรงเปียโน พระราชนิพนธ์บทเพลง มีคุณติโตนั่งอยู่ เป็นประจักษ์พยานในพระมหากรุณาธิคุณและพระจริยวัตรที่นุ่มนวลต่อสัตว์เลี้ยงของ “ในหลวง” เป็นอย่างดี อนึ่ง “ติโต” คือ ชื่อแฝงของประธานาธิบดีโยซิป โบรช (Josip Broz) ของประเทศยูโกสลาเวีย เป็นนักต่อสู้ผู้กล้าหาญ และมีเลือดรักชาติอย่างที่สุด ทำให้พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงประทับใจมากจนทรงแปล “Tito” เป็นพระราชนิพนธ์ “นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ” ให้พสกนิกรคนไทยได้ประจักษ์ถึงวีรกรรมที่ควรจะจดจำของประธานาธิบดีท่านนี้

“คุณติโต” แมวทรงเลี้ยง

ส่วน คุณโจโฉ ทรงเลี้ยงเมื่อก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้พบภาพที่ลงในนิตยสารเก่าแก่ ชื่อศรีสัปดาห์นั้น มีการกล่าวถึงกันว่าเป็นสุนัขพันธุ์เกรทเดน แต่จากภาพ และหลักฐานอีกอย่างที่ผมคิดว่า คุณโจโฉนั้น เป็นสุนัขพันธุ์บ็อกเซอร์ ก็คือ ภาพคุณโจโฉบนปกหนังลือ ‘นิกกับพิม’ หนังสือนวนิยายซึ่งนิพนธ์โดย ว.ณ ประมวญมารค หรือพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต เจ้านายที่มีความใกล้ชิดกับในหลวงรัชกาลที่ ๙ โดยคุณโจโฉเป็นภาพตัวแทนของ “นิก” ซึ่งในเรื่องคือสุนัขพันธุ์บ็อกเซอร์ (ขณะที่ “พิม” เป็นพันธุ์พูเดิ้ล) แต่ที่ทำให้มั่นใจก็เมื่อ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เคยทรงมีรับสั่งกับผมเองว่าอยากเลี้ยงสุนัขพันธุ์บ็อกเซอร์ เพราะสมัยทรงพระเยาว์ได้ทอดพระเนตรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลฯ ทรงเลี้ยงสุนัขพันธุ์นี้ และจึงทรงระลึกถึงพระราชบิดา (ปัจจุบันสมเด็จพระเทพรัตน์ฯ มีสุนัขทรงเลี้ยงพันธุ์บ็อกเซอร์ ชื่อคุณละมุน)

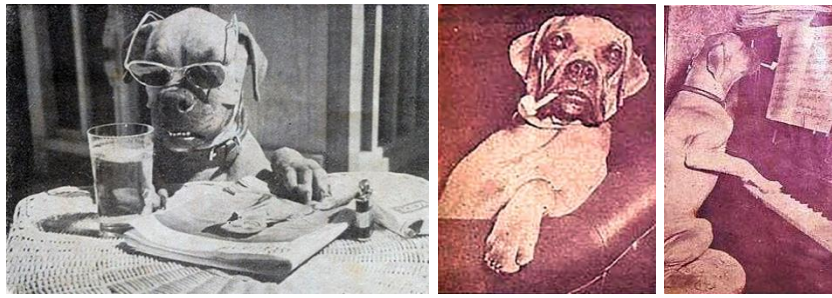

ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ “คุณโจโฉ” สุนัขทรงเลี้ยง

ช่วงหนึ่ง ที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน มีสุนัขทรงเลี้ยงอยู่สี่สุนัขคือ คุณซูซี่ และคุณคุกกี้ พันธุ์ค็อกเกอร์ สแปเนียล ที่ไม่ค่อยมีเรื่องราวมากนัก พอดีผมเคยพบคุณซูซี่ สุนัขค็อกเกอร์ สีดำ หลายหน เมื่อมาตรวจรักษาที่จุฬาฯ ขณะที่อายุมากแล้ว โดยทะเบียนเจ้าของคือ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถฯ ในขณะที่ คุณสุดหล่อ และคุณหมามุ่ย เป็นสุนัขเพศผู้พันธุ์ดัลเมเชี่ยนทั้งคู่ (คุณหมามุ่ยเป็นหลานคุณสุดหล่อ) นั้น เคยได้เห็นพระบรมฉายาลักษณ์ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงฉายกับคุณสุดหล่อ ซึ่งจะว่าไปแล้ว คุณสุดหล่อและคุณหมามุ่ย นี้เป็นสุนัขทรงเลี้ยงที่เป็นจุดเริ่มต้นของคุณทองแดงเลยก็ว่าได้นะครับ กล่าวคือ

“มะลิ” สุนัขข้างถนนได้หลุดเข้ามาในวัง ขณะเป็นสัด แล้วได้ผสมพันธุ์กับ คุณสุดหล่อและคุณหมามุ่ย เมื่อเจ้าหน้าที่ภายในวังมาเห็นเข้า ก็จับ “มะลิ” ไปส่งให้ กทม. เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็ทรงมีรับสั่งให้เจ้าหน้าที่ไปรับ “มะลิ” โดยทรงถือว่า เป็นเมียของ “คุณสุดหล่อ” กับ “คุณหมามุ่ย” กลับมาเลี้ยงดู กลายเป็น “คุณมะลิ” จนกระทั่งคลอดลูก ๙ สุนัข ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ก็ทรงรับสั่งด้วยพระอารมณ์ขันว่า “ตอนนี้ มะลิ เขากลายเป็น “หม่อมมะลิ” แล้วนะ”

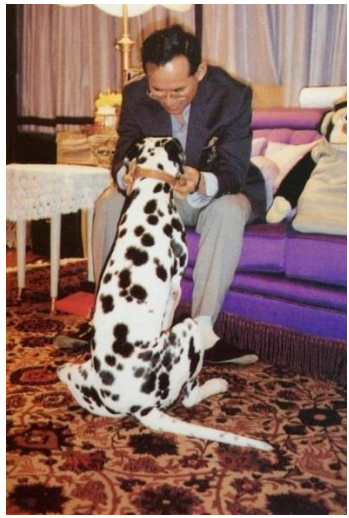

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับคุณสุดหล่อ (ซ้าย)
คุณมะลิเลี้ยงดูคุณทองแดง (ขวา)

ช่วงเวลาเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินไปเปิดศูนย์การแพทย์พระราม ๙ และนายแพทย์คนหนึ่งนำลูกสุนัขพันทางมาทูลเกล้าฯ ถวายให้ทรงทอดพระเนตร โดยเป็นลูกของ “นังแดง” สุนัขจรจัดแถวนั้น ซึ่งเกิดเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑ มีพี่น้องรวม ๗ ตัว ชาวบ้านตั้งชื่อให้ว่า ทองแดง (เพศเมีย) คาลัว (เพศเมีย) หนุน (เพศเมีย) ทองเหลือง (เพศผู้) ละมุน (เพศเมีย) โกโร (เพศเมีย) โกโส (เพศเมีย) เมื่อพระองค์ท่านทอดพระเนตร “ทองแดง” แล้ว ก็มีรับสั่งว่าให้นำเข้ามาเลี้ยง เพราะขณะนั้น “นังแดง” แม่ของ “ทองแดง” มีสภาพโทรมมาก ไม่มีน้ำนมและไม่สามารถเลี้ยงดูได้ พระองค์ท่านจึงทรงยก “คุณทองแดง” ให้เป็นลูกเลี้ยงของ “คุณมะลิ” เนื่องจากในเวลานั้น “คุณทองแดง” มีอายุน้อยกว่าลูก ๆ ของ “คุณมะลิ” เพียงวันเดียว ขณะที่ “คุณมะลิ” เอง ก็ไม่ได้มีท่าทีรังเกียจ มิหนำซ้ำยังรัก “คุณทองแดง” ราวกับเป็นลูกแท้ ๆ ของตัวเอง

เหตุเพราะคุณมะลิหลุดเข้ามาในวัง มีลูกกับคุณสุดหล่อและคุณหมามุ่ย จึงมีโอกาสได้เลี้ยงดูคุณทองแดงมาตั้งแต่อายุเพียง ๕ สัปดาห์ เรื่องราวต่าง ๆ ของ “คุณทองแดง” จึงเริ่มต้นขึ้นอีกมากมายครับ

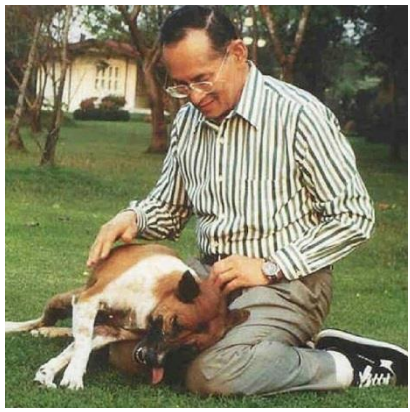

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับ “คุณทองแดง”

คุณทองแดง มีลูกกับ คุณทองแท้ซึ่งเป็นสุนัขเพศผู้ พันธุ์บาเซนจิ (มีผู้นำเข้ามาจากเยอรมนีมาถวาย) จำนวน ๙ สุนัข เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานชื่อให้เป็นชื่อขนมที่มีคำว่า “ทอง” และพระราชทานนามสกุลว่า สุวรรณชาด คือ คุณทองชมพูนุท เพศเมีย คุณทองเอก เพศผู้ คุณทองม้วน เพศผู้ คุณทองทัต เพศผู้ คุณทองพลุ เพศผู้ คุณทองหยิบ เพศผู้ คุณทองหยอด เพศเมีย คุณทองอัฐ เพศเมีย และคุณทองนพคุณ เพศผู้

ในช่วงปีเดียวกัน (พ.ศ. ๒๕๔๑) ณ วังไกลกังวล หัวหิน มีสุนัขพันธุ์เซนต์เบอร์นาร์ด (สายพันธุ์ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่แถบเทือกเขาแอลป์ในยุโรป) รูปร่างใหญ่โต ขนนุ่มยาว นิสัยนุ่มนวลน่ารัก ชื่อ “เจมส์” ซึ่งบ้านอยู่ติดกับรั้ววัง ได้แอบเข้ามาเล่นในบริเวณวังหลายครั้ง จนครอบครัว ศรีสวัสดิ์ ที่เป็นเจ้าของเกิด

ความกังวล จนต้องพยายามจับขัง แต่ได้มีเจ้าหน้าที่จากวังไกลกังวลมาหาที่บ้าน เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงถามหาว่าสุนัขตัวโตที่เคยแอบเข้ามาหายไปไหน ทางเจ้าของเลยพา “เจมส์” มาเข้าเฝ้า และต่อมาได้น้อมเกล้าถวายฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานชื่อใหม่ ว่า “คุณหลวงแจ่ม” พร้อมพระราชทานนามสกุลว่า “ภักดี” เพราะมีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

“หลวงแจ่ม ภักดี” สุนัขทรงเลี้ยงเพศผู้ พันธุ์เซนต์เบอร์นาร์ด

คุณหลวงแจ่ม ภักดี เป็นสุนัขทรงเลี้ยงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงโปรด แม้ตัวใหญ่แต่น่ารัก ใจดีไม่เกะกะระรานใคร เมื่อคุณหลวงแจ่ม มีลูก ซึ่งลูกสุนัขเพศเมียสุนัขหนึ่งนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ พระราชทานแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงนำไปเลี้ยงที่วังสระปทุม พระราชทานชื่อว่า “แป๊ะฮวยอิ๊ว”

สุนัขทรงเลี้ยงจำนวนมากที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีนั้น แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณ โดยไม่จำกัด ว่าจะเป็นพันธุ์ใด เคยมีรับสั่งเล่น ๆ ว่าคุณทองแดงนั้นเป็นสุนัขพันธุ์เทศ ย่อมาจากเทศบาล บางครั้งจะรับสั่งว่าเป็น “พันธุ์ธาวซันด์ เวย์” (thousand way) แปลตรง ๆ ว่า “พันทาง” บ้าง “พันธุ์มิดเดิ้ล โรด” (middle road) “พันธุ์กลางถนน” บ้าง แสดงถึงว่าทรงเอ็นดูสุนัขทุกสายพันธุ์

ซึ่งก่อนหน้าคุณทองแดง ในพระตำหนักสวนจิตรลดา เคยมีสุนัขพันทางอาศัยอยู่จำนวนมาก เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ที่ จังหวัดยะลา ได้พบลูกช้างเชือกหนึ่ง ซึ่งต่อมาพบว่ามีลักษณะพิเศษของช้างสำคัญ ได้น้อมเกล้าฯถวายและขึ้นระวางเป็น พระเศวตสุรคชาธารฯ หรือคุณพระเศวตเล็ก เมื่อคุณพระเศวตฯ ยังเป็นลูกช้างเล็ก ๆ อยู่ที่บ้านกำนันในจังหวัดยะลา และยังไม่ได้ถวายตัวขึ้นระวางนั้น มีสุนัขตัวหนึ่งชื่อ “นางเบี้ยว” (ก่อนหน้านี้จะชื่อใดไม่ปรากฏ) นางเบี้ยวเป็นโรคชักกระตุกไปทั้งตัว แทบจะเอาชีวิตไม่รอดอยู่แล้ว แต่ก็สู้อุตส่าห์กระเสือกกระสนคลานมาถึงที่คุณพระเศวตฯอยู่ และเลียกินน้ำอาบของคุณพระเศวตฯ เข้าไป อาการป่วยทั้งปวงก็หายเป็นปกติ เดินเหินได้ตามเดิม รอดชีวิตมาได้ เว้นแต่ปากที่ยังเบี้ยวอยู่ (จึงได้ชื่อเบี้ยวมา) นางเบี้ยวก็กตัญญูรู้คุณติดตามคุณพระเศวตฯ เรื่อยมาไม่ยอมห่าง คุณพระก็เมตตาเอ็นดูนางเบี้ยว ถือว่านางเบี้ยวเป็นหมาของคุณพระ เมื่อถึงคราวที่คุณพระเศวตฯ จะต้องเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ เพราะเป็นช้างต้นขึ้นระวางแล้ว ทั้งคุณพระเศวตฯ และนางเบี้ยวต่างก็แสดงอาการทุรนทุรายเดือดร้อนมาก นางเบี้ยวร้องทั้งกลางวันและกลางคืน จะตามคุณพระมาด้วย เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงมีพระราชกระแสว่า “ช้างทั้งตัวยังเอาไปได้ ทำไมหมาอีกตัวเดียวจะเอาไปไม่ได้ ให้เอาหมาไปด้วยเถิด สงสารมัน อย่าไปพรากมันเลย” นางเบี้ยวติดตามเข้ามาอยู่กับ คุณพระ

เศวตฯ เล็ก ในสวนจิตรลดาด้วย และเป็นที่รักชอบของคนในวัง เมื่อเข้ามาอยู่ในรั้วในวังก็เลื่อนฐานะขึ้นเป็นแม่เบี้ยว บางคนเรียกคุณเบี้ยวด้วยซ้ำไป และได้ออกลูกออกหลานไว้ที่โรงช้างนั้นเป็นจำนวนมากมาย ... แม่เบี้ยวตายไปหลายปีแล้ว แต่คุณพระเศวตฯ ก็ยังเลี้ยงลูกหลานแม่เบี้ยวสืบมา เวลาคุณพระเศวตฯ ออกเดินในสวนจิตรลดา หมาคุณพระทั้งปวงก็วิ่งตามเป็นฝูงและเชื่อฟังคุณพระทุกอย่าง

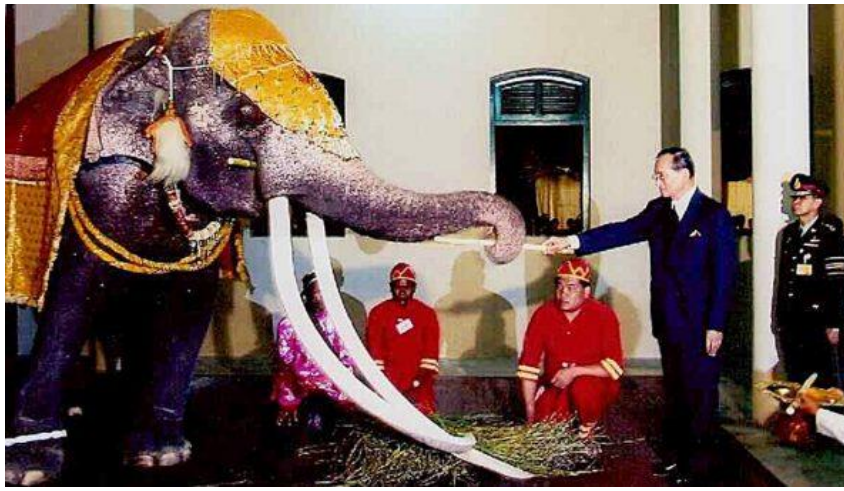

พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ

สัตว์ทรงเลี้ยงอีกชนิดที่หลายคนอาจคาดไม่ถึง คือ ลิง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเคยมีกระแสพระราชดำรัสว่าพระองค์ทรงเลี้ยงลิงตัวหนึ่ง ชื่อว่า “คุณกะลา” เนื่องมาจากว่าเป็นลิงที่มีมือพิการจากการนำมือล้วงเข้าไปในกะลาที่มีคนเจาะรูทิ้งไว้ เมื่อนำเข้ามาไว้ที่สวนจิตรฯ ทรงเกรงว่าคุณกะลาจะอยู่โดดเดี่ยว จึงรับสั่งให้สัตวแพทย์ของสวนสัตว์ดุสิตนำลิงแสมมาเลี้ยงเป็นเพื่อนคุณกะลา โดยพระราชทานนามให้ลิงเพศผู้ชื่อ “สมศักดิ์” เพศเมียชื่อ “สมศรี” เมื่อคุณกะลาเสียชีวิตไป คุณสมศักดิ์และคุณสมศรีได้

กลับมาอยู่ในการดูแลของสวนสัตว์ดุสิต ทางสวนสัตว์เคยปรึกษาผมเรื่องการคุมกำเนิด เพราะเกรงว่าลิงทั้งสองจะให้กำเนิดลูกหลานมากมาย แต่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ไม่ทรงโปรดให้ทำหมันถาวร โดยทรงศึกษาถึงข้อดี-ข้อด้อยของการดูแลสุขภาพ และการคุมกำเนิดวิธีต่าง ๆ และทรงพร้อมที่จะรับการถวายคำแนะนำจากสัตวแพทย์เสมอ ซึ่งผมได้แนะนำการฝังฮอร์โมน GnRH agonist ไป ซึ่งเป็นการคุมกำเนิดระยะมากกว่าหกเดือนขึ้นไป แต่สามารถกลับมาสมบูรณ์พันธุ์ได้อีก

“คุณกะลา” ลิงแสมทรงเลี้ยง

จะเห็นได้ว่า พระมหากรุณาธิคุณในการเลี้ยงดูสัตว์นั้นล้วนมีเหตุมีผลอยู่ภายใต้กรอบ “สวัสดิภาพและสุขภาพสัตว์” ทรงมีความรู้และสนพระทัยซักถามหาเหตุและผลกับสัตวแพทย์เสมอ ซึ่งสัตว์ทรงเลี้ยงทุกชนิดนั้น ก็ล้วนนำมาซึ่งพระเกษมสำราญพระราชหฤทัยให้ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระผู้ทรงเป็นดั่งดวงใจของชาวไทยทั้งปวง พวกเราทุกคนที่คิดจะทำอะไรถวายเพื่อเป็นพระราชกุศลและระลึกถึงพระองค์ท่าน อย่างหนึ่งที่พวกเราทำได้คือ การมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทุกชนิด อย่างเหมาะสม มีเหตุ มีผล ตามรอยพระบาทแห่งพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ต่อสัตว์

น้อยใหญ่ชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีมากมายเหนือที่จะบรรยายได้หมด ไม่ต่างจากพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อประชาชนของพระองค์

รูปปั้นสุนัขทรงเลี้ยง คุณทองแดง (ขวา) และคุณโจโฉ (ซ้าย) ประดับบนพระเมรุมาศด้านข้างพระจิตกาธาน ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยรูปปั้นคุณทองแดงจะตั้งด้านซ้าย ส่วนรูปปั้นคุณโจโฉจะตั้งด้านขวาของพระจิตกาธาน (นายชิน ประสงค์ อดีตข้าราชการ ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านประติมากรรม กรมศิลปากร เป็นศิลปินผู้ปั้น)

ถ้วยพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รางวัลชนะเลิศ การประกวดสุนัขพันทางในงาน
ม.มหิดลคนรักสัตว์ ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระผู้ทรงอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า

“ถ้าจะพูดถึงพระเมตตาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ กับสัตว์ป่า แท้จริงแล้ว คงจะเป็นพระเมตตาของพระองค์ท่านต่อประชาชนเสียมากกว่า คือท่านทรงหาอาชีพให้คนในเมืองที่เคยไปใช้ป่าเขาทำมาหากิน ทำให้คนพวกนั้นมีอาชีพมั่นคงแน่นอน ไม่ทำไร่เลื่อนลอยหรือไปล่าสัตว์ เพราะปัญหาของสัตว์ป่าจริง ๆ นั้นคือ การรุกที่ หมายถึงไปบุกรุกป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของสัตว์ป่า พอพื้นที่ป่าน้อยลง สัตว์ป่าก็จะลดจำนวนลงตามไปด้วย การอนุรักษ์สัตว์ป่านั้นมองได้สองมุม คือในพื้นที่จริงกับนอกพื้นที่ ถ้านอกพื้นที่ก็คือสวนสัตว์หรือสถานเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าของกรมป่าไม้ ส่วนการอนุรักษ์ในพื้นที่ก็คือในป่าจริง ๆ ป่าธรรมชาติ อย่างที่เรียนไปแล้วว่า ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านคงใส่พระทัยกับประชาชนเป็นหลักไว้ก่อน ประชาชนมีอาชีพ มีที่ทางทำมาหากินก็ไม่ต้องไปล่าสัตว์ ไม่ต้องไปแผ้วถางป่า บุกรุกที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า หรือแม้กระทั่งบริเวณที่เป็นป่าเสื่อมโทรม ป่าเสื่อมโทรมนี้ ถ้าเอาคนออกมาระยะหนึ่ง ป่าก็จะค่อย ๆ ปรับสภาพกลายเป็นป่าที่สมบูรณ์ขึ้นด้วยตัวเอง พื้นที่สำหรับสัตว์ป่าอยู่อาศัยในธรรมชาติก็จะขยายขึ้น ที่เรียนไปทั้งหมดนี้คือในพื้นที่จริงหรือ *In situ* ส่วนนอกพื้นที่หรือ *Ex situ* พระองค์ท่านก็ทรงให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงรับองค์การสวนสัตว์ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นหน่วยงานเดียวหรือเป็นรัฐวิสาหกิจเดียวในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ พื้นที่ของสวนสัตว์ดุสิตหรือเขาดินนี้ แท้ที่จริงแล้วก็เป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๘ ทรงพระราชทานให้กรุงเทพมหานครสร้างเป็นสวนสัตว์ รัชกาลที่ ๙ ท่านทรงพระกรุณาโปรดเกล้ารับไว้ในพระราชูปถัมภ์ ก็ค่อย ๆ เติบโตจนเป็นสวนสัตว์ดุสิต สวนสัตว์สำหรับประชาชนและเด็ก ๆ ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลตามที่เห็นในปัจจุบัน”

“นอกจากนี้ ยังมีสัตว์หลายชนิดที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงทอดพระเนตรลึกลงไปในละเอียด ยกตัวอย่างเช่น ลิงที่อยู่ในเขตบางขุนเทียน เป็นลิงแสมที่อยู่ตามธรรมชาติ คงเคยได้ยินชื่อคุณกะลา เป็นลิงทรงเลี้ยง ลิงตัวนี้ที่เรียกว่ากะลาเพราะว่าซนมาก เอามือเข้าไปในลูกมะพร้าว แล้วดึงไม่ออก ในหลวงทรงทอดพระเนตรข่าวโทรทัศน์ ก็ทรงตามนายสัตวแพทย์จากสวนสัตว์เข้าไปช่วย นำมารักษาและดูแลจนหายดี แล้วท่านก็ทรงรับกลับไปเลี้ยงในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน คุณกะลาเป็นตัวแรก แล้วภายหลังมีอีกสองตัวชื่อคุณสมศักดิ์และคุณสมศรี หลังจากคุณกะลาเสียชีวิตลง ท่านก็ทรงพระราชทานคุณสมศักดิ์และคุณสมศรีให้สวนสัตว์ดุสิต ตอนนี้ยังมีอนุสาวรีย์ของคุณกะลาอยู่ที่บางขุนเทียน ใครที่มีโอกาสไปเที่ยวคงเคยเห็น สิ่งที่ตั้งใจจะเรียนให้ทราบคือ ไม่ว่าเรื่องอะไร ถ้าความทราบถึงพระเนตรพระกรรณท่าน ท่านจะทรงพระราชทานความเมตตาให้เสมอ แม้จะเป็นแค่เรื่องเล็กน้อยก็ตาม”

“สัตว์อีกชนิดหนึ่งที่อยากจะเรียนให้ทราบ คือละมั่งพันธุ์ไทย ซึ่งถ้าจะว่ากันตามจริงแล้ว สวนสัตว์ดุสิตน่าจะเป็นแหล่งสุดท้ายที่มีฝูงละมั่งพันธุ์ไทยอยู่ ละมั่งในโลกนี้มีอยู่สามสายพันธุ์ย่อย คือสายพันธุ์อินเดีย อยู่ที่อินเดีย สายพันธุ์พม่า อยู่ในประเทศไทย ลาว และเขมร และละมั่งพันธุ์ไทยแท้ ซึ่งไม่มีในป่าธรรมชาติแล้ว เหลืออยู่ที่สวนสัตว์ดุสิตเท่านั้น ซึ่งสวนสัตว์ดุสิตก็สามารถขยายพันธุ์จนได้ครบฝูง แต่เนื่องจากเกิดปัญหาเลือดชิด ทำให้ละมั่งในฝูงนี้ตัวเล็กลง ความแข็งแรงน้อยลง ทางสวนสัตว์ฯจึงเริ่มวางแผนที่จะนำเอาสายพันธุ์อื่นมาผสม และได้ปรึกษากับกรมป่าไม้ ขณะนั้น กรมป่าไม้มีละมั่งเพศผู้ จึงได้ส่งละมั่งเพศเมียไปผสมพันธุ์ ได้ละมั่งที่สายเลือดห่างขึ้นมาระดับหนึ่ง เป็นละมั่งไทยเหมือนกัน ซึ่งผ่านมาประมาณ ๑๐ กว่าปี ตอนนี้ละมั่งเพศผู้ตัวนั้นไม่อยู่แล้วแต่มีน้ำเชื้อเก็บไว้ อย่างไรก็ตาม ถ้ายังใช้น้ำเชื้อจากละมั่งเพศผู้ตัวเดิมอาจจะเกิดปัญหาเลือดชิดได้อีกในอนาคต ทำให้มองไปทางเขมร ประเทศกัมพูชามีละมั่งพม่าซึ่งสายพันธุ์ใกล้เคียงกับไทย การนำละมั่งพม่าเข้ามาใช้ใน

การนี้ อาจจะทำได้หลายรูปแบบ คือนำมาปรับปรุงพันธุ์ (ข้ามสายพันธุ์) หรือใช้ละมั่งพม่าเป็นตัวอย่างเพื่อการขยายพันธุ์ หลังจากประเทศไทยได้รับละมั่งพม่าเข้ามา ก็เริ่มนำมาใช้เป็นต้นแบบของการวิจัยเพื่อขยายพันธุ์ละมั่งไทย โดยประมาณ ๔ ปีที่แล้ว องค์การสวนสัตว์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประสบความสำเร็จในการผลิตลูกละมั่งหลอดแก้วหรือปฏิสนธิภายนอกร่างกายเป็นตัวแรกของโลก และได้นำลูกละมั่งหลอดแก้วขึ้นน้อมเกล้าถวาย ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาพระราชทานชื่อให้ว่า “โรหิสรัตน์” มีความหมายว่าละมั่งแก้ว ซึ่งมาจาก โรหิส ที่แปลว่าละมั่ง กับ รัตนะ ที่แปลว่าแก้ว นับเป็นแม่แบบสำหรับการขยายพันธุ์ละมั่งไทยในอนาคต ตอนนี้อยู่ที่เขาเขียว มีสุขภาพแข็งแรง ปราดเปรียว ชอบวิ่งเล่นไปมา นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างของพระเมตตาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ คือเหมือนกับว่าท่านทรงทอดพระเนตรเห็นหมดทุกอย่าง เรื่องทุกข์ร้อนของประชาชนไม่ว่าใคร หรือเรื่องอะไร จะอยู่ในสายพระเนตรของพระองค์เสมอ สำหรับสวนสัตว์ดุสิต หรือสวนสัตว์อื่น ๆ ภายใต้การดูแลขององค์การสวนสัตว์ ปัจจุบันสามารถขยายพันธุ์สัตว์ได้เป็นจำนวนมาก มากเพียงพอที่จะส่งกลับคืนสู่ป่า สู่ธรรมชาติได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่มีในหลวงรัชกาลที่ ๙ หมายถึงมีสัตว์ป่ามากมาย แต่ไม่มีป่าให้เค้ากลับไปอยู่ สวนสัตว์ก็จะเป็นเหมือนแค่โชว์รูมขายรถยนต์ที่มีรถคันสวย ๆ แปลก ๆ โชว์อยู่เต็มไปหมด แต่ไม่มีถนน ไม่มีพื้นที่ให้ออกมาขับขี่ได้จริง ซึ่งต้องย้อนกลับไปพูดถึง *In situ* อีกครั้ง ถ้า *In situ* หรือพื้นที่ป่าจริงน้อยลง ถึงเพาะเลี้ยงได้สัตว์มามากมายหลายชนิด แต่ส่งคืนกลับธรรมชาติไม่ได้ การอนุรักษ์ก็จะไม่บรรลุเป้าหมาย เพราะที่สุดของการอนุรักษ์สัตว์ป่า คือการส่งสัตว์ป่าคืนกลับธรรมชาติ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๙ ทรงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องนี้ ดังเคยมีพระราชดำรัสไว้ว่า “พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันจะเป็นป่า ป่าที่ถวายความจงรักภักดีต่อน้ำ พระเจ้าอยู่หัวสร้างอ่างเก็บน้ำ ฉันก็จะสร้างป่า”

ละมั่งพันธุ์ไทย ภายในสวนสัตว์ดุสิต

“อีกเรื่องที่เห็นได้ชัดเจน ถึงแม้จะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยก็คือ นกกระเรียนพันธุ์ไทย ตามปกติแล้วนกกระเรียนพันธุ์ไทยจะชอบอาศัยอยู่ในหนองน้ำ ซึ่งถ้าย้อนกลับไปสมัยเมื่อสี่ห้าสิบปีก่อน เมืองยังไม่ได้ขยายขนาดนี้ พื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทยยังมีอยู่มากมาย ยกตัวอย่างเช่น บึงบอระเพ็ด ก็จะมีนกกระเรียนพันธุ์ไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่พอเมืองขยายตัว พื้นที่ชุ่มน้ำหายไป นกกระเรียนพันธุ์ไทยก็หายไปจากธรรมชาติ ประเด็นสำคัญคล้าย ๆ กับเรื่อง *In situ* คือมนุษย์ไปรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติที่เค้าอยู่ นกกระเรียนพันธุ์ไทยเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แก้ไขปัญหาสำเร็จแล้ว จุดเริ่มต้นคือ สวนสัตว์โคราชได้รับนกกระเรียนพันธุ์ไทยมาจากชาวบ้าน จึงนำไปถวายในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านก็ทรงรับไปเลี้ยงในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ทรงให้องค์การสวนสัตว์เข้าไปช่วยออกแบบและปรับปรุงกรงนกสำหรับรองรับการจัดการเลี้ยงนกกระเรียนพันธุ์ไทยอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ หลังจากผ่านไประยะหนึ่ง นกกระเรียนพันธุ์ไทยได้วางไข่จำนวน ๒ ฟอง และฟักไข่เป็นตัวได้ในที่สุด จนสุดท้าย นำไปสู่การปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยกลับคืนสู่พื้นที่ธรรมชาติได้มากถึง ๗๐ ตัว ภายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าห้วยจระเข้มาก เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำห้วยตลาด และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำสนามบิน จังหวัดบุรีรัมย์ นอกจากนี้ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงมีพระราโชบายให้สวนสัตว์แต่ละแห่งนำมาเลี้ยงเองด้วย เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการเลี้ยงนกกระเรียนพันธุ์ไทย และแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน โดยนกกระเรียนพันธุ์ไทยที่นำไปปล่อยไว้ที่จังหวัดบุรีรัมย์นั้นสามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดี สามารถผสมพันธุ์และออกไข่ได้ตามธรรมชาติจริง ๆ ซึ่งหัวใจสำคัญคือไม่ได้เอานกไปปล่อยอย่างเดียว แต่ได้พูดคุยกับชาวบ้านแถวนั้นให้เข้าใจและเห็นความสำคัญของนกกระเรียนพันธุ์ไทย และชาวบ้านแถวนั้นก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมไปถึงการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทำให้ไม่มีอะไรไปรบกวนหรือทำอันตรายให้กับสัตว์ที่อยู่รอบ ๆ บริเวณนั้น ซึ่งเรื่องราวที่น่ารักมากคือ เนื่องจากแถวนั้นมีการปลูกข้าว นกกระเรียนพันธุ์ไทยที่นำไปปล่อยก็ไม่ได้ไปรบกวน

พืชผลแต่อย่างใด เมื่อได้ผลผลิตข้าว ชาวบ้านก็ได้นำมาจำหน่ายเป็นสินค้า O-TOP ด้วย อันนี้นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีงามของการอยู่ร่วมกันระหว่างสัตว์ป่า เกษตรกร และทรัพยากรทางธรรมชาติ ถึงแม้จะยังไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ คือในโลกนี้ย่อมไม่มีอะไรที่สมบูรณ์แบบ แต่นับว่าเป็นความสำเร็จที่เริ่มมาจากท่าน เริ่มมาจากในหลวงรัชกาลที่ ๙ เพราะฉะนั้นถ้ามองย้อนกลับไปแล้ว *In situ* ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า *Ex situ* ทั้งสองส่วนจะต้องสมดุลกัน มิฉะนั้นก็จะไม่มีข้อมูลมาเชื่อมโยงกัน และยังขึ้นกับว่าข้อมูลจากสองแหล่งนี้จะเอื้อประโยชน์ต่อกันได้มากแค่ไหน ประเด็นนี้ทำให้เห็นว่าในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านทรงมองเห็นและเข้าใจว่าเป้าหมายการอนุรักษ์ที่แท้จริงคืออะไร ตัวอย่างเช่น ละมั่งพันธุ์ไทยที่เรียนให้ทราบไปแล้ว เชื่อไหมว่าละมั่งพันธุ์ไทยเหลือน้อยกว่าแพนด้ายักษ์ เหลือน้อยกว่ามาก ๆ ซึ่งแพนด้านั้นกำลังจะถูกประเทศจีนลบออกจากบัญชีสัตว์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์อย่างยิ่งยวดแล้ว เพราะสามารถเพาะขยายพันธุ์ได้อยู่เรื่อย ๆ แต่ละมั่งพันธุ์ไทยมีจำนวนน้อยกว่ามาก แล้วก็ยังมีขนาดตัวเล็กลงด้วย อย่างไรก็ตาม นี่ก็คือเป้าหมายที่องค์การสวนสัตว์และทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันทำให้ได้ อีกประเด็นที่คงจะทราบกันดีแล้ว ก็คือในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านไม่เคยทรงละทิ้งสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยที่มีปัญหาแม้แต่ชนิดเดียว เหมือนกับที่ท่านไม่เคยละทิ้งประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม”

“ถ้าใครเคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ช้างต้น ซึ่งตอนนี้ปิดตัวไปแล้ว คงได้เห็นสัตว์สต๊าฟหลายชนิด ทุกคนคงเคยได้ยินเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาว่า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดทรงมีบุญญาธิการมาก ก็จะมีสัตว์เผือกถือกำเนิดขึ้นมาในรัชกาลนั้นหลายชนิด ยกตัวอย่างได้แก่ ช้างเผือก ลิงเผือก และกาเผือก เป็นต้น ซึ่งลิงเผือกนั้น องค์การสวนสัตว์เคยได้มีโอกาสได้ดูแลรักษา เพราะมีคนเอามาถวายในหลวงรัชกาลที่ ๙ ให้ทรงเลี้ยงในวังฯ ท่านจึงทรงขอให้องค์การสวนสัตว์ส่งนายสัตวแพทย์เข้าไปดูแล ลิงตัวนี้อายุมากแล้ว ก็ได้ช่วยดูแลกันจนกระทั่งลิงตัวนี้จากไป ส่วนกาเผือกนี้ไม่เคยเห็นตัวเป็น ๆ แต่มีกาเผือกที่สต๊าฟอยู่ใน

พิพิธภัณฑ์ช้างต้น แสดงว่ามีอยู่จริง ถ้ามองในแง่บุญญาธิการก็จะเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทุกคนประจักษ์กันดีอยู่แล้ว แต่ถ้ามองในแง่การอนุรักษ์ สัตว์พวกนี้ถือว่าเป็นสัตว์เผือก หรือ Albino ซึ่งมีความแปรผันทางพันธุกรรมและขยายพันธุ์ได้ยาก ในสวนสัตว์ดุสิตเอง มีเก้งเผือกที่มีคนนำมาถวายสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๙ ท่านก็ทรงมอบให้องค์การสวนสัตว์ดูแล ชื่อคุณเพชร และทางองค์การสวนสัตว์ได้มีความพยายามที่จะอนุรักษ์ไว้ ได้หาเก้งเพศเมียมาเพื่อผสมพันธุ์ ซึ่งรุ่นแรกไม่ได้เก้งเผือกทุกตัว แต่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันก็ได้มาพอสมควร”

“ถ้าถามว่าหลังจากนี้ตั้งใจจะทำอย่างไรต่อไป ปณิธานแต่แรกที่ได้เข้ามาทำงานตรงนี้ ตั้งแต่สมัยเรียนหรือทำงานใหม่ ๆ ก็คืออยากช่วยสัตว์ป่า แต่พอเข้ามาคลุกคลีกับการอนุรักษ์แล้ว ได้มองเห็น แล้วก็ได้รับรู้ว่าสัตว์ป่านี้น่าสงสารเค้าไม่ใช่สัตว์เลี้ยง ต้องอยู่ด้วยตัวเอง สู้ชีวิตด้วยตนเอง ไม่เหมือนสัตว์เลี้ยงที่ยังคอยมีเจ้าของให้อาหาร มีคนคอยดูแล เจ็บป่วยก็พาไปหาหมอ แต่สัตว์ป่าโดยเฉพาะสัตว์ป่าที่อยู่ในพื้นที่ป่าจริง ต้องมีชีวิตอยู่ด้วยตัวเอง ด้วยกฎการคัดเลือกทางธรรมชาติ ซึ่งเค้าไม่รู้อีโหน่อีเหน่ เมื่อเมืองขยายขึ้นป่าก็จะหายไป เค้าก็จะหายไปพร้อมกับป่า แต่ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกล และพระราชหฤทัยที่เปี่ยมเมตตาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ อย่างที่ทราบกันดีว่าท่านทรงพยายาม พยายามอย่างมากให้ชาวบ้านมีอาชีพมั่นคง เพื่อที่จะได้ไม่ต้องไปรบกวนพื้นที่ป่า หรือรบกวนสัตว์ป่าในธรรมชาติ และเมื่อพื้นที่ป่าขยาย หรือไม่ถูกรบกวน สัตว์ป่าก็จะสามารถปรับตัวได้ สายพระเนตรท่านยาวไกลและลึกซึ้งกว่าพวกเรามาก ซึ่งเราทุกคนจะมองไปที่ *Ex situ* หรือสัตว์ที่อยู่ในสวนสัตว์หรือในสถานเพาะเลี้ยงเสียเป็นส่วนใหญ่ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงจากพวกเราไปแล้วไปอยู่ในสรวงสวรรค์ แต่เราก็จะเดินตามรอยท่านไปข้างหน้า เราจะพยายามผลักดันเด็กรุ่นใหม่ หมอรุ่นใหม่ ให้มีแนวคิดไปในแนวทางเดียวกัน เข้าใจการอนุรักษ์อย่างแท้จริง และมองให้กว้าง ให้ลึกซึ้ง เหมือนพระองค์ท่าน”

“สุดท้าย อยากจะฝากถึงประชาชนทั่วไป สัตว์ป่าในสวนสัตว์ได้มาหลายรูปแบบ นอกจากตั้งใจอนุรักษ์แล้ว ยังมีสัตว์ที่โดนจับมา หรือโดนทำร้ายมา ซึ่งถ้ามีโอกาส เราหวังว่าจะได้คืนเค้าสู่ธรรมชาติ แต่สัตว์ที่คนเลี้ยงมานั้นบางตัวกลับไปเป็นสัตว์ป่ายาก โดยเฉพาะสัตว์ที่มีสมอง สัตว์ชั้นสูงที่มีความฉลาด การสอนให้กลับไปใช้ชีวิตตามธรรมชาติก็จะยากขึ้น เพราะฉะนั้นอยากฝากไว้ว่า ถ้ามีคนเอาสัตว์ป่ามาขาย อย่าซื้อเลย เพราะถ้าเราไปช่วยซื้อ เราก็เหมือนช่วยล่า บางคนอาจจะเลี้ยงไปสักพัก เลี้ยงไม่เป็นก็เอามาฝากให้สวนสัตว์ หรือบางคนเห็นเขาขายแล้วสงสาร ก็ซื้อมาให้สวนสัตว์ ซึ่งความสงสารไม่ได้ผิดอะไร แต่ว่าความสงสารและช่วยซื้อนั้น เป็นทางออกที่ไม่ถูกต้อง ถ้าเห็นเค้ากำลังจะถูกขาย หรืออยู่ในร้านอาหารก็ตาม ให้ปิดตาปิดหูแล้วเดินออกมาเลย ทางที่ดีที่สุดคือแจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แจ้งไปที่กรมอุทยานฯ หรือสวนสัตว์ให้แจ้งผู้ที่เกี่ยวข้องต่อให้ แต่อย่าช่วยซื้อ ไม่ว่าจะช่วยซื้อด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม ช่วยซื้อก็คือการช่วยล่านี่เอง ถ้าไม่มีคนซื้อ คนขายก็ขายไม่ได้ เมื่อคนขายไม่ได้ก็จะไม่มีใบสั่งที่จะไปสั่งให้ล่าเค้ามาจากป่า ก็ฝากไว้ด้วย”

บทความนี้ เป็นการถอดคำสัมภาษณ์ของนายสัตวแพทย์สัตว์ป่าท่านหนึ่ง ซึ่งทำงานด้านการดูแลสัตว์ป่าและการอนุรักษ์มาตั้งแต่สำเร็จการศึกษาจากคณะสัตวแพทยศาสตร์ และตั้งใจจะทำงานที่รักนี้ไปจนเกษียณอายุราชการ ...

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับภูมิปัญญาการใช้ภาษาไทยเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

อภิลักษณ์ เกษมผลกูล[๑]

ภาพโดย เฉลิมพล จั่นระยับ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความสนพระทัยและสังเกตธรรมชาติเป็นพิเศษ ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการรักษาและพัฒนาธรรมชาติ ทั้งอนุรักษ์ป่า ปรับปรุงดิน พัฒนาแหล่งน้ำ ป้องกันลมพายุ จัดการไฟป่า สมดังที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เคยมีรับสั่งกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงความหมายของพระนาม “ภูมิพล” ไว้ว่า *“อันที่จริงเธอก็ชื่อภูมิพล ที่แปลว่า กำลังของแผ่นดิน แม่อยากให้เธออยู่กับดิน”* ซึ่งต่อมาภายหลัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภถึงสิ่งที่สมเด็จพระบรมราชชนนีเคยรับสั่งว่า *“เมื่อฟังคำพูดนี้แล้วก็กลับมาคิด ซึ่งแม่ก็คงจะสอนเรา และมีจุดมุ่งหมายว่า อยากให้เราติดดินและอยากให้ทำงานแก่ประชาชน”*[๒]

---

[๑] ประธานศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

[๒] ที่มาของพระนาม “ภูมิพลอดุลยเดช”. สารคดี. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๗๔ เดือนธันวาคม ๒๕๕๐ หน้า ๘๐

โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายโครงการสะท้อนให้เห็นถึงความสนพระราชหฤทัยของพระองค์ต่อธรรมชาติ ที่ทรงสังเกตธรรมชาติ และทรงใช้พระปรีชาสามารถในการใช้ภาษาไทยในการสร้างสรรค์คำใหม่ รวมทั้งนำคำเก่าที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้ในบริบทใหม่ เพื่อให้คนทั่วไป “จินตนาการ” และ “เชื่อมโยง” ถึงแนวคิดหรือวิธีการดำเนินโครงการของพระองค์ได้ง่ายขึ้น

จากการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นพบว่า พระองค์ทรงใช้คำใน ๒ หมวดหลัก คือ หมวดคำที่เกี่ยวกับป่าและน้ำ เช่น แกล้งดิน ฝนหลวง บ้านเล็กในป่าใหญ่ พระดาบส ห่มดิน และหมวดคำที่เกี่ยวกับสัตว์ เช่น กระเพาะหมู แก้มลิง ปลาร้องไห้ ยึกยือ ตัวอย่างเช่น

แกล้งดิน เป็นชื่อโครงการตามพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน โดยให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ดำเนินการศึกษา ทดลอง เพื่อปรับปรุงดินเปรี้ยวให้สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ ทรงพระราชทานพระราชดำริ ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ความว่า *“...ให้มีการทดลองทำดินให้เปรี้ยวจัด โดยการระบายน้ำให้แห้งและศึกษาการแก้ดินเปรี้ยว เพื่อนำผลไปแก้ปัญหาดินเปรี้ยวให้แก่ราษฎรที่มีปัญหาในเรื่องนี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส โดยให้ทำโครงการศึกษาทดลองในกำหนด ๒ ปี และพืชที่ทำการทดลองควรเป็นข้าว...”*

วิธีการ “แกล้งดิน” คือ ทำให้ดินเปรี้ยว เป็นกรดรุนแรงที่สุด กล่าวคือ การทำให้ดินแห้ง และเปียกโดยนำน้ำเข้าแปลงทดลองระยะหนึ่ง และระบายน้ำออกให้ดินแห้งระยะหนึ่งสลับกัน จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดกรดมากยิ่งขึ้น ด้วยหลักการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงให้เลียนแบบสภาพธรรมชาติซึ่งมีฤดูแล้งและฤดูฝนเป็นปกติในแต่ละปี แต่ให้ใช้วิธีการร่นระยะเวลาช่วงแล้งและช่วงฝนในรอบปีให้สั้นลง โดยปล่อยให้ดินแห้ง ๑ เดือน และขังน้ำให้ดิน

เปียกนาน ๒ เดือน สลับกันไป เกิดภาวะดินแห้ง และดินเปียก ๔ รอบ ต่อ ๑ ปี เสมือนกับมีฤดูแล้งและฤดูฝน ๔ ครั้ง ใน ๑ ปี หลังจากนั้นจึงให้หาวิธีการปรับปรุงดิน ดังกล่าวให้สามารถปลูกพืชเศรษฐกิจได้[๓]

คำ “แกล้งดิน” ทรงใช้กริยา “แกล้ง” ที่มักใช้กับสิ่งมีชีวิตประเภทคน หรือ สัตว์ มักไม่พบใช้กับธรรมชาติ การนำมาใช้กับ “ดิน” ซึ่งไม่ใช่สิ่งมีชีวิตทำให้คำมีชีวิต และแสดงให้เห็นถึงนวัตกรรมการจัดการธรรมชาติที่พระองค์ทรงใช้ประโยชน์จากการสังเกตปรากฏการณ์ของธรรมชาตินั่นเอง

ฝนหลวง โครงการพระราชดำริฝนหลวง เกิดขึ้นจากพระราชดำริส่วนพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่แห้งแล้งทุรกันดาร ๑๕ จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างวันที่ ๒ - ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๘ ในวันจันทร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๘ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์เดลาเฮย์ ซีดานสีเขียว จากจังหวัดนครพนมไปจังหวัดกาฬสินธุ์ ผ่านจังหวัดสกลนครและเทือกเขาภูพาน ได้ทรงรับทราบถึงความเดือดร้อน ทุกข์ยากของราษฎร และเกษตรกรที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค และการเกษตร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงกรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล วิศวกรและนักประดิษฐ์ควายเหล็กที่มีชื่อเสียงเข้าเฝ้าฯ แล้วพระราชทานแนวความคิดนั้นแก่หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล จากทฤษฎีเริ่มแรกที่เกิดขึ้นหลังจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงใช้เวลาอีก ๑๔ ปี ในการวิเคราะห์วิจัย ทบทวนเอกสาร รายงานผลการศึกษาและข้อมูลต่าง ๆ พระราชทานให้ หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล เพื่อประกอบการค้นคว้าทดลองมาโดยตลอด

[๓] สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). “แกล้งดิน” เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ เข้าถึงได้จาก http://km.rdpb.go.th/Knowledge/View/56

จาก พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นต้นมา ทรงศึกษาค้นคว้า และวิจัยทางเอกสาร ทั้งด้านวิชาการอุตุนิยมวิทยา และการดัดแปรสภาพอากาศ ซึ่งทรงรอบรู้ และเชี่ยวชาญ เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ จนทรงมั่นพระทัย จึงพระราชทานแนวคิดนี้แก่ หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล ผู้เชี่ยวชาญในการวิจัยประดิษฐ์ทางด้านเกษตรวิศวกรรม ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขณะนั้น ในปีถัดมา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้หาลู่ทางที่จะทำให้เกิดการทดลองปฏิบัติการในท้องฟ้าให้เป็นไปได้ การทดลองในท้องฟ้าเป็นครั้งแรกจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๒ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดตั้งหน่วยบินปราบศัตรูพืชกรมการข้าว และพร้อมที่จะให้การสนับสนุนในการสนองพระราชประสงค์ หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบว่าพร้อมที่จะดำเนินการตามพระราชประสงค์แล้ว ดังนั้นในปีเดียวกันนั้นเอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการทดลองปฏิบัติการจริงในท้องฟ้าเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑ - ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๒ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แต่งตั้งให้ หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล เป็นผู้อำนวยการโครงการ และหัวหน้าคณะปฏิบัติการทดลองเป็นคนแรก และเลือกพื้นที่วนอุทยานเขาใหญ่เป็นพื้นที่ทดลองเป็นแห่งแรกโดยทดลองหยอดก้อนน้ำแข็งแห้ง (dry ice หรือ solid carbondioxide) ขนาดไม่เกิน ๑ ลูกบาศก์นิ้ว เข้าไปในยอดเมฆสูงไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ ฟุต ที่ลอยกระจัดกระจายอยู่เหนือพื้นที่ทดลอง ในขณะนั้น ทำให้กลุ่มเมฆทดลองเหล่านั้น มีการเปลี่ยนแปลงทางฟิสิกส์ของเมฆอย่างเห็นได้ชัดเจนเกิดการกลั่นรวมตัวกันหนาแน่น และก่อยอดสูงขึ้นเป็นเมฆฝนขนาดใหญ่ในเวลาอันรวดเร็วแล้วเคลื่อนตัวตามทิศทางลมพ้นไปจากสายตา ไม่สามารถสังเกตได้ เนื่องจากยอดเขาบัง แต่จากการติดตามผล โดยการสำรวจทางภาคพื้นดิน และได้รับรายงานยืนยันด้วยวาจาจากราษฎรว่า เกิดฝนตกลงสู่พื้นที่ทดลองวนอุทยานเขาใหญ่ในที่สุด นับเป็นนิมิตหมายบ่งชี้ให้เห็นว่า การบังคับเมฆให้ เกิดฝนเป็นสิ่งที่เป็นไปได้[๔]

[๔] กรมฝนหลวงและการบินเกษตร . “ความเป็นมาของโครงการพระราชดำริฝนหลวง”. เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม

ในการนี้ได้ทรงพระราชทานตำราฝนหลวง และในตำรามีการกล่าวถึง “การแห่นางแมว” “กบ” และ “บ้องไฟ” โดยทรงใช้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเรียกฝนของไทยมาใช้ในการอธิบายฝนหลวง ดังตัวอย่าง

“แห่นางแมว” (cat procession)

- ❖ เป็นการรวมผลหรือประชาสัมพันธ์ (บำรุงขวัญ)
- ❖ แมวเกลียดน้ำ (The cat hates water.)
- ❖ เป็นพิธีกรรมขอฝนที่สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล
- ❖ เป็นพิธีกรรมด้านจิตวิทยาเมื่อฝนแล้งเกิดความเดือดร้อนปั่นป่วนวุ่นวายจึงต้องมีจิตวิทยาบำรุงขวัญให้ประชาชน และเจ้าหน้าที่มีกำลัง

“กบ”

- ❖ เลือกนาย หรือขอฝน และเรียกฝน กบร้องแทนอุตุนิยม
- ❖ ถ้าไม่มีความชื้น กบเดือดร้อนและกบเตือนให้มีความพยายามมิฉะนั้นกบตาย ไม่มีฝนเกษตรกรตาย
- ❖ ท่านต้องจูบกบหลายตัว ก่อนที่จะพบเจ้าชายเพียงหนึ่งองค์ (You have kiss to a lot of frogs before you meet a prince) หมายความว่า ต้องมีความพยายามทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เกิดฝนได้สักครั้ง

“บ้องไฟ”

- ❖ แทนเครื่องบิน (ทำหน้าที่เสมือนเครื่องบินที่เป็นพาหนะนำเทคโนโลยีฝนหลวงขึ้นไปประยุกต์ในท้องฟ้า)
- ❖ เป็นประเพณีเรียกฝน ไม่ใช่ของเล่น แต่เป็นของจริง ทำฝนด้วยการยิงบ้องไฟ บ้องไฟขึ้นสูงปล่อยควัน เป็นแกนให้

๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก http://www.royalrain.go.th/royalrain/m/royalinitiativeproject.

ความชื้น เข้ามาเกาะรอบแกนควัน ทำให้เกิดเมฆเกิดฝน บ้อง ไฟจึงเป็นพิธีการอย่างหนึ่งเป็นวิทยาศาสตร์

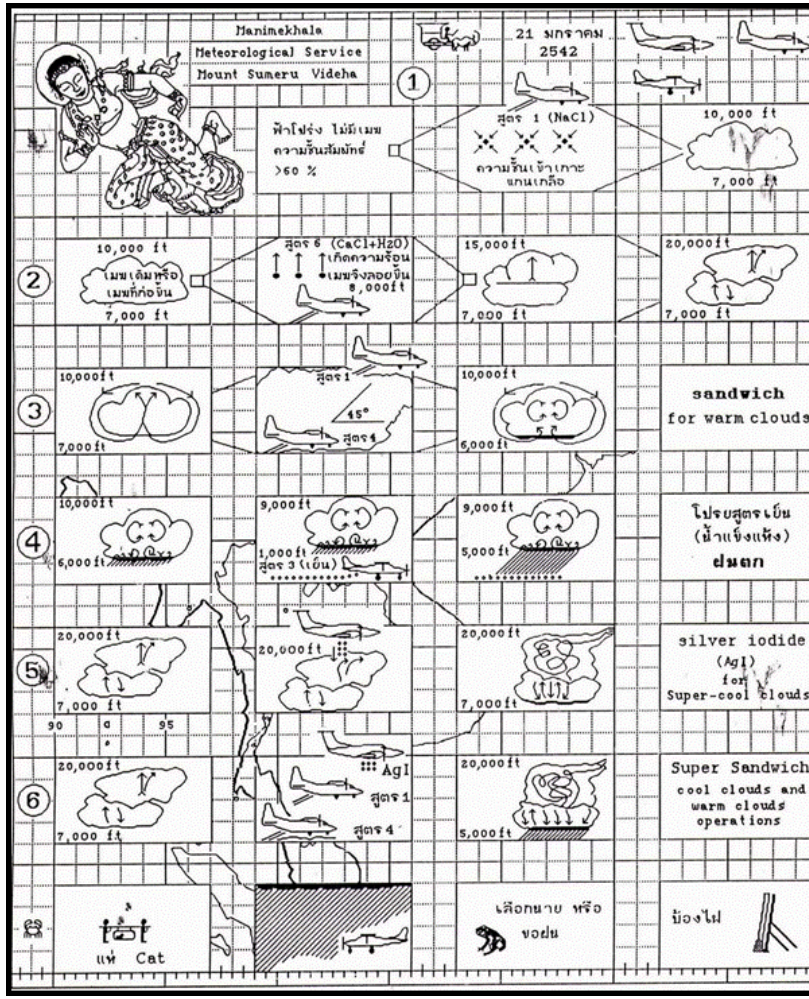

ตำราฝนหลวงพระราชทาน

แก้มลิง โครงการแก้มลิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นทฤษฎีหนึ่งในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมล้น (Flood management) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตระหนักถึงภัยที่ร้ายแรงของวิกฤตินำ้ท่วมกรุงเทพฯ และทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาด้วยกันหลายประการ อาทิ การเร่งระบายน้ำออกสู่ทะเลผ่านแนวคลองทางฝั่งตะวันออกของกรุงเทพฯ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อกันการขยายตัวของเมือง และแปรสภาพให้เป็นทางระบายน้ำเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ก่อสร้างระบบป้องกันน้ำท่วม รวมถึงการสร้างพื้นที่รับน้ำ หรือ “แก้มลิง” เพื่อเก็บกักน้ำไว้ชั่วคราวก่อนระบายลงสู่ทางระบายน้ำหลัก

แนวคิดของโครงการแก้มลิง เกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสถึงลิงที่อมกล้วยไว้ในกระพุ้งแก้มได้คราวละมาก ๆ จึงทรงมีพระราชกระแสอธิบายว่า *“ลิงโดยทั่วไป ถ้าเราส่งกล้วยให้ ลิงจะรีบปอกเปลือก เอาเข้าปากเคี้ยว แล้วนำไปเก็บไว้ที่แก้มก่อน ลิงจะทำอย่างนี้จนกล้วยหมดหวีหรือเต็มกระพุ้งแก้ม จากนั้นจะค่อย ๆ นำออกมาเคี้ยวและกลืนกินภายหลัง”* ด้วยแนวพระราชดำรินี้จึงเกิดเป็น โครงการแก้มลิงขึ้น[๕] ซึ่งจะเห็นได้ว่าทรงสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ และทรงนำลักษณะของสัตว์มาใช้เป็นความเปรียบ หรืออุปลักษณ์ ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ผู้รับสนองพระราชดำริและประชาชนทั่วไปเกิดจินตภาพและเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

[๕] มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. “โครงการแก้มลิง” เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ เข้าถึงได้จาก http://www.pidthong.org/knowledge-detail.php

“คุณกะลา” และอนุเสาวรีย์คุณกะลา (เขตบางขุนเทียน) สัญลักษณ์ความผูกพันระหว่างพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับลิงทรงเลี้ยง ที่ถูกเชื่อมโยงไว้กับ “โครงการแก้มลิง”

ตัวยึกยือ เป็นชื่อแนวคิดในโครงการลุ่มน้ำก่ำ จังหวัดนครพนม เป็นโครงการที่ราษฎรในท้องถิ่นบริเวณสองฝั่งลำน้ำก่ำ ในเขตจังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนม ทูลเกล้าฯ ขอความช่วยเหลือจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงแก้ไขปัญหาพื้นที่บริเวณสองฝั่งลำน้ำก่ำ ตั้งแต่หนองหานในเขตอำเภอเมืองสกลนคร จนถึงเขตอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม มีปัญหาน้ำท่วมเอ่อล้นในฤดูฝน กล่าวคือ เมื่อน้ำในแม่น้ำโขงมีระดับสูง จนทำให้ลำน้ำก่ำซึ่งเชื่อมต่อกับหนองหาน ไม่สามารถไหลลงสู่แม่น้ำโขงได้ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาน้ำท่วมบริเวณสองฝั่งลำน้ำก่ำเป็นบริเวณกว้าง และเป็นเวลานานทำให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่เพาะปลูกของราษฎรเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในที่ลุ่ม ส่วนในฤดูแล้ง น้ำในแม่น้ำโขงมีระดับต่ำ น้ำในลำน้ำก่ำไหลลงแม่น้ำโขงจนเกือบหมด ราษฎรเกิดความเดือดร้อน เนื่องจากขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ต่อมาวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณาก่อสร้างโครงการลุ่มน้ำก่ำ จังหวัดนครพนม เพื่อช่วยระบายน้ำออกจากบริเวณพื้นที่น้ำท่วมสองฝั่งลำน้ำก่ำในช่วงฤดูฝน และเก็บกักน้ำไว้ในลำน้ำก่ำเพื่อให้ราษฎรได้ใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตรได้ อีกทั้งจัดให้มีการควบคุมระดับน้ำในบริเวณหนองหาน ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมตลอด โดยขุดคลองและขุดลำน้ำช่วงที่คดเคี้ยวให้ตรงตามความเหมาะสม พร้อมกับก่อสร้างอาคารบังคับน้ำเป็นระยะ ๆ รวมทั้งให้ขุดคลองระบายน้ำทั้ง ๒ สาย โดยขุดเชื่อมต่อจากหนองหานเลียบไปตามสองฝั่งลำน้ำก่ำถึงเขตอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม พร้อมก่อสร้างอาคารบังคับน้ำตามคลอง เพื่อทำหน้าที่ช่วยระบายน้ำออกจากพื้นที่น้ำท่วมในฤดูฝนได้มากขึ้น อีกทั้งให้ทำการปรับปรุงหนองน้ำตามธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเก็บน้ำได้มากขึ้น โดยพระราชทานภาพร่างเค้าโครงพระราชทานโครงการลุ่มน้ำก่ำ ที่ทรงวาดบนเครื่องบินพระที่นั่ง

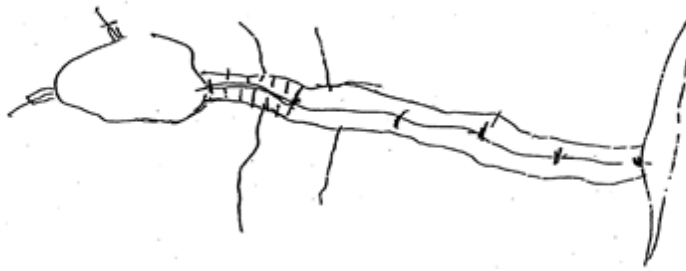

ภาพร่างเค้าโครงพระราชทานโครงการลุ่มน้ำก่ำ
ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงวาดบนเครื่องบินพระที่นั่ง

ภาพร่างเค้าโครงพระราชทาน “ตัวยึกยือ” หรือที่บางคนพิจารณาว่าคล้ายกระบวยยักษ์ บางคนก็ว่าเหมือนปลาดุกที่เหลือแต่ก้าง ลักษณะประกอบด้วยส่วนหัวหมายถึงหนองหาน กระดูกสันหลังหมายถึงลำน้ำก่ำ ข้อที่เป็นปล้อง ๆ หมายถึงอาคารบังคับน้ำ ขอบลำตัวเปรียบเสมือนคลองระบายน้ำที่คู่ขนานไปกับลำน้ำก่ำ ส่วนขาหมายถึงระบบส่งน้ำ และส่วนหางหมายถึงแม่น้ำโขง[๖] ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถที่ทรงใช้สัตว์เป็นอุปลักษณ์ในการเปรียบให้ผู้รับสนองพระราชดำริได้เข้าใจงานได้ชัดเจนมากขึ้น

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในการใช้ภาษาไทยเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติดังพรรณนามาข้างต้น เป็นเพียงตัวอย่างที่ทำให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการใช้ภาษาไทยผนวกกับประสบการณ์ที่ทรงสังเกตธรรมชาติ และนำมาใช้เป็นความเปรียบตลอดจนบุคลาธิษฐาน เพื่อใช้ในการสื่อสารแก่ผู้รับสนองพระราชดำริ ให้เกิดจินตภาพ เกิดความเข้าใจตรงกัน และนำไปถ่ายทอดต่อได้ถูกต้อง อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การพัฒนาประเทศด้วย

รายการอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน. “โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ เข้าถึงได้จาก http://www.ldd.go.th/ web_kingproject/Project_010.htm

กรมฝนหลวงและการบินเกษตร . “ความเป็นมาของโครงการพระราชดำริฝนหลวง”. เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก http://www.royalrain.go.th/royalrain/m/royalinitiativeproject.

"ที่มาของพระนาม “ภูมิพลอดุลยเดช”. สารคดี. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๗๔ เดือนธันวาคม ๒๕๕๐.

มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. “โครงการแก้มลิง” เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ เข้าถึงได้จาก http://www.pidthong.org/knowledge-detail.php

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). “แกล้งดิน” เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ เข้าถึงได้จาก http://km.rdpb.go.th/Knowledge/View/56

[๖] กรมพัฒนาที่ดิน. "โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ เข้าถึงได้จาก http://www.ldd.go.th/web_kingproject/Project_010.htm

แม้นแดนใต้วิกฤติ เรายังร่วมพัฒนาสู่ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้ ด้วยความ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”

ซุกรี หะยีสาแม สุธา เกลาฉีด สมศักดิ์ เหล่าเจริญสุข
อภิชัย บัวชูก้าน สุทธิศักดิ์ ดือเระ เศวต ไชยมงคล
สุนันท์ หลีเจริญ ชาญวิทย์ เบญจมะ อุษณีย์ อภิบาลแบ
ประกาย หะยีวามิง อารีนา และมะลี

ภาพโดย สราวุธ อิสรานุวรรธน์

แดนใต้ วิกฤติ

ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ สถานการณ์ความไม่สงบ ได้ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันยังไม่มีแนวโน้มว่าเหตุการณ์ดังกล่าวจะลดลงในระยะเวลาเวลาอันใกล้ ส่งผลให้ปัญหาพื้นฐานดั้งเดิมในพื้นที่ที่มีอยู่แล้ว ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เช่น ปัญหาความยากจนและคุณภาพชีวิตของประชาชน การว่างงาน การศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ การเผชิญกับหายนะภัยจากยาเสพติดทุกหัวระแหง เป็นต้น

หน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดสรรงบประมาณ ทุ่มเทสรรพกำลัง เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างมากมาย แต่ยังคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานในระดับหมู่บ้านอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนนัก อีกทั้งความพยายามส่วนใหญ่ ต่างมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาความมั่นคง นอกจากนั้นแล้ว การปฏิบัติงานในระดับชุมชนของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และสื่อสารระหว่างกันโดยใช้ภาษามลายูท้องถิ่นนั้น หลักการพัฒนาที่ใช้โดยทั่วไปในพื้นที่อื่น ๆ อาจไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ได้

สร้าง “เศรษฐกิจพอเพียง” ด้วยความ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”

การปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนให้ดีขึ้นกว่าสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ท่ามกลางวิกฤติการณ์แห่งสถานการณ์ชายแดนใต้นั้นเป็นสิ่งที่ท้าทายยิ่ง พวกเราครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลาว่า เป้าหมายจริง ๆ ในการทำงานพัฒนาชุมชน โดยสถาบันการศึกษาเช่นพวกเรานั้น ควรเป็นเช่นไร การที่มีโอกาสได้เห็นและสัมผัสการทำงานโดยหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่มากมายหลากหลายรูปแบบ แต่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรมที่ควรเกิดขึ้นในระดับชุมชนนั้นยังไม่เด่นชัดนัก วลีสั้น ๆ ที่อยู่เบื้องลึกในใจของพวกเรา ณ ขณะนั้น คือคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” หลักปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อันเป็นหมายถึง “ความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีต่อผลกระทบใด ๆ ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” สิ่งนี้น่าจะถูกนำมาใช้อย่างจริงจังและกำหนดเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของการ

พัฒนาชุมชน หลักปรัชญานี้ ทำให้พวกเราเห็นเป้าหมายของการทำงานในชุมชนได้อย่างชัดเจน สิ่งที่ดูเหมือนยากและท้าทายยิ่งที่จะกำหนดตัวชี้วัดและผลสัมฤทธิ์ของงานพัฒนานั้น เริ่มมีความหวังและทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ในทุกพื้นที่ของการทำงาน เราจึงได้ร่วมออกแบบความฝันกับชุมชนว่า *"เราจะร่วมสร้างชุมชนที่ประชาคมมีความสุข มีระดับของการเจ็บป่วยลดลง อาศัยอยู่ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่ดี มีระบบสวัสดิการที่เหมาะสม มีแหล่งทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์ มีอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่พอเพียง ที่ดำเนินการโดยชุมชนเอง"*

คำถามต่อมา คือ เราจะมีวิธีการใดที่จะทำให้เป้าหมายและความฝันที่ร่วมกันกำหนดนั้นเป็นจริงได้ จะทำอย่างไรให้สามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาพร้อมกัน ร่วมพัฒนาตนเองในทุกขั้นตอนของการทำงาน ตั้งแต่การคิดเป้าหมายเอง การออกแบบกิจกรรม การประเมินผลเพื่อนำไปพัฒนา ปรับปรุงด้วยตนเอง การแบ่งปัน และเติมพลังซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา คำตอบที่สำคัญของพวกเราได้มาจากพระราชดำรัสทรงตรัสว่า **"ต้องระเบิดจากข้างใน"** นั่นคือ เราต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาก่อน มิใช่การนำความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัว และยุทธศาสตร์พระราชทาน **"เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา"** นั่นคือ ก่อนจะทำอะไร ต้องมีความ "เข้าใจ" เสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจผู้คนในหลากหลายปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพ ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่างการดำเนินการนั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขาหรือทำงาน ให้เขานั้นเข้าใจเราด้วย "เข้าถึง" ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้วก็ต้องเข้าถึงเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติให้ได้ และเมื่อเข้าถึงแล้ว จะต้องทำอย่างไรก็ตามให้เขาอยากเข้าถึงเราด้วย ถ้าสามารถทำสองประการแรกได้สำเร็จ เรื่อง "การพัฒนา" จะลงเอยได้อย่างดี เพราะเมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน ต่างฝ่ายอยากจะเข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาจะเป็นการตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้และผู้รับ นี่คือ

วิธีการหรือกลยุทธ์สำคัญที่สุดที่พวกเรานำมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษแห่งนี้

กลยุทธ์และกลไก สู่การปฏิบัติจริง

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้มีโอกาสทำงานพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่อย่างจริงจัง ภายใต้โครงการหมู่บ้านประมงรักษ์สุขภาพ จากการสนับสนุนของแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาวะ (สสส) ณ หมู่บ้านปาตาบาระ ตำบลปะเสยะวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี หนึ่งในชุมชนประมงที่มีสภาพย่ำแย่ทุกด้านของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการน้อมนำเอายุทธศาสตร์พระราชทานมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง นั่นคือ พวกเราต้องมีความ “เข้าใจ” พื้นที่ในทุกบริบท “เข้าถึง” กลุ่มคนและกลุ่มงานทุกส่วนในชุมชน และ “พัฒนา” ตามแนวทางที่ชุมชนร่วมออกแบบโดยใช้หลักการ “ระเบิดจากข้างในชุมชน” และชุมชนต้องเข้าใจ และสามารถเข้าถึงพวกเราได้ง่ายด้วย พร้อมใช้หลักวิชาการที่หลากหลาย ยืดหยุ่น ในการนำไปสู่การปฏิบัติงานนั้น เรากำหนดขั้นตอนการทำงานได้เป็น ๔ ขั้นตอนด้วยกัน คือ ขั้นที่ ๑ เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะของการแสวงหากลุ่มแกนนำ ที่จะช่วยผลักดันให้กิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการดำเนินไปด้วยดีและเข้มแข็ง พร้อมกับการเก็บข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นของหมู่บ้าน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน การแสวงหาปราชญ์ชาวบ้านที่แท้จริง สภาวะการนำและการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มภายในชุมชน การจัดทำ SWOT ของหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทำความ “เข้าใจ” ชุมชน ขั้นที่ ๒ เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะของการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น จัดการประชุม สัมมนาเชิงปฏิบัติการ การพูดคุยตามแหล่งรวมตัวของประชาคม เช่น มัสยิด ร้านน้ำชา พร้อมทั้งจัดสร้างแหล่งสำหรับการรวมตัวของประชาคมเพิ่มเติม เช่น ศาลาหรือศูนย์เรียนรู้ชุมชน พร้อมเริ่มกำหนดกรอบ และรูปแบบ

ในการทำกิจกรรมอย่างผ่านเวทีการปรึกษาหารือทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ พร้อมกับการปรับสภาพของประชาคมให้มีความพร้อมในการดำเนินงาน การจัดวางกิจกรรมเพื่อไม่ให้กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ทั้งนี้เพื่อ “เข้าถึง” ชุมชนอย่างแท้จริง ขั้นที่ ๓ เป็นระยะการปฏิบัติการอย่างเข้มข้น โดยช่วงนี้จะมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่เกิดจากการพูดคุย ประชุม และร่วมปรึกษาหารือ กลุ่มแกนนำของชุมชนที่พร้อมจะเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ และขั้นที่ ๔ เป็นระยะการเพิ่มความเข้มข้นของการดำเนินกิจกรรมในลักษณะของการ “พัฒนา” และสร้างอาชีพ ซึ่งนับว่าเป็นความต้องการพื้นฐานของประชาคม การให้ความสำคัญต่อสุขภาพ การร่วมสร้างและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นของหมู่บ้าน

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ดำเนินการโดยใช้หลักการที่ได้กล่าวมาข้างต้นในชุมชนต่าง ๆ จำนวนกว่า ๒๐ ชุมชน สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัด และเป็นที่ยอมรับของประชาชน แม้ว่าการทำงานในชุมชนต่าง ๆ นั้น เน้นการปฏิบัติงานในทุกมิติ แต่ผลสัมฤทธิ์ในมิติเศรษฐกิจเกิดขึ้นอย่างน่ายินดียิ่ง สามารถสร้างงานใหม่ที่พึ่งตนเองได้ของชุมชน อีกทั้งมีระบบสวัสดิการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากหน่วยธุรกิจของชุมชมดังกล่าว ดังจะกล่าวถึงผลทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในบางชุมชน

เศรษฐกิจพึ่งตนเอง แบ่งปันและเผื่อแผ่ บ้านปาตาบาระ ตำบลปะเสยะวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

ด้วยเงินลงทุนเพียง ๓๐,๐๐๐ บาท ในปี ๒๕๔๙ ชาวบ้านร่วมก่อตั้งจำนวน ๔ คน ผลิตข้าวเกรียบปลาสดวันละประมาณ ๓๐ - ๕๐ กิโลกรัม หลังจากสิบปีผ่านไป โรงงานแห่งนี้มียอดผลิตเฉลี่ย ๑,๕๐๐ - ๑,๘๐๐ กิโลกรัมต่อวัน ประมาณ ๕๐,๐๐๐ - ๗๕,๐๐๐ บาทต่อวัน หรือ ๑.๕ ล้านบาทต่อเดือน

ทั้งนี้ในปี ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖ สามารถผลิตได้ถึงเดือนละประมาณ ๒.๕ ล้านบาท ก่อนที่จะประเทศไทยจะประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบัน ทำให้ยอดการผลิตลดลงไปบ้าง ปัจจุบันโรงงานได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน สามารถสร้างงานให้ชาวบ้านโดยตรงจำนวน ๔๒ ราย โดยอ้อมอีกเป็นจำนวนมาก และมีธุรกิจต่อเนื่องที่ส่งผลกระทบต่อรายได้ของประชาชนในพื้นที่ในวงกว้างอีกจำนวนหนึ่ง โรงงานฯ นำเอาผลกำไรไปจัดสรรเป็นระบบสวัสดิการชุมชนประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ - ๘๐๐,๐๐๐ บาทต่อปี นำไปใช้จัดสรรเป็นสวัสดิการต่าง ๆ มุ่งเน้นที่การบริจาคให้แก่ผู้สูงอายุและผู้ยากไร้ในชุมชน ทุนการศึกษาสำหรับเด็กกำพร้าและนักเรียนเรียนดี การมอบทุนการศึกษาให้แก่โรงเรียนในพื้นที่ การใช้เป็นเงินค่าตอบแทนครูสอนศาสนา การปรับปรุงมัสยิด การสร้างโรงเรียนตาดีกาประจำหมู่บ้าน สวัสดิการในกรณีที่ต้องเข้ารับการรักษาพยาบาล รวมทั้งสร้างระบบกองทุนไฟแนนซ์ชุมชน ที่สมาชิกสามารถยืมเงินเพื่อไปจัดซื้อสินค้าจำเป็น หรือสร้าง ต่อเติม ซ่อมแซมบ้านเรือนได้ ในปี ๒๕๕๗ ได้เริ่มจัดสรรทุนสวัสดิการให้ผู้ทำงานในโรงงานเดินทางไปประกอบพิธี “ฮัจย์และอุมเราะห์” ยังเมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ปีละ ๔ - ๕ ราย ซึ่งนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาในชุมชนเต็มรูปแบบ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาชุมชนที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง สร้างความมั่นคงทางรายได้ และภูมิใจในความสำเร็จให้แก่ชุมชนปาตาบาระแห่งนี้เป็นอย่างมาก ปัจจุบันโรงงานแห่งนี้ได้เป็นสถานที่ศึกษาดูงานที่สำคัญ และเป็นแหล่งฝึกงานของนักศึกษา นับว่าเป็นโมเดลการพัฒนาชุมชนที่เริ่มจากการระเบิดจากข้างใน ภายใต้การดูแลและให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดของมหาวิทยาลัย เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง เผื่อแผ่และแบ่งปัน สามารถเป็นต้นแบบของการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบ

เราต้องช่วยตัวเองให้เข้มแข็งให้ได้ บ้านตือลาฆอปาลัส ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ กลุ่มแม่บ้านจำนวน ๕ คน มีความพยายามที่จะช่วยตัวเอง เพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงินในครอบครัว แต่การรวมตัวนั้นเป็นไปอย่างหลวม ๆ มีเครื่องมือเป็นจักรเย็บผ้าจำนวนหนึ่งตัว มีฝีมือการตัดเย็บเสื้อผ้าในระดับพื้นฐาน แต่สิ่งหนึ่งที่พวกเราเห็นชัด คือ ความมุ่งมั่น ความพยายามที่จะช่วยตัวเอง และเป้าหมายที่จะต้องการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าที่ชัดเจน “ระเบิด เกิดขึ้นแล้ว” ภายในจิตใจของสตรีกลุ่มนี้ การพูดคุยเพื่อพัฒนาศักยภาพเริ่มต้นขึ้นพร้อม ๆ กับการนำกิจกรรมอื่น ๆ สู่ชุมชนตามขั้นตอนการทำงานที่กล่าวมาข้างต้น พัฒนาการเริ่มชัดเจนยิ่งขึ้น ความต้องการเสื้อผ้ามีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะจากพระมหากรุณาธิคุณของของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงมีพระราชดำริให้รับซื้อเสื้อผ้าที่ทางกลุ่มตัดเย็บไป เมื่อความรู้ความชำนาญเริ่มมากขึ้น คำสั่งซื้อเริ่มมากขึ้น เริ่มมีการผลิตชุดนักเรียนสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม การรับจ้างตัดเย็บผ้าคลุมผม ส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน การรับจ้างตัดเสื้อผ้าในยี่ห้อของประเทศเพื่อนบ้าน กำลังคนเริ่มไม่เพียงพอ สถานที่เริ่มคับแคบ การพุดคุยระหว่างคณะทำงานกับชาวบ้านเริ่มเข้มข้นขึ้น การจัดฝึกอบรมผู้สนใจอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าได้เริ่มต้นขึ้น พร้อม ๆ กับตัวอาคารหลังเล็ก ๆ ของโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าในชุมชน ถูกสร้างขึ้น ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนเอง วันนี้ โรงงานเล็ก ๆ แห่งนี้สามารถสร้างงานให้สมาชิกโดยตรงราว ๒๐ คน และทางอ้อมอีกหลายคน สร้างความอยู่ดี กินดี มีอาชีพที่มั่นคงให้แก่ชาวบ้านที่นี่เป็นอย่างมาก ผลกำไรส่วนหนึ่งถูกแบ่งปันในรูปแบบของเงินบริจาคให้แก่เด็กกำพร้า คนยากไร้ และการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ของชุมชน โรงงานตัดเย็บเป็นโรงงานต้นแบบที่น่าภาคภูมิใจของชุมชนในปัจจุบัน

ถ่านจากกะลามะพร้าว สู่เศรษฐกิจเข้มแข็ง
บ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

สตรีกลุ่มหนึ่ง ราว ๒๐ คน ได้รวมกลุ่มพัฒนาสารพัดผลิตภัณฑ์จากมะพร้าว ทั้งคั้นน้ำกะทิและทำมะพร้าวคั่วขาย พร้อม ๆ กับการทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่มีหน่วยงานอื่นได้ส่งเสริมอยู่แล้ว แต่รายได้ที่ได้รับยังมีไม่มากนัก พวกเราได้เข้าไปร่วมพูดคุย เพื่อพัฒนาต่อยอด เนื่องจากสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ความต้องการอย่างแท้จริงที่จะสร้างอาชีพทางเลือกให้แก่ชุมชน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เริ่มมีการฝึกอบรมการผลิตน้ำมันมะพร้าวบริสุทธิ์อย่างจริงจัง และทดลองขาย ผลปรากฏว่าได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย อีกทั้งเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่เพิ่มขึ้นซึ่งใช้น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นเป็นวัตถุดิบพื้นฐาน เช่น การทำสบู่จากน้ำมันมะพร้าว การทำแชมพู การทำโลชั่นถนอมผิว เป็นต้น จากการที่มีการใช้วัตถุดิบเป็นมะพร้าวจำนวนมากดังกล่าวนั้น สิ่งที่เหลือและไม่ได้ใช้ประโยชน์ คือ กะลามะพร้าว พวกเราได้ปรึกษาหารือกันต่อและเห็นถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้นสำหรับการพัฒนาเป็นถ่านอัดก้อนจากกะลามะพร้าว เป็นความโชคดีที่ได้มีหน่วยงานของรัฐได้สนับสนุนอุปกรณ์บางส่วนไว้นานแล้ว แต่ยังไม่ได้ใช้สำหรับการผลิตอย่างจริงจังเสียที เพียงแค่นำเอาเครื่องมือและอุปกรณ์เหล่านั้นมาซ่อมแซมและปรับปรุงให้เหมาะสมกับรูปแบบถ่านที่ต้องการผลิต ปรับสูตรส่วนผสมสำหรับถ่าน ราวปี พ.ศ. ๒๕๕๕ โรงงานผลิตถ่านจากกะลามะพร้าวของแม่บ้านกลุ่มนี้เริ่มเดินเครื่องนับแต่วันนั้นเป็นต้นมามิได้หยุดจนถึงปัจจุบัน พร้อมกับขยายการจัดหาวัตถุดิบไปสู่พื้นที่อื่น ๆ สร้างรายได้ต่อเนื่องมากมาย ถ่านที่ผลิตได้สามารถส่งออกไปขายยังประเทศเพื่อนบ้านและพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ สร้างงานที่มั่นคงให้แก่กลุ่มแม่บ้านของชุมชน เป็นรายได้หลักของครัวเรือน และผลกำไรส่วนหนึ่งเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จัดสรรเป็นสวัสดิการให้แก่ชุมชนอีกด้วย

บทสรุป

ดังนั้น การดำเนินงานที่เน้นเป้าหมาย สร้าง “เศรษฐกิจพอเพียง” ขึ้นในชุมชน เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ อันเกิดจากการ “ระเบิดจากข้างในชุมชนเอง” และสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ขึ้นในชุมชนนั้น สามารถสร้างความมั่นคงให้แก่คนในชุมชนได้ โดยใช้ต้นทุนทางด้านงบประมาณไม่มากนัก หน่วยงานภายนอกที่เข้าไปปฏิบัติงานพัฒนาในรับชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ท่ามกลางสภาวะวิกฤติของสถานการณ์ความไม่สงบในปัจจุบันนั้น เมื่อใช้กลยุทธ์ในการทำงานตามหลักการทรงงาน “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” อย่างแท้จริงแล้ว ผลสัมฤทธิ์ที่เคยคิดว่ายากลำบากนั้น จะง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพโดย นิติ กาวินคำ

“ชีวิตเพียงพอ ขอเพียงเดินตามเส้นทางแห่งความยั่งยืนของพ่อ ... มหาราชกษัตริย์เกษตร”

เกรียงไกร ประการแก้ว

ภาพโดย สราวุธ อิสรานุวรรธน์

ไม่ทราบว่าจะมีผู้อ่านรู้สึกเหมือนกับผู้เขียนหรือเปล่าครับว่า ทันทีที่ “รู้จักความ” (ตั้งแต่ในช่วงปฐมวัยและก่อนที่จะเข้าโรงเรียนเสียด้วยซ้ำ) ก็รู้สึกอัตโนมัติว่า “เรามีพระมหากษัตริย์ที่เรารักยิ่ง แม้จะไม่เคยเห็นพระพักตร์จริงของพระองค์มาก่อนเลย” คล้าย ๆ กับว่า รู้ว่าเรามีพ่อแม่ และพ่อแม่เป็นใคร เพราะการที่ได้เห็นภาพพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ที่มีพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” ที่ทรงเป็นผู้นำพาพสกนิกรของพระองค์พัฒนาประเทศและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตลอดมา ทั้งจากทางสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อสารมวลชนทุกแขนง หรือแม้แต่รูปพระบรมฉายาลักษณ์ที่คนไทยมีไว้ทุกบ้าน นั้นย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพระคุณที่แผ่ไพศาลทั่วทั้งแผ่นดินไทย ทำให้ภาพของพระองค์สนิทติดตรึงตราในใจของพวกเรามาตลอดเวลานานแสนนาน และเชื่อว่าผู้อ่านทุกท่านก็มีความรู้สึกไม่ต่างจากผู้เขียนเช่นกัน

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและสายพระเนตรที่ยาวไกลของพระองค์ที่มีต่อปวงชนชาวไทย นับแต่เสด็จฯ ครองสิริราชสมบัติเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ จวบจนตลอดรัชกาล รวม ๗๐ ปี พระองค์ทรงตระหนักว่า “การพึ่งพาตนเอง” ให้ได้ก่อนนั้น เป็นปัจจัยเริ่มแรกที่จะทำให้พสกนิกรอยู่ดีมีสุข ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองรู้จักการประมาณตน ให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป และหากเมื่อมีความมั่นคงแล้ว จึงจะสามารถขยายไปสู่การช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมที่กว้างออกไป ดังที่ทรงตรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” การที่ทรงเสด็จและไปทรงเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ทำให้ได้ทรงทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบจากทุกแหล่งข้อมูล อันได้แก่ จากเอกสาร แผนที่ จากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการและราษฎรทุกหมู่เหล่าในพื้นที่ เช่น พระภิกษุสงฆ์ นักบวช คนชรา ด้วยพระปรีชาญาณทำให้พระองค์สามารถเข้าพระราชหฤทัยในสภาพปัญหาอย่างลึกซึ้งและมีพระบรมราชวินิจฉัยแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องถ่องแท้ เป็นลำดับขั้นตอนและเป็นระบบในทุกมิติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของราษฎร ทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา การเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

หากผู้อ่านได้พิจารณา ความตอนหนึ่งของพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๐๗ ดังนี้

> “... เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับการเกษตรมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว รายได้ของประเทศที่ได้มาใช้สร้างความเจริญด้านต่าง ๆ เป็นรายได้จากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของการเกษตรเป็นสำคัญ และงานทุก ๆ ฝ่ายจะดำเนินก้าวหน้าต่อไปได้ ก็เพราะการเกษตรของเราเจริญ...”

ก็จะเข้าใจได้ง่ายและไม่รู้สึกแปลกใจแต่อย่างใดว่า เหตุใดพระองค์ทรงมีพระราชดำริแนวทางช่วยเหลือราษฎร จนเป็นโครงการต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม พระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกายอุทิศกำลังความคิดเพื่อพัฒนาการเกษตรของไทยทั้งระบบตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ทรงให้ความสำคัญในเรื่องการค้นคว้าและวิจัยสิ่งใหม่ ๆ โดยทรงมุ่งให้คนไทยทุกระดับชั้นสามารถพึ่งตัวเอง มีความพอเพียงและมีความความสุขที่ยั่งยืน โดยยึดโยง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระองค์มีพระราชดำรัสขึ้นเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง ความไม่ประมาท และความพอประมาณ คือ ให้ทำอะไรด้วยความพอดี และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อย่างไรก็ตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่เพียงแต่สามารถนำไปใช้เป็นหลักดำเนินชีวิตได้กับทั้งผู้ที่ดำเนินธุรกิจ ราชการ และประชาชนนอกภาคเกษตร ยังใช้ได้กับผู้ที่อยู่ในภาคเกษตรในรูปแบบของ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ได้อีกด้วย

หากเราได้ศึกษาการพัฒนาประเทศ ตามแนวทางของพระองค์อย่างถ่องแท้จะพบว่า ล้วนแล้วเป็น “วิธีการอันเป็นวิทยาศาสตร์” ที่อาศัยหลักที่เริ่มจากการสังเกต สอบถาม ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ ประมวลผล ทดลองปฏิบัติก่อนนำไปใช้จริง ดังจะเห็นได้จากประจักษ์พยาน “ห้องทดลองของพ่อ” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่ทำให้พระราชวังดุสิตเป็นพระราชวังหนึ่งเดียวในโลกที่รายล้อมด้วยผืนนาสีเขียว โรงสีข้าว โรงน้ำผึ้ง โรงหล่อเทียนหลวง คอกเลี้ยงโคนม โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์นม โรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โรงกระดาษสา ไม้ยางนา โรงงานแปรรูปอุตสาหกรรมเกษตรแบบครบวงจร ฯลฯ สถานที่แห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานวิจัยและทดลองด้านเกษตรกรรม ป่าไม้ ปศุสัตว์ ประมง งานอนุรักษ์พลังงาน สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ “มหาราชกษัตริย์เกษตร” พ่อของแผ่นดินไทยได้ทรงแสดงให้คนไทยและคนทั้งโลกได้เห็นว่าเป็นแบบอย่างของการค้นคว้าสำหรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของ

ประเทศผ่านกระบวนการศึกษา ทดลองบนพื้นฐานวิทยาศาสตร์ ก่อนนำไปปฏิบัติจริงดังที่พวกเราเห็นตาม “ศูนย์พัฒนา” ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศผ่านโครงการตามพระราชดำริและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อสร้างความอยู่ดี กินดี อย่างยั่งยืนให้แก่พสกนิกรชาวไทยทุกคน

ท่านผู้อ่านที่รักทุกท่านครับ พวกเราชาวไทยทุกคนในฐานะพสกนิกรในพระองค์ท่านจึงควรรีบเร่งตรวจสอบพิจารณาปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัติในการเป็นประชากรคุณภาพสำหรับการเตรียมกำลัง ความตั้งใจ ความเพียรพยายามในการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการสร้างและพัฒนา “สังคมแห่งความพอเพียงและยั่งยืน” เพื่อเป็นการสนองพระจำนงแห่งพระราชหฤทัยของ“มหาราชกษัตริย์เกษตร” พระองค์นั้นซึ่งเป็นมิ่งขวัญอยู่ในดวงใจของมวลประชาราษฎร์ตราบนิจนิรันดร์

ภาพโดย ด.ญ.ณตกมล ตันติวรถาวร

His Majesty King Bhumibol Adulyadej: A Buddhist Monarch

Gary Daubney

The long life of His Majesty King Bhumibol Adulyadej of Thailand was an extraordinary one for many reasons, and the appreciation and adoration that the Thai people feel for this deeply-loved monarch reflects his many efforts on their behalf. He worked tirelessly for the wellbeing and prosperity of all Thais throughout his reign, and even developed the theory of 'sufficiency economy' to make the lives of his subjects and the nation as a whole better. These qualities of His Majesty were, no doubt, an expression of his own personality, which was that of a caring, moral and intelligent human being, but they also reflected another important dimension of this great man's character: he was the epitome of a *Buddhist* monarch.

Thailand is, as is evident to the most casual of observers, a predominately Buddhist nation. Its people are raised in the spirit of Buddha's wisdom, they visit Buddhist temples regularly, donate food and other requisites to Buddhist monastics, and aspire to live their lives in the light of Buddhist teachings. According to ancient Buddhist texts, Buddha is credited with giving the teachings called *Dasavidha-rājadhamma* ("ten virtues of the ruler"), which extol the qualities a wise and compassionate monarch possesses. In brief,

these ten virtues are 1. Dāna (charity) 2. Sīla (morality) 3. Pariccāga (altruism) 4. Ājjava (honesty), 5. Maddava (gentleness), 6. Tapa (self-controlling), 7. Akkodha (non-anger), 8. Avihimsa (non-violence), 9. Khanti (forbearance) & 10. Avirodhana (uprightness).

The adoration felt towards His Majesty can in part, be explained by his own personality, but it can also be related to his embodiment of the tenfold virtues of the ruler. For, whilst it may be acknowledged that most Thais hold Buddhist principles in high esteem, it isn't always the case that such ideals are manifest in their everyday lives. In the life of King Bhumibhol, however, we have the example of a fine Buddhist practitioner, someone who not only knew the Buddha's teachings well, but endeavoured to embody them in his thoughts, words and actions. The Thai people knew this, and it inspired them to be better people themselves, to aspire to fulfill that sense of 'Thainess' which is itself largely based on Buddhist principles such as respect, generosity and tolerance.

If we examine the first kingly virtue, charity, His Majesty constantly displayed this quality in his concern for the wellbeing for the Thai people, devoting much of his time to visiting his subjects and developing schemes such as the 'sufficiency economy' philosophy for their benefit. He made personal donations towards projects to help groups such as farmers when they were in times of need. As to the second virtue of morality, His Majesty always conducted himself in a morally sound manner, polite and respectful towards those he came into contact with.

The King was certainly altruistic, the third virtue, not only expressing concern for the Thai nation, but also intervening when necessary for the good of the people and the stability of the country. Again, his many royal schemes to help those affected by natural disasters such as floods shows his altruistic nature. Looking at the fourth virtue of honesty, His Majesty was always honest when communicating with the Thai people, including its leaders. He intervened and instructed those on opposing sides of political debates to cooperate for the wellbeing of Thailand as a whole. He was honest when talking of himself as a human being as well as a monarch. In all this, the King was an example to the Thai people on how to behave have communicate with each other, in line with Buddhist values.

Regarding the fifth and sixth kingly virtues, gentleness and self-controlling, His Majesty displayed a sensitive, fatherly concern to his subjects, truly earning the affectionate title of 'Father of the Nation.' He maintained admirable self-control when performing his duties, even when weather was extremely uncomfortable, or his people didn't quite live up to the standards that he expected of them. Regarding the seventh and eighth virtues, non-anger and non-violence, the King not embodied these qualities in his own behavior, and never promoted them either, rising above the human tendency to display and promote anger and violence towards others.

The ninth kingly virtue is that of forbearance, being patient in one's dealings with others and worldly characteristics such as imperfection and impermanence. His Majesty was an amazingly patient listener and bore his royal duties with much dignity. The tenth kingly virtue of uprightness is a quality that His Majesty was a superb example of. He respected others opinions an encouraged the Thai people in dialogue, discussing issues with intelligence and in a spirit of cooperation. He constantly promoted peace and civility amongst the Thai people, as well as embodying these qualities in his own person.

As mentioned above, His Majesty instigated many projects to benefit the Thai nation. One of these is his philosophy called 'sufficiency economy.' In brief, this is a theory based on promoting sustainability, moderation, and broad-based development in the Thai economy. This is focused on living a moderate, self-dependent life without greed or overexploitation of, for example, natural resources. Sufficiency economy theory reflects the King's Buddhist perspective on life, based as it is on the middle path as an overriding principle for appropriate conduct by the populace at all levels, including families to communities and to the nation in terms of development and administration, so as to modernize in line with the forces of globalization. The middle path, in Buddha's teaching, is the way to awaken from the suffering world, also known as enlightenment. His Majesty used this principle of

avoiding extremes at the level of the person to the level of society, creating a more self-sufficient and harmonious nation.

The King's efforts on behalf of his country were not merely philosophical, however. As well as practical applications of sufficiency economy across Thailand, His Majesty was also involved in rainmaking projects for drought-ridden farmers, the development of large-scale irrigation projects in rural areas, the construction of dams and bridges, study centers and many other productive endeavours. An example of such work is the Pa Sak Cholasit Dam in Lopburi Province, which is the biggest reservoir in Thailand. The dam provides water to the plantations in the Pa Sak valley and lower Chao Phraya valley. It also decreases problems of water management in Bangkok by permitting more flood control, as the Pa Sak river was one of the main sources of flooding in the Bangkok metropolitan area. This work is a concrete example of His Majesty's efforts on behalf of his people, showing the Buddhist kingly virtues of charity, altruism and morality.

His Majesty King Bhumibol Adulyadej was truly an exemplar of a great leader. He embodied all the ten virtues of the ruler for the seventy years of his rule. He was a noble, compassionate king that cared for his people in thoughts, words and deeds, and encouraged these qualities amongst his subjects. More than this, His Majesty was Father of the Nation, deeply loved by the Thai people to a degree that can be bewildering to those foreigners that have not witnessed such adulation in their own homelands.

An example of this bewilderment for this foreigner is on my first visit to Thailand, when talking with a taxi driver in Bangkok. As we chatted, the conversation came to the King, at which point the driver declared his love for His Majesty with tears in his eyes. At the time, I was taken aback by this man crying, not really understanding why he was so emotional. But, now, seventeen years later, I feel I have some insight into his tears, and even though a foreigner, I share in them.

For this writer, having lived in the Kingdom of Thailand for over a decade, as well as married to a loyal Thai, I have witnessed the fatherly care for the nation displayed by His Majesty, and the love felt by the people in their hearts for the King. Like many foreigners not knowing such feelings in our own countries, I am overwhelmed and profoundly impressed by this open nationwide display of love and appreciation. Indeed, when standing before an image of His Majesty, or reflecting on his many virtues, tears of respect swell in my own eyes, grateful to have been a small part of this unique and inspiring relationship between the King and his nation. The greatest tribute that we – both Thai and foreigner – can offer His Majesty is to emulate his kingly virtues in our own lives, interacting with others with dignity and respect, just as he did.

Jean MARCEL
Conseiller spécial
Section de français
Université Chulalongkorn

Notre Roi Bien-aimé et les langues

On me pardonnera d'abord d'employer dans le titre de cet article le pronom possessif pluriel « notre », étant donné mon statut de Farang. Mais ce Roi avait si bien conquis les cœurs des multitudes, en son propre royaume comme à l'étranger, qu'il est permis d'inclure dans sa bienveillance et sa sollicitude ceux qui n'avaient pas la nationalité thaïlandaise. Il est devenu pour ainsi dire mon Roi de Coeur personnel. Et voilà pourquoi je me permets de dire « Notre Roi »...

Les *parami* sont les vertus que la doctrine bouddhiste attribue au roi qui entend régner selon les préceptes du Bouddha. Or parmi les *parami* dont, tout au long de son règne, le Roi fit preuve (*dana*-générosité, *sila*-moralité, *nakkhamma*-non-attachement, *panna*-sagesse, *viriya*-énergie, *kanti*-tolérance, *sacca*-honnêteté, *adhitthana*- détermination, *metta*-compassion et

uppekkha-équanimité), je n'en vois aucun, (même dans ses sous-appellations) qui puisse mettre en lumière ce dont je veux maintenant parler et que personne, que je sache, n'a jamais abordé. Je veux dire ses dons linguistiques.

Cette espèce particulièrement d'aptitude avait, dans le christianisme primitif, une place d'honneur connue sous le nom de *don des langues* – qui fait que les apôtres pouvaient prêcher naturellement dans des langues qu'ils n'avaient pas apprises. Encore aujourd'hui, dans certaines sectes chrétiennes du *New Age*, on tente de « parler en langues »... (courant spirituel récent marqué par l'éclectisme de diverses religions)

Or c'est par lui-même que notre Roi Bien-aimé a appris les langues qu'il parlait.

D'abord le thaï, qui fut certes sa lange maternelle, mais que ses longs séjours à l'étranger avaient souvent rendu précaire, au point qu'il dut le réapprendre dans toute sa correction, par la volonté de sa mère, lorsqu'il fut question que la famille revienne au Siam. Il lui fallut alors apprendre le *rachasap*, « dialecte » de la famille royale formé de thaï, de khmer ancien et de pâli.

La langue par excellence de sa jeunesse, de par son long séjour à Lausanne, fut évidemment le français, qu'il maniait comme si cette langue avait été sa langue maternelle : elle fut la langue de son éducation et la langue familiale pendant longtemps. Et même que l'on prétend qu'il ne parla jamais que

français à sa sœur aînée, la princesse Galyani, jusque sur le lit de mort de celle-ci où il lui murmurait les paroles d'une célèbre chanson de Jacques Brel : « Ne me quitte pas… ».

On peut apprécier l'excellence de son français par les deux entrevues accordées, alors qu'il était encore tout jeune roi, en Suisse même, à des journalistes de Lausanne, lieu de résidence de la famille :

<https://www.youtube.com/watch?v=uHIaSHPqiD8&t=464s>
<https://www.youtube.com/watch?v=gZJ5tG2mcok>

La reine Sirikit, qui avait fait la plus grande partie de ses études à Paris, où son père Nakkhatra Mangala, prince de Chanthaburi Suranath était Ambassadeur de Thaïlande, parlait également un français délicieux.

C'est ainsi que non seulement le français était la langue habituelle de la famille, mais la culture dont cette langue était le véhicule constituait le milieu dans laquelle la famille baignait et se formait. Les Encyclopédistes (Diderot, Rousseau, Voltaire) représentaient la lecture favorite de la Princesse-Mère, d'où elle tirait sa formation intellectuelle fondée sur les Lumières de ce grand siècle.

La princesse Galyani, quant à elle, est à l'origine de la fondation de certains département de français dans les universités du royaume, où elle a elle-même enseigné, dont Thammasat et

Chiangmai. Elle a de même fondé *l'Association Thaïlandaise des Professeurs de français.* Le flambeau de l'intérêt de la famille royale pour la langue française a été repris par Son Altesse la princesse Maha Chakri Sirindhorn qui préside honorairement cette association prestigieuse.

L'allemand étant la langue majoritaire de la Suisse, il était normal aussi que le jeune Prince l'apprît à l'école. Il parlait cette langue avec un grande aisance, selon certains qui l'ont entendu converser en allemand avec des visiteurs.

Il serait étonnant qu'il n'ait pas appris aussi un peu d'italien, troisième langue nationale de la Suisse, mais nous n'en avons ni preuves ni témoignages.

Quant à la langue anglaise, langue officielle de son pays natal, les Etats-Unis d'Amérique, elle était déjà devenue, après la Seconde Guerre mondiale, au temps de sa jeunesse, la première langue internationale et il était normal que le jeune Prince l'apprît de diverses façons, scolaires ou par contacts. Il la maîtrisait avec une grande facilité. Nous en avons l'illustration par ce long entretien du jeune Roi avec un journaliste britannique :

<https://www.youtube.com/watch?v=S6oSnFtDsC4&list=PLN_3DNksP0G3e9cMZHrhEZUO1tIg-BCAF>

Tout cela sans compter le pâli, qu'il dut appendre pour la peine pendant son stage de moine en 1956.

Au totale on ne saurait relier ce don pour les langues à l'un quelconque des *parami*. Mais il est certain, que, outre ces *parami* accomplis par le Roi, son multilinguisme lui vaut notre admiration.

Je ne peux, pour ma part, que terminer cet hommage en reprenant un sonnet écrit de son vivant, dont j'ai réaménagé le dernier vers pour la circonstance qui nous accable tous :

Sonnet pour un Roi défunt

Ö Roi qu'un heureux sort a placé sur le trône,
Paré des *parami* hérités des ancêtres,
Un sang déjà illustre irriguait tout votre être
Quand vous fûtes appelé à ceindre la couronne.

Orné des dix vertus que le Grand Sage prône,
Vous les avez vouées au peuple, à son mieux-être ;
Et dans les temps troublés, vous n'aviez qu'à paraître
Pour calmer les tempêtes et redorer l'icône.

Des travaux et des jours vous fîtes vos labeurs
A redonner au peuple un peu de son honneur…
Votre œuvre de géant nimbé de mille fois

Fut d'unir et le trône et le temple et la plèbe…
Vous qui avez vécu plus d'ans que d'aucuns rois,
Vous vivrez dans nos coeurs, ô *Force de la glèbe*!*

*C'est le sens du nom de *Bhumibol*

ภาพโดย สมบูรณ์ มาตรศรี

พระราชดำรัส*
พระราชทานเพื่อเชิญไปอ่านในงานเฉลิมฉลองวันดินโลก ครั้งที่ ๑
และเริ่มการจัดงานเฉลิมฉลองปีดินสากล พุทธศักราช ๒๕๕๘
อย่างเป็นทางการ

ณ สำนักงานใหญ่ สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา
วันศุกร์ ที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗

ผู้มีเกียรติทุกท่าน

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้ขอให้ข้าพเจ้าส่งคำปรารภมาแสดงข้อคิดเห็นแก่ท่านทั้งหลาย เนื่องในการจัดงานเฉลิมฉลองวันดินโลกและปีดินสากล ข้าพเจ้ายินดีให้ข้อคิดเห็นตามความประสงค์

คงไม่เป็นการผิดแต่อย่างใดที่จะกล่าวว่า ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งอาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และพลังงาน ดังนั้น ดินจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างไม่อาจแยกขาดจากกันได้ ถ้าดินดีมีคุณภาพ มีความอุดมสมบูรณ์ ก็จะส่งผลให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี

แต่ปัจจุบัน ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับดิน กล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ว่ามีอยู่ ๒ ประการด้วยกัน ประการแรก ดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้เสื่อมคุณภาพลง เนื่องจากการใช้ดินไม่ถูกวิธี และบริหารจัดการดินไม่เหมาะสม เช่น การทำเกษตรกรรมโดยขาดการบำรุงดิน การทำไร่เลื่อนลอยโดยตัดโค่นป่าไม้ การเผาหน้าดินเมื่อหมดฤดูเพาะปลูก และการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างต่อเนื่องเป็น

ระยะเวลายาวนาน ซึ่งล้วนทำให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงหลายอย่าง คือ ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำลง ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ระบบนิเวศขาดความสมดุล เกิดมลพิษในสิ่งแวดล้อมและอาจเกิดภัยพิบัติจากดินถล่มหรืออุทกภัย ประการที่สอง ดินที่ไม่มีคุณภาพ เป็นดินที่ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงไม่สามารถใช้เป็นพื้นที่การเกษตรได้ ทั้งหมดนี้ ส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางอาหารของประชากรโลก เพราะมีพื้นที่เพาะปลูกไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาเหล่านี้ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ทั้งด้วยการอนุรักษ์ดินที่ดี ปรับปรุงดินที่เสื่อมและด้วยการพัฒนาดินให้มีคุณภาพเหมาะแก่การเพาะปลูก เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของมนุษย์และความยั่งยืนของระบบนิเวศได้ตลอดไป.

การที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศรับรองให้วันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี เป็นวันดินโลก และให้ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ เป็นปีดินสากล นับเป็นนิมิตหมายอย่างสำคัญ ที่จะกระตุ้นเตือนให้ทุกประเทศตระหนักถึงความสำคัญของดิน ข้าพเจ้าจึงขอแสดงความนิยมยินดีด้วยกับองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ตลอดจนท่านทั้งหลาย ที่ได้ทุ่มเทเสียสละจัดงานนี้ขึ้น หวังว่าความร่วมมือของทุกท่านในครั้งนี้ จะเป็นการเริ่มต้นที่ดีของการแสวงหาแนวทางที่เหมาะสม ในการอนุรักษ์ ปรับปรุงพัฒนา และบริหารจัดการทรัพยากรดินอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของมนุษยชาติทั้งมวล

ขอแสดงความชื่นชมในความตั้งใจดีของท่านทั้งหลาย และขออวยพรให้ประสบความสำเร็จสมดังที่ตั้งใจปรารถนาทุกประการ

* จากเอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชา การฝึกปฏิบัติทางสัตวแพทย์สาธารณสุข ๑ หัวข้อ ความมั่นคงและความปลอดภัยทางอาหาร สำหรับนักศึกษาคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

(Unofficial Translation)

Royal Message of His Majesty the King of Thailand*
Delivered by Her Royal Highness Princess Bajrakitiyabha
on the Occasion of the Celebration of the 1st World Soil Day
and Launch of the International Year of Soils
at the United Nations Headquarters, New York City, the United States of America on Friday, 5th of December, B.E. 2557 (2014)

Distinguished participants,

In compliance with the thoughtful request of the Food and Agriculture Organization of the United Nations, I am pleased to share a few thoughts with the present assembly who are here gathered to celebrate the World Soil Day and to launch the International Year of Soils.

It would not be incorrect to say that soil lies at the heart of human survival – a vital endowment given by mother nature from which we derive the essentials of life itself, be they food, medicine, clothing, shelter or energy. Soils and human life are inseparably intertwined: if soils are allowed to retain their quality and fertility, so will they sustain for us a better quality of life.

Today, however, the world is confronted, generally, by two sets of challenges. First, there is the degradation of the once fertile

soils through wasteful use and mismanagement. This condition is brought about, notably, by farming without replenishing soil nutrients, slash and burn agriculture following heavy deforestation, post-harvest stubble burning, and, not least, the prolonged unrelenting use of chemical fertilizers. These malpractices exact heavy costs, most prominent among which are the steep fall in agricultural productivity in terms of both quality and quantity, ecological imbalances, environmental pollutions and hydro-geological devastation such as landslides and floodings. Secondly, there is the problem of infertility in the types of soil which are in themselves unfit for cultivation.

These challenges, so outlined, have direct repercussions on food security of the world population as the amount of arable land is outstripped by the sheer pace of population growth. In order to ensure a viable, long-term food security and a sustainable ecosystem, these issues must be addressed as an urgent priority with the commitment to adopt the best practices in soil conservation, soil reconditioning and enrichment to make soils fit and ready for cultivation.

The adoption by the United Nations General Assembly of the landmark Resolution to declare the 5th December of every year the World Soil Day and to launch 2015 as the International Year of Soils, is a highly propitious occasion to raise the awareness of the international community on the central role of soils in our lives. I truly wish to commend the Food and Agriculture

Organization of the United Nations and all of you for your dedication to our common cause. I much hope that such resolve and the close cooperation displayed will be the key to achieving an appropriate way to conserve, enrich and manage soil resources leading to a better life for all.

Again, I applaud you all for your most admirable contributions and I wish to extend my best wishes for every success in this important undertaking.

* As a part of teaching materials in Clinical clerkship in veterinary public health I, Faculty of Veterinary Science, Mahidol University, Thailand.

ประกาศมหาวิทยาลัยมหิดล
เรื่อง ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๔

ด้วยสภามหาวิทยาลัยมหิดลในคราวประชุมครั้งที่ ๓๓๕ เมื่อวันพุธที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๕ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (เทคนิคการแพทย์) และปริญญาสัตวแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๔

ฉะนั้น เพื่ออนุวัติตามข้อ ๑๒ แห่งข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหิดล ว่าด้วยการให้ปริญญากิตติมศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๓๓ มหาวิทยาลัยมหิดลจึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณพรชัย มาตังคสมบัติ)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

คำประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ในโอกาสที่มหาวิทยาลัยมหิดลทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
ปริญญาสัตวแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๔

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของสรรพสัตว์ด้วย พระปรีชาสามารถในศาสตร์ต่างๆ ถึงพร้อมด้วยพระเมตตาคุณและพระปัญญาคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสวัสดิภาพสัตว์ ทรงมีน้ำพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตา เอื้ออาทรต่อชีวิตของสัตว์ทรงจัด สัตว์พิการ สัตว์ป่า สรรพสัตว์ที่มาพึ่งพระบารมี ตลอดจนทรงมีวิธีการดูแลสัตว์ต่างๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้เลี้ยงไว้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ประดุจดังนักวิชาการสัตวแพทย์อย่างผู้ชำนาญการ

ด้านสวัสดิภาพสัตว์ทรงจัด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับอุปการะสุนัขที่ไม่มีเจ้าของมาเลี้ยงเป็นสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัขพื้นเมือง สุนัขขนยาว สุนัขพันธุ์ทองแดง เป็นต้น และทรงทราบถึงปัญหาสุนัขจรจัดในเขตกรุงเทพมหานคร จึงมีพระราชดำริให้กรุงเทพมหานครจัดทำโครงการหาที่พักอาศัยใหม่ให้แก่สุนัขจรจัดที่ทรงเรียกขานว่า"หมาเทศฯ"ซึ่งหมายถึง "สุนัขเทศบาล" การนี้ได้ก่อให้เกิดความปลอดภัยแก่สุนัขเหล่านั้นและความสะอาดเรียบร้อยแก่สภาพแวดล้อมในเขตกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอุปการะสัตว์ต่างๆ ที่เข้ามาพึ่งพระบารมี ตลอดจนสัตว์ที่ถูกทอดทิ้ง ซึ่งทรงพบเห็นในเขตพระราชฐาน เช่น นกกระทุง กา และนกพิราบ เป็นต้น

ด้านสวัสดิภาพสัตว์พิการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับอุปการะสัตว์พิการเป็นสัตว์ป่วยในพระบรมราชานุเคราะห์ โดยจัดสัตวแพทย์เข้ามาดูแลรักษา เช่น ลิงที่มือพิการ เป็นต้น

ด้านสวัสดิภาพสัตว์ป่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าต่างๆ อาทิ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าปางตอง ตามโครงการพระราชดำริปางตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่ากุยบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

พระปรีชาสามารถและพระราชหฤทัยอันเต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงห่วงใยต่อสรรพสัตว์ในด้านสวัสดิภาพสัตว์และสุขภาพสัตว์ และต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของสรรพสัตว์ นับเป็นต้นแบบให้ประชาราษฎร์ได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทในการให้ความเมตตากรุณาต่อสัตว์ นอกจากนี้ยังทรงแนะนำวิธีแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเรียบง่าย ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการทางสาขาสัตวแพทยศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น สภามหาวิทยาลัยมหิดล ในคราวประชุม ครั้งที่ ๓๓๘ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๕ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาสัตวแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดช เพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณให้เป็นที่ปรากฏแก่วงวิชาการและเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่มหาวิทยาลัยมหิดล ทั้งเพื่อเพิ่มพูนเกียรติภูมิแก่คณะสัตวแพทยศาสตร์ สืบไป

พระ ราชา ผู้ทรง เป็นที่รัก
ปฐม บรม ราชโองการ เคยตรัสมา
บรมราช กรณี-ยกิจล้น
โองการ ใด ทรงดำริ ผลิผลพลัน
เรา โชคดี แค่ไหน ในวันนี้
จะ มีใคร ไหนเล่า เท่าคนไทย
ครอง ราชย์มา ยาวนาน เจ็ดสิบปี
แผ่น ดินของ ปวงข้า ประชาชน
ดิน ไม่ดี ขาดน้ำ ทำการเกษตร
โดย ใช้พระ ปรีชาญาน ที่ทรงมี
ธรรม ชาติ สร้างฝน ไม่ทันใช้
เพื่อ ชาวไทย มีน้ำใช้ อย่างเพียงพอ
ประโยชน์ ส่วน รวมพ่อถือ คือที่หนึ่ง
สุข ของเหล่า ประชาราษฎร์ คือหลักชัย
แห่ง หน ตำบลใด ลูกมีทุกข์
มหา ราช ทรงงาน มานานเนา
ชน ชาติ ศาส-นาไหน ในแผ่นดิน
ชาว ไทยไม่ แบ่งแยก แตกออกมา
สยาม เรา มีวันนี้ เพราะมีพ่อ
กษัตริย์ ผู้ ทรงงาน ทุกเช้าเย็น
ผู้นำ ซึ่ง หลักการ ใช้ชีวิต
ปรัชญา แห่งองค์ พระภูมี
เศรษฐกิจ ของเรา จะดีได้
พอเพียง ได้ ไม่ทุกข์ สุขแน่นอน
แม้ไม่มี พระองค์แล้ว ในวันนี้
จากไปแล้ว ไม่ต้องห่วง เราชาวไทย
ด้วยใจภักดิ์ จักเดินตาม รอยบาทพ่อ
รักนิรันดร์ ให้ไว้ แด่พระองค์

ทรงงานหนัก ไม่เคยท้อ ต่อปัญหา
ว่าจะทรง เป็นราชา ผู้ทรงธรรม์
เพื่อผองชน คนไทย ได้สุขสันต์
รวมสี่พัน กว่าโครงการ ทรงงานไป
ที่ยังมี แผ่นดิน ถิ่นอาศัย
ขององค์รา-ชันชัย “ภูมิพล”
เสด็จไป แล้วทุกที่ ทุกแห่งหน
น้ำพระทัย ไหลล้น ท้นปฐพี
ทรงวิเคราะห์ หาสาเหตุ ในวิถี
แก้ปัญหา ในทันที ไม่รีรอ
ทรงสร้างฝน เทียมให้ ไม่ต้องขอ
ให้ลูกพ่อ มีกิน ทั่วถิ่นไทย
เสด็จถึง ทุกที่แม้ เหนื่อยแค่ไหน
สุขของพระ องค์ไซร้ คือพวกเรา
พ่อทรงบุก ป่าฝ่าดง ทรงปัดเป่า
แม้แก่เฒ่า ก็ไม่พัก เลยซักครา
พ่อบอกคน ไทยทั้งสิ้น อย่ากังขา
ประเทศชาติ จะก้าวหน้า พาร่มเย็น
ผู้ทรงก่อ กอปรการ งานให้เห็น
ธ ทรงเป็น แบบอย่าง แห่งความดี
ผู้คอยสอน ชี้ถูกผิด ตามวิถี
ลูกจะจำ ในใจนี้ นิรันดร
ต้องกินใช้ ตามแนว ที่พ่อสอน
ชีวิตสถิต สถาพร ตลอดไป
แต่ลูกจะ ทำหน้าที่ ไม่หวั่นไหว
จะยึดมั่น คำพ่อไว้ ให้มั่นคง
จะสานต่อ งานพ่อไป ไม่ลืมหลง
พระผู้ทรง เสด็จสู่ สวรรค์เทอญ

ด้วยความรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้
.พัชราภรณ์ ขำพิมพ์

พลังจากก้อนดินของพ่อ

ผู้เล่าเรื่อง

น.สพ.เทอดไชย ระลึกมูล
องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย

รศ.น.สพ.ดร.พิพัฒน์ อรุณวิภาส
คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผศ.ดร.สพ.ญ.สุดสายใจ กรมาทิตย์สุข รศ.ดร.น.สพ.จิตรกมล ธนศักดิ์
รศ.ดร.น.สพ.บรรลือ กรมาทิตย์สุข ผศ.น.สพ.เชาวลิต นาคทอง
ผศ.ดร.สพ.ญ.วรรณา ศิริมานะพงษ์ อ.สพ.ญ.พัชราภรณ์ ขำพิมพ์
อ.ดร.น.สพ.เกรียงไกร ประการแก้ว พอฤทัย ช้างบุญมี
คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.น.สพ.ดร.สุดสรร ศิริไวทยพงศ์
คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.สพ.สมชาย โชติอภิสิทธิ์กุล
องค์การสวนสัตว์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ผศ.ดร.อภิลักษณ์ เกษมผลกูล
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.ซุกรี หะยีสาแม สุธา เกลาฉีด สมศักดิ์ เหล่าเจริญสุข ดร.อภิชัย บัวชูก้าน
ผศ.สุทธิศักดิ์ ดือเระ เศวต ไชยมงคล สุนันท์ หลีเจริญ ชาญวิทย์ เบญจมะ
อุษณีย์ อภิบาลแบ ประกาย หะยีวามิง อารีนา และมะลี
มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์

Gary Daubney ... English & Literature Teacher, International Programme, Narinukul High School, Ubon Ratchathani

Jean Marcel ... Conseiller special Section de français, Université Chulalongkorn

ผู้วาดภาพ

จักรกฤษณ์ ไชยพิเดช เทพพิทักษ์ โพธิ์นาแค เฉลิมพล จั่นระยับ
จักราวุธ แสวงผล สมบูรณ์ มาตรศรี ธีรภัทร์ แอ๊ดสกุล
สราวุธ อิสรานุวรรธน์ นิติ กาวินคำ พีรพัฒน์ มังคละ จิตรกมล ธนศักดิ์
สหรัฐ เศรษฐสุข ด.ญ.ณตกมล ตันติวรถาวร ด.ช.กันดิศ กรมาทิตย์สุข

ผู้ประพันธ์กลอน

พัชราภรณ์ ขำพิมพ์ สุดสายใจ กรมาทิตย์สุข

ผู้สนับสนุน

บริษัท ดัชมิลล์ จำกัด
บริษัท ฟิชเชอรี่ ไซเอ็นซ์ เทคโนโลยี (ไทยแลนด์) จำกัด
ประจิต - ม.ล.อุไรรัตน์ ธนศักดิ์ (สายสนั่น)
สุรจิตร์ และ สมศรี เพ็ชรยิ้ม
ศ.พญ.สุวรรณา เรืองกาญจนเศรษฐ์
ผศ.ทพ.พีระ สิทธิอำนวย
พริมรตา เดชอุดม
ปิยรัตน์ เมฆสุภะ
สพ.ญ.อรรัมภา เต็มภาชนะ และ น.สพ.เจษฎา เภตรา
น.สพ.ไชยสิทธิ์ เตชะเลิศกมล
น.สพ.ประชา จินตสุนทรอุไร
น.สพ.ชัยวลัญช์ ตุนาค นางส่องแสง ตุนาค นายภูมิรพี ตุนาค
นายเสฏฐวุฒิ ตุนาค ด.ญ.เพ็ญพิชชา ตุนาค
(โรงพยาบาลสัตว์ด็อก & แคท เฮลท์ เซนเตอร์ ระยอง)

นางวันษา และ น.สพ.โสภณ สรสนิท
ดร.กนกอร อินทราพิเชฐ
น.สพ.สุรศักดิ์ พ่ออมาตย์
น.สพ.วัชรินทร์ เอกประเสริฐ
รศ.วนิดา เอกแสงศรี
รศ.น.สพ.ดร.สุพล เลื่องยศลือชากุล
สพ.ญ.สุธาสนาน เสาวพฤกษ์
น.สพ.ศักดิ์ชัย เงินอนันตพร
น.สพ.สรวิศ ธานีโต
น.สพ.สมภพ คุ้มทอง
พญ.ศรีแพร อุปมัย
ผศ.น.สพ.สมเกียรติ ห้วยจันทึก
อนุช จิระวันชัยกุล
พ.ต.อ.สุเทพ โตอิ้ม ผศ.ดร.จงดี โตอิ้ม
น.สพ.สม โรจนวลี
น.สพ.ไพรวัน สีพั่ว

สพ.ญ.พัชรีภรณ์ นิลวิไล
รศ.น.สพ.ดร.จิรศักดิ์ ตั้งตรงไพโรจน์
สพ.ญ.วรรณี วัฒนพงศ์ชาติ
น.สพ.เอกภพ ทองสวัสดิ์วงศ์
น.สพ.นิรันดร์ พรศิริวิวัฒน์
สพ.ญ.มนทกานติ์ จิระธันห์
น.สพ.กอง นนทปัทมะดุลย์
น.สพ.ปกรณ์ ภานุไพศาล
น.สพ.วิพงศ์ เตชะพูลผล
ผศ.น.สพ.ดร.เดชฤทธิ์ นิลอุบล
รศ.ดร.น.สพ.กัมพล แก้วเกษ
สพ.ญ.โศภิษฐ์ ธัญลักษณากุล
สมมาตร-กาญจนาพุทธ วงษ์วันทนีย์
น.สพ.สิทธิพงศ์ ปาละวัธนะกุล
สพ.ญ.ดร.วิมลพร ธิติศักดิ์
ไขแสง สุวรรณศร

วันทนีย์ ญาณวารี ผศ.ดร.สุชัย และ ผศ.ดร.ทัศนียา นพรัตน์แจ่มจำรัส
ศศิวิมล แสวงผล ศิวพร ลิมปนิลชาติ สพ.ญ.ฤทัยวรรณ โพธิ์แก้ว
วลัยรัตน์ ศรประสาท สพ.ญ.ภัทรา กองโชค น.สพ.ประวิทย์ สุธีดวงสมร
น.สพ.สุริยา สุขส่ง สังกาศ-มยุรีรัตน์-พลอย-ปณิธิ ลีลายนะ อำภา สุจิณโณ
ผศ.ดร.กีรดา ไกรนุวัตร ผกาทิพย์ นันทไชย กนกกาญจน์ วิโรจน์ติกุล
ปริย ญาณวารี ดารินทร์ เจริญสวัสดิ์ น.สพ.จักรภพ จันทร์สะอาด
สุพัตรา ชาวสวน วิไลวรรณ อภิเดชธนรักษ์ ผศ.ดร.น.สพ.ศิวะพงษ์ สังข์ประดิษฐ์
จันทรรัตน ฮวดยิ่ง รชตกร ฮวดยิ่ง ชยพล ฮวดยิ่ง บุญญารัตน์ สุวรรณจินดา

นักศึกษาคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี สาขาวิทยาศาสตร์
สื่อความหมายและความผิดปรกติของการสื่อความหมาย รุ่นที่ ๑๓

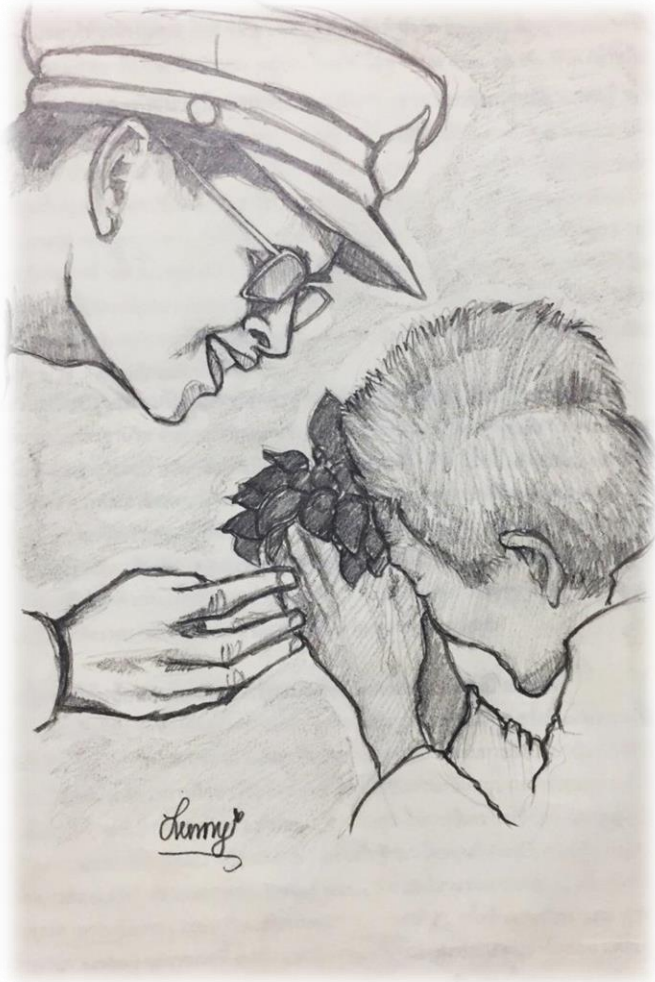

ภาพโดย สหรัฐ เศรษฐสุข
กลอน (ปกหลัง) โดย สุดสายใจ กรมาทิตย์สุข

สอบถาม/ติดต่อเพื่อพิมพ์เผยแพร่ : รศ.ดร.น.สพ.จิตรกมล ธนศักดิ์ E-mail : jitkamol@gmail.com

๑๓ ตุลา ราวฟ้าเกรี้ยวกราด
กรีดหัวใจ ไทยทั้งชาติ ให้ขาดวิ่น
ได้ฟัง แต่ยังไม่พร้อมจะได้ยิน
ว่าสิ้นแล้ว องค์ภูมิพลัง

'ไม่เผาได้ไหม'
เสียงยาย ร่ำไห้ถาม ด้วยความหวัง
เป็นไปไม่ได้ ... แต่ใจใครจะฟัง
ว่าพ่อยัง อยู่ท่ามกลางประชาชน

ยายจ๋า ... พ่อไม่เคยจากเราไปไหน
พ่อยังอยู่ใน น้ำ ฟ้า ป่า ดิน ฝน
ในคำสอน ในพร - เพลง พระราชนิพนธ์
รูปพ่อบนผนัง ยังยิ้มมา

... ไม้ใหญ่ ได้ล้มลงแล้ว
รั้งรากแก้ว ราชธรรม จำหลักหล้า
ลูกขอใช้ ชีวิต จิต วิญญาณ์
บ่มเพาะกล้า ไม้งาม ตามรอยพระองค์